

**Vilniaus Universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedra**

Dovydo Jotauto
Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės šakos
V kurso studento

Magistro baigiamasis darbas
**Institucinė investicinio arbitražo reforma ir apeliacinės
instancijos perspektyvos**
**The Institutional Reform of Investment Arbitration and the
Prospects for an Appellate Instance**

Darbo vadovė asist. dr. Inga Martinkutė

Vilnius
2026

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame magistro baigiamajame darbe nagrinėjama investicinio arbitražo sistemos institucinės reformos problematika, ypatingą dėmesį skiriant galimos apeliacinės instancijos sukūrimui. Tyrime analizuojami esminiai investicinių ginčų sprendimo mechanizmo trūkumai kaip nevienoda jurisprudencija, proceso skaidrumo stoka, arbitrų nepriklausomumo problema bei aptariamose tarptautinių organizacijų ir valstybių siūlomos reformos kryptys. Autorius magistro darbu siekia įrodyti nuolatinio investicinių ginčų modelio būtinybę arbitražo trūkumams atliepti. Atlikta analizė atskleidžia, kad apeliacinio mechanizmo sukūrimas reikšmingai sustiprintų investicinių ginčų sprendimo efektyvumą ir teisinį tikrumą, tačiau sukeltų papildomų teisinių ir geopolitinių iššūkių.

Pagrindiniai žodžiai: Investicinis arbitražas, apeliacinis mechanizmas, institucinė reforma, investicijų teisė, tarptautiniai ginčai, sprendimų nuoseklumas, teisinis tikrumas, arbitrų nepriklausomumas, daugiašalis investicijų teismas, procesinis skaidrumas.

This master's thesis examines the issues surrounding institutional reform of the investment arbitration system, with a particular focus on the creation of a potential appellate body. The study analyses the fundamental shortcomings of the investment dispute resolution mechanism, such as inconsistent jurisprudence, a lack transparency in the process, and the issue of arbitrator independence, while discussing the reform directions proposed by international organizations and governments. Through this master's thesis, the author seeks to demonstrate the necessity of a permanent investment dispute model to address the shortcomings of arbitration. The analysis reveals that the creation of an appellate mechanism would significantly enhance the effectiveness and legal certainty of investment dispute resolution but would also pose additional legal and geopolitical challenges.

Key terms: Investment arbitration, appeal mechanism, institutional reform, investment law, international disputes, consistency of awards, legal certainty, independence of arbitrators, multilateral investment court, procedural transparency.

TURINYS

DARBE VARTOJAMOS SANTRUMPOS	5
IŽANGA	6
1. INVESTICINIO ARBITRAŽO LEGITIMUMO KRIZĖ IR SISTEMINĖS REFORMOS PRIEŽASTYS	10
1.1. Struktūriniai investicinio arbitražo trūkumai, sprendimų nenuoseklumas ir teisinio tikrumo deficitas.....	10
1.1.1. Nenuoseklumo investiciniame arbitraže problematika	10
1.1.2. Ronald S. Lauder ir CME bylų prieš Čekijos Respubliką pamokos	11
1.1.3. Kiti nenuoseklumo pavyzdžiai investicinio arbitražo jurisprudencijoje	13
1.1.4. Reguliavimo sąstingis kaip viešojo intereso ignoravimo padarinys	14
1.1.5. Sprendimų galutinumo kaip nenuoseklumo priežasties problematika.....	15
1.2. Arbitrų nepriklausomumas, dvigubo vaidmens fenomenas ir interesų konfliktai .	17
1.2.1. Dvigubo vaidmens fenomeno ydingumas	17
1.2.2. Arbitrų nepriklausomumo ir nešališkumo problemų sprendimas	20
1.3. Komercinio arbitražo modelio netinkamumas viešosios teisės pobūdžio ginčams	21
1.3.1. Arbitražo legitimumo, viešumo ir skaidrumo problematika	22
1.3.2. Komercinio arbitražo modelio nesuderinamumas su ES teise.....	24
1.3.3. Viešojo intereso ir valstybės teisės reguliuoti dabartiniame modelyje deficitas....	24
1.3.4. Vertybių, kaip galutinumas, efektyvumas ir autonomiškumas, viešosios teisės pobūdžio ginčų sprendimui netinkamumas.....	26
1.3.5. Komercinio arbitražo modelio nesuderinamumas su nacionaliniu saugumu.....	27
2. INSTITUCINĖS REFORMOS KRYPTYS: NUO KOREKCIJŲ IKI SISTEMINIO LŪŽIO	28
2.1. Pakopinė reforma: procesinis lopymas per skaidrumą, Mauricijaus konvenciją ir elgesio kodeksą	28
2.1.1. Skaidrumo ir nešališkumo investiciniame arbitraže didinimas.....	28
2.1.2. Išlaidų ir trukmės investicinio arbitražo procese mažinimas	29
2.1.3. Pakopinės reformos vertinimas mokslinėje doktrinoje	30
2.2. Sisteminis posūkis: DIT idėja kaip atsakas į ad hoc arbitražo krizę	31
2.2.1. DIT galimi struktūros ir procedūros aspektai.....	32
2.2.2. DIT teisinis ir politinis pagrindai	33
2.2.3. Nevienareikšmis DIT vertinimas doktrinoje.....	34
3. APELIACIJA KAIP PAGRINDINIS REFORMOS BŪDAS: INSTITUCINIS DIZAINAS IR TEISINIAI ASPEKTAI	37
3.1. Apeliacijos santykis su dabartiniu ICSID sprendimų panaikinimo mechanizmu..	37

3.1.1.	Dabartinio panaikinimo mechanizmo veikimas	37
3.1.2.	Panaikinimo procedūros pagrindų siaurumas	38
3.2.	Apeliacijos apimtis ir standartas nuo teisės klaidų taisymo iki faktinių aplinkybių pervertinimo	42
3.3.1.	Nuolatinumas kaip pagrindinis formavimo principas	45
3.3.2.	Arbitrų korpuso įvairovės apeliaciniame mechanizme užtikrinimas	45
3.3.3.	Arbitrų profesinės etikos apeliaciniame mechanizme įvedimas	46
3.3.4.	Požiūriai dėl arbitrų skyrimo ir darbo pokyčių doktrinoje	47
3.4.	Procesinis teismo efektyvumas, bylų grąžinimo procedūra ir sprendimų vykdymo suderinamumas su ICSID bei Niujorko konvencijomis	49
3.4.1.	Bylos grąžinimo pirmos instancijos tribunolui galimybės poreikis	49
3.4.2.	Apeliacijos ir konvencijų santykis	51
3.4.3.	Apeliacijos poveikis proceso efektyvumui	53
3.5.	Naudinga ir įvairialypė PPO Apeliacinio komiteto patirtis	55
3.5.1.	Apeliacinio komiteto sėkmės paslaptis	55
3.5.2.	Apeliacinio komiteto žlugimas ir pamokos	56
4.	GEOPOLITINĖS REFORMOS ĮGYVENDINIMO PERSPEKTYVOS	59
4.1.	Daugiašališka Europos Sąjungos pozicija sukurti DIT su apeliacija ambicija	59
4.2.	Jungtinių Amerikos Valstijų skepticizmas nuolatinių teismų atžvilgiu ir orientacija į patobulintą dvišalį arbitražo modelį pagal USMCA pavyzdį	62
4.2.1.	USMCA susitarimas kaip reformos pavyzdys	63
4.2.2.	JAV pavyzdinės DIS	63
4.2.3.	JAV iniciatyvų vertinimas mokslinėje doktrinoje ir institucijų dokumentacijoje	65
4.3.	Tradicinį arbitražą ir regioninius modelius derinanti Kinijos strategija	67
4.3.1.	Tarpinio varianto kaip BRI siekianti Kinija	67
4.3.2.	Kinijos vykdoma Kalvo doktrina ir skolų diplomatija doktrinoje	69
4.4.	Politinio konsensuso, kaštų pasidalijimo ir besivystančių šalių apsaugos reformuotame modelyje iššūkiai	71
4.4.1.	Besivystančių valstybių problemų atliepimas investicinio arbitražo reforma	71
4.4.2.	Tikėtina investicinio arbitražo reformos atomazga	72
	IŠVADOS	74
	ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	76
	SANTRAUKA	86
	SUMMARY	87

DARBE VARTOJAMOS SANTRUMPOS

AM	Apeliacinis mechanizmas
BRI	Vienos juostos, vieno kelio iniciatyva (angl. <i>Belt and Road Initiative</i>)
CETA	Išsamus ekonomikos ir prekybos susitarimas tarp Europos Sąjungos ir Kanados (angl. <i>Comprehensive Economic and Trade Agreement</i>)
DIS	Dvišalė investicijų sutartis
DIT	Daugiašalis investicijų teismas (angl. <i>Multilateral Investment Court</i>)
DSU	Pasaulio prekybos organizacijos Susitarimas dėl ginčų sprendimų taisyklių ir tvarkos (angl. <i>Dispute Settlement Understanding</i>)
ECT	Energetikos Chartijos sutartis (angl. <i>Energy Charter Treaty</i>)
ES	Europos Sąjunga
ESTT	Europos Sąjungos Teisingumo teismas
ESS	Europos Sąjungos sutartis
FET	Sąžiningas ir teisingas elgesys (angl. <i>Fair and Equitable Treatment</i>)
ICSID	Tarptautinis investicinių ginčų sprendimo centras (angl. <i>International Centre for Settlement of Investment Disputes</i>)
ICSID konvencija	1961 m. Konvencija dėl investicinių ginčų tarp valstybių ir kitų valstybių subjektų sprendimo (angl. <i>Convention on the Settlement of Investment Disputes between States and Nationals of Other States</i>)
JAV	Jungtinės Amerikos valstijos
NAT	Nuolatinis arbitražo teismas (angl. <i>Permanent Court of Arbitration</i>)
Niujorko konvencija	1958 m. Niujorko konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo (angl. <i>New York Convention on the Recognition of Foreign Arbitral Awards</i>)
SESV	Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo
TTIP	Transatlantinė prekybos ir investicijų partnerystė (angl. <i>Transatlantic Trade and Investment Partnership</i>)
UNCITRAL	Jungtinių Tautų tarptautinės prekybos teisės komisija (angl. <i>United Nations Commission on International Trade Law</i>)
PPO	Pasaulio prekybos organizacija
Pasitraukimo sutartis	2020 m. Susitarimas dėl ES viduje veikiančių DIS nutraukimo.
USMCA	2018 m. JAV, Meksikos ir Kanados susitarimas (angl. <i>United States-Mexico-Canada Agreement</i>)

IŽANGA

Investuotojo ir valstybės ginčų sprendimo sistema yra viešosios teisės ir komercinio arbitražo sandūroje susiformavęs sprendimo mechanizmas. Tai procesas, teikiantis užsienio investuotojui teisę pareikšti ieškinį valstybei dėl tarptautinių investicijų apsaugos įsipareigojimų pažeidimo. Šio mechanizmo teisiniai pagrindai pirmiausia kyla iš DIS tarp dviejų valstybių, daugiašalių susitarimų, tokių kaip ECT, bei investicijų apsaugos nuostatų laisvosios prekybos sutartyse, pavyzdžiui CETA. Procesiniu lygmeniu svarbiausias instrumentas yra ICSID konvencija, kurios 25 straipsnis apibrėžia ICSID jurisdikciją investuotojo ir valstybės ginčiuose, o 53 straipsnis įtvirtina sprendimų galutinumą ir privalomumą. Tuo tarpu 52 straipsnis nustato ribotą sprendimų panaikinimo (angl. *annulment*) procedūrą, grindžiamą ICSID panaikinimo komitete tik procesiniais pagrindais¹.

Pabrėžtina, kad investicijų apsaugos materialiniai standartai, kaip sąžiningas ir teisingas vertinimas, pilnavertė teisinė apsauga, nacionalinis režimas, didžiausio palankumo mechanizmas bei tiesioginės ir netiesioginės ekspropriacijos² draudimas, yra paprastai formuluojami abstrakčiai, paliekant jų turinio konkretizavimą privatiems arbitražo tribunolams. Pagal Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės 31-33 straipsnius, sutarčių aiškinimas turi būti grindžiamas sąžiningu teksto, konteksto, objekto bei tikslo vertinimu³. Deja, investicinio arbitražo praktikoje šių taisyklių taikymas ir interpretavimas neretai išlieka fragmentuotas.

Instituciniu požiūriu investicinio arbitražo sistema vystėsi kaip decentralizuotas, *ad hoc* pobūdžio, panašus kaip komercinis arbitražas, modelis. Kiekvienas tribunolas sudaromas konkrečiam ginčui, nėra formalaus precedentų privalomumo (lot. *stare decisis*). Ginčų, nagrinėjamų ne ICSID centre, atvejais sprendimų kontrolė apsiriboja siaura panaikinimo ar nacionalinių teismų peržiūros galimybe. Tokia struktūra lėmė masinę daugiametę kritiką dėl priimtų sprendimų nenuoseklumo, arbitrų nepriklausomumo ir viešojo intereso apsaugos nepaisymo. Reaguodama į legitimumo krizę, tarptautinė bendruomenė pradėjo struktūrinės reformos procesą. Pirmiausia, UNCITRAL III darbo grupės rėmuose. Diskusijos apima nuolatinio DIT steigimą, AM sukūrimą, arbitrų elgesio kodekso įtvirtinimą bei procesinio skaidrumo stiprinimą, įskaitant Mauricijaus skaidrumo

---

¹ ICSID (2006). *ICSID Convention, Regulations and Rules*. Washington, DC: ICSID.

² Ekspropriacija (pranc. *expropriation*) – pagal tarptautinių žodžių žodyną – tai priverstinis nuosavybės nusavinimas.

³ Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės (1969). *Valstybės žinios*, 2002, 13–481.

konvencijos koregavimą. Vykstančių pokyčių esmė yra transformuoti investicinį arbitražą į institucionalizuotą, viešosios teisės principus atitinkančią teisminę sistemą.

Šio magistro baigiamojo darbo tema yra tiesiogiai susijusi su esminiu klausimu: ar dabartinė investicinio arbitražo struktūra ir jos procedūra atitinka teisinės valstybės, teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir viešojo intereso pusiausvyros reikalavimus, bei ar apeliacinio mechanizmo sukūrimas galėtų pašalinti minimus struktūrinius trūkumus? Darbe analizuojama sisteminė investicinio arbitražo krizė, jos priežastys bei įvairūs krizės sprendimo būdai fokusuojantis į procesinius aspektus, įskaitant apeliacijos poreikį.

Darbo temos aktualumas teisės mokslui pasireiškia per sisteminį tarptautinės investicijų teisės virsmą iš privataus *ad hoc* arbitražo į viešajai teisei būdingą, galimą nuolatinę dvipakopę teismų sistemą, siekiant atliepti minėtus trūkumus dabartiniame arbitraže. Praktiniu lygmeniu, ypač Lietuvos kontekste, tyrimas yra kritiškai svarbus dėl ESTT suformuotos *Achmea* ir *Komstroy* bylų doktrinos. Ji ir 2020 m. Pasitraukimo sutartis panaikino ES vidaus dvišales investicijų sutartis, palikdama institucinę reformą kaip teisinį kelią užtikrinti investicijų apsaugos stabilumą, išskyrus Europos Sąjungos vidinius ginčus, kurie dėl investicijų kreipiami į nacionalinius teismus. Aktualumas pasireiškia per būtinybę valstybėms, kaip Lietuvai valdyti finansinės atsakomybės rizikas, pagal Reglamentą Nr. 912/2014, bei siekį išvengti teisinio neapibrėžtumo ginčiuose, kylančiuose dėl nacionaliniam saugumui strategiškai svarbių energetikos ar infrastruktūros projektų. Iš jų ir kitų užsienio investicijų kylančių ginčų finansinė atsakomybė gali nugulti ant Lietuvos biudžeto. Taigi, mums yra svarbu suprasti naujai atsirasiančias investicinio arbitražo žaidimo taisykles.

Darbo objektas yra tarptautinio investicinio arbitražo institucinės reformos iniciatyvos ir apeliacinio mechanizmo modeliai, vertinami per procesinės teisės ir institucinio stabilumo prizmę. Magistro darbo tyrimo laukas apima UNCITRAL III darbo grupės projektus ir įvairias DIT, naujosios kartos ES investicijų susitarimų nuostatas, bei JAV ir Kinijos siūlomus ginčų sprendimo modelius, kartu analizuojant jų suderinamumą su ES teisės autonomija bei tarptautinių konvencijų architektūra. Darbas yra akcentuotas nagrinėti ir spręsti procesines teises tarptautinių investicinių arbitražų problemas ir rasti sprendimo būdus, naujų ginčų sprendimų teisminių institucijų perdarymo galimybes, o materialines tarptautinės investicinių teisės normas atskleidžiant baigiamojo darbo konteksto labui.

Darbo tikslas yra įvertinti investicinio arbitražo reformos su galimo nuolatinio apeliacinio mechanizmo sukūrimo perspektyvas, nustatyti siūlomų modelių galimybes išspręsti

sistemos legitimumo, sprendimų nenuoseklumo ir nešališkumo problemas. Galiausiai, išsiaiškinti jų teisinį suderinamumą su galiojančiu tarptautiniu reguliavimu.

Darbe yra keliami šie pagrindiniai uždaviniai:

1. Išanalizuoti selektyvius dabartinio investicinio arbitražo modelio sisteminius trūkumus, remiantis Lietuvos ir užsienio pavyzdžiais, bei įvertinti perėjimą nuo pavienių procesinių korekcijų prie konceptualaus daugiašalio teismo kūrimo, nustatant institucinės reformos poreikio ribas.
2. Detaliai išnagrinėti siūlomo apeliacinio mechanizmo teisinį ir institucinį dizainą, identifikuojant jo kompetencijos ribas, peržiūros standartus bei suderinamumą su tarptautinėmis konvencijomis.
3. Įvertinti pagrindinių geopolitinių jėgų, ES, JAV ir Kinijos, pozicijas reformos atžvilgiu. Nustatyti praktines įgyvendinimo kliūtis bei nubrėžti tarptautinės investicijų teisės tendencijas.

Darbo metodai, pirmiausia, prasideda nuo analitinio, tiriant naujausius UNCITRAL ir ES teisėkūros projektus, bei teisės akademikų tekstus. Tuomet lyginamasis metodas, siekiant nustatyti esminius skirtumus tarp *ad hoc* arbitražo ir siūlomo nuolatinio teismo modelio. Taip pat naudojamas sisteminis metodas, leidžiantis įvertinti apeliacinės instancijos integravimą į bendrą tarptautinės investicijų teisės architektūrą, bei loginis metodas reformos įgyvendinimo kliūtims prognozuoti.

Darbo originalumas atsiskleidžia siekiant rasti panašių investicinį arbitražą nagrinėjančių mokslinių darbų, kurių yra absoliuti stoka. Nors tarptautinėje doktrinoje, kaip žinomų mokslininkų Stephan Schill ar August Reinisch darbuose institucinė reforma analizuojama plačiai, Lietuvos teisės moksle ši tema yra beveik nenagrinėta, todėl magistro darbas užpildo akademinę nišą nacionaliniu lygmeniu. Darbo originalumą pagrindžia autorinė 2024-2026 m. UNCITRAL III darbo grupės projektų analizė, vertinant apeliacinio mechanizmo suderinamumą su tarptautinėmis konvencijomis per specifinę Lietuvos ir kitų valstybių interesų prizmę.

Tyrimas remiasi įvairiapusiais šaltiniais, kuriuos galima suskirstyti į tris grupes. Pirmoji grupė tai instituciniai dokumentai, tarp kurių svarbiausi yra minėtos naujausios UNCITRAL III darbo grupės ataskaitos. Šie šaltiniai yra pamatiniai, nes juose užfiksuota valstybių derybinė pozicija ir realūs reformų instrumentai. Antroji grupė yra teismų ir arbitražų praktika, kurioje esminę reikšmę turi ESTT sprendimai, kaip *Achmea*, *Komstroy* ir Nuomonė 1/17, bei istoriniai investicinio arbitražo sprendimai, rodantys sistemos

trūkumus. Trečioji grupė apima mokslinę literatūrą ir disertacijomis, tokiais kaip Gus Van Harten ir Jose E. Alvarez monografijos ir straipsniai, kuriuose analizuojamas sprendimų nenuoseklumo, arbitro vaidmenų konflikto ir riboto viešojo legitimumo aspektais. Baigiamojo darbo tyrimui aktualūs yra Berfu Beysulen Angin (2025) straipsnis apie teisių disbalansą, Muhammad Abid Hussain Jillani (2025) analizė apie apeliacijos dizainą bei Tiantian Zhang (2025) ir Rayyan El Issa (2023) daktaro disertacijos. Visiškai priešingus pasaulio taškus atstovaujančių autorių tekstai suteikia darbui plačias teorines įžvalgas apie viešosios teisės įtaką ir regioninius reformos modelius. Šaltinių pasirinkimą lėmė jų naujumas, autoritetas tarptautinėje mokslo bendruomenėje bei tiesioginis ryšys su ES inicijuojamų ir UNCITRAL su ICSID kuruojamų reformų procesu.

1. INVESTICINIO ARBITRAŽO LEGITIMUMO KRIZĖ IR SISTEMINĖS REFORMOS PRIEŽASTYS

1.1. Struktūriniai investicinio arbitražo trūkumai, sprendimų nenuoseklumas ir teisinio tikrumo deficitas

Fundamentalią tarptautinio investuotojų ir valstybių ginčų sprendimo mechanizmo legitimumo krizę sąlygojo sisteminė kolizija, kilusi dėl privataus pobūdžio *ad hoc* komercinio arbitražo modelio ekstrapoliavimo viešosios teisės prigimties ginčams spręsti. Nors šis institucinis dizainas buvo sukonstruotas siekiant depolitizuoti investicinę aplinką ir garantuoti investuotojams procesiškai neutralų forumą, jo funkcionavimas praktikoje atskleidė kritinį teisinio tikrumo ir nuspėjamumo deficitą.⁴ Esminė struktūrinė problema kyla dėl to, jog tūkstančiai DIS yra interpretuojami pavienių, laikinai sudaromų tribunolų, nesaistomų *stare decisis*⁵ doktrinos ar vientisos teismų hierarchijos kontrolės⁶. Ši institucinė fragmentacija lemia situaciją, kad kartais panašios teisės normos tapačių faktinių aplinkybių kontekste aiškinamos priešingai, grindžiant faktų skirtingumu. Doktrinoje pabrėžiama, jog be vieningo precedentų mechanizmo tampa neįmanoma užtikrinti jurisprudencijos nuoseklumo, o tai iš esmės devalvuoja investicinės rizikos nuspėjamumą⁷. Būtent šiame skyriuje aprašytas procesinio teisinio tikrumo trūkumas tapo pagrindiniu impulsu, skatinančiu esminę sistemos reformą ir tvaresnių ginčų sprendimo modelių paiešką.⁸

1.1.1. Nenuoseklumo investiciniame arbitraže problematika

Chaotiškai priimami sprendimai yra esminis investicinio arbitražo trūkumas. nenuoseklumas pasireiškia skirtingų arbitražo tribunolų priimamomis prieštaringomis išvadamis bylose, turinčiose tapacias ar bent labai panašias faktines aplinkybes⁹. Kaip teigia Niujorko universiteto dėstytojas Pierre Collet (2021), skiriasi net iš identiškas nuostatas turinčių DIS kylantys sprendimai¹⁰. Šio paradokso sukuriama situaciją jau 2009

⁴ UNCTAD (2013). *Reform of Investor-State Dispute Settlement: In Search of a Roadmap*. IIA Issues Note, No. 2. Niujorkas ir Ženeva: Jungtinės Tautos, p. 2.

⁵ Teisės principas, pagal kurį sprendimas priimamas remiantis ankstesnėmis bylomis (CAMBRIDGE Dictionary).

⁶ JILLANI, Muhammad Abid Hussain; GHOURI, Ahmad Ali ir WU, Ximei (2025). Institutional Design for an Appellate Mechanism in Investor-State Dispute Settlement. *Asian Journal of International Law*, 15, 325–355, p. 329.

⁷ ZHANG, Tiantian (2025). *Exploring an ISDS Appellate Mechanism: China's Approach in the Belt and Road Initiative and Its Implication for Reform Options*. Daktaro disertacija, Seoul National University, p. 25.

⁸ BROCKOVÁ, Katarína (2015). International Investment Law – Towards Reform or Fragmentation? *Czech Yearbook of Public & Private International Law*, vol. 6, p. 1.

⁹ COLLET, Pierre (2021). The Current European Union Investor State Dispute Settlement Reform: A Desirable Outcome for Investment Arbitration? *NYU Journal of International Law and Politics*, 53, p. 693.

¹⁰ *Ibid*, p. 24.

m. Jeilio universiteto teisės Dr. Santiago Montt pavadino „*DIS loterija*“ (angl. *BIT lottery*)¹¹. Kaip pokerio lošime, taip teisingumo vykdyme investiciniame arbitraže, lemia ne aiškios teisės normos, o konkrečių arbitrų subjektyvios jų interpretacijos. Jurisprudencijos neapibrėžtumas ypač juntamas aiškinant pamatinius investicijų apsaugos standartus, tokius kaip FET ar netiesioginė ekspropriacija, kurių apibrėžimai tarptautinėje materialinėje teisėje išlieka neaiškūs, paliekantys tribunolams itin plačią diskreciją¹². Teisinį chaosą lemia tiek materialinės investicijų teisės subtilybės, tiek procesinės pastarųjų taikymo taisyklės.

1.1.2. Ronald S. Lauder ir CME bylų prieš Čekijos Respubliką pamokos

Klasikinė nenuoseklumo iliustracija praktikoje yra dveji lygiagrečiai inicijuoti teisiniai procesai, pagrįsti tapačiomis faktinėmis aplinkybėmis, tačiau skirtingais tarptautinės teisės instrumentais. Jų baigties skirtumas yra puikus prieštarų sprendimų tarptautiniame arbitraže pavyzdys ir yra daugelio traktatų tema¹³, o kai kurie autoriai net vadina tai „*didžiausia investicijų arbitražo nesėkmė*“¹⁴. Tai *Ronald S. Lauder prieš Čekijos Respubliką* ir *CME Czech Republic B.V. prieš Čekijos Respubliką* (toliau – atitinkamai – *Lauder ir CME*) bylos. Ginčai kilo dėl 1991 m. užsienio investicijų į pirmąją privačią Čekijos komercinę televizijos stotį „*TV Nova*“, kurią valdė bendrovė „*CET 21*“. Investicija buvo vykdoma per bendrą įmonę „*ČNTS*“. Pastaroji buvo kontroliuojama JAV verslininko Ronald S. Lauder per jam priklausiusius subjektus. Tapačias bylas 2001 m. nagrinėjo du skirtingi arbitražo teismai, abu veikę pagal UNCITRAL arbitražo taisykles, tačiau skirtingose vietose, Londone ir Stokholme. Čekijos žiniasklaidos tarybos (ček. *Rada pro rozhlasové a televizní vysílání*) (toliau – Žiniasklaidos taryba) veiksmai neva sužlugdė investiciją į televizijos stotį „*TV Nova*“. Konkrečiai Žiniasklaidos taryba ėmėsi veiksmų, kuriais privertė investuotoją atsisakyti išskirtinių teisių į transliavimo paslaugas, taip *de facto* sunaikindama investicijos komercinę vertę ir jos kontrolę. Tuomet JAV investuotojas inicijavo arbitražą pagal JAV ir Čekijos DIS¹⁵, remdamasis jos II(2)(b) straipsniu, numatančiu apsaugą nuo savavališkų ir diskriminacinių priemonių, bei jos VI straipsniu dėl

¹¹ MONTT, Santiago (2009). *State Liability in Investment Treaty Arbitration*. Oxford: Hart Publishing, p. 157.

¹² DE BRABANDERE, Eric ir BALDINI MIRANDA DA CRUZ, Priscilla (2020). The Role of Proportionality in International Investment Law and Arbitration. *Nordic Journal of International Law*, 89(3–4), 471–491, p. 485.

¹³ Wikipedia (2026-03-03). *CME/Lauder v. Czech Republic* [interaktyvus]. https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=CME/Lauder_v._Czech_Republic&oldid=1315441109 (žiūrėta 2026-03-03).

¹⁴ BUFFARD, Isabelle; CRAWFORD, James; HAFNER, Gerhard ir kt. (red.) (2008). *International Law between Universalism and Fragmentation: Festschrift in Honour of Gerhard Hafner*. Leiden, Boston: Brill.

¹⁵ *CME Czech Republic B.V. v. Czech Republic [UNCITRAL], [2001-09-03]*.

neteisėtos ekspropriacijos. Papildomai Ronald S. Lauder kontroliuojama Nyderlandų bendrovė CME pradėjo procesą pagal Nyderlandų ir Čekijos DIS¹⁶, numatančią panašias apsaugos priemones pagal šios V straipsnį. Nepaisant to, kad abu tribunolai nagrinėjo tuos pačius valstybės veiksmus, jie priėmė visiškai priešingus sprendimus¹⁷. Tai įvyko dėl struktūrinių institucijų skirtumų, bei teisinio mechanizmo, leidžiančio konsoliduoti tokius lygiagrečius procesus, trūkumo.

Pirmiausia, Londone esantis tribunolas atmetė visus investuotojo reikalavimus. Jis konstatavo, kad Čekijos valstybė nepažeidė savo įsipareigojimų. Byloje nebuvo įrodyta, kad būtent Žiniasklaidos tarybos veiksmai tapo tiesiogine žalos priežastimi. Jis nenustatė priežastinio ryšio tarp valstybės elgesio ir investicijos nuvertėjimo.

Švedijos jurisdikcijoje veikęs CME tribunolas Stokholme interpretavo priešingai ir pripažino Čekijos Respubliką atsakingą už visus skundžiamus pažeidimus. Jis konstatavo, kad Žiniasklaidos tarybos veiksmai *atvėrė duris* investicijos sužlugdymui, pripažindamas tiek netiesioginę ekspropriaciją, tiek FET standarto pažeidimą. Stokholmo tribunolas priteisė investuotojui milžinišką 270 mln. JAV dolerių kompensaciją, kuri kartu su palūkanomis valstybei kainavo per 350 mln. JAV dolerių, kas anuomet sudarė beveik visą Čekijos sveikatos apsaugos metinį biudžetą!

Manytina šie tribunolai išsiskyrė vertindami esminį, būtent ekspropriacijos, klausimą. Londono tribunolas nustatė, kad ekspropriacija neįvyko, nes valstybė negavo tiesioginės naudos iš savo veiksmų¹⁸. Stokholmo tribunolas laikėsi gerokai platesnės interpretacijos. Jis įtvirtino, jog nauda valstybei yra teisiškai nereikšminga, jei investuotojas faktiškai netenka savo nuosavybės vertės ar kontrolės¹⁹, pabrėždamas, kad netiesioginė ekspropriacija įvyksta tada, kai valstybės veiksmai atima iš investuotojo galimybę naudotis savo investicija, nepriklausomai nuo to, ar turtas formaliai perėjo valstybės žiniai. Toks radikalus nuomonių išsiskyrimas dėl tų pačių įvykių sukrėtė tarptautinę teisininkų bendruomenę. Paradoksalu tai, kad abu tribunolai savo galutinius sprendimus priėmė vos dešimties dienų skirtumu, 2001 m. rugsėjo 3 d. Londone ir rugsėjo 13 d. Stokholme, atskleisdami galimybės ieškovui pasirinkti konkrečią ginčo sprendimo vietą (angl. *forum shopping*) ir teisę (angl. *treaty shopping*), vadovaujantis palankiausio materialinio rezultato tikimybe, įsigalėjusias problemas. Jis tapo neginčijamu įrodymu, kad dabartinė *ad hoc*

---

¹⁶ CME Czech Republic B.V. v. Czech Republic [UNCITRAL], [2003-03-14].

¹⁷ ZHANG, Tiantian (2025). *Exploring an ISDS Appellate Mechanism: China's Approach in the Belt and Road Initiative and Its Implication for Reform Options*. Daktaro disertacija, Seoul National University, p. 25.

¹⁸ *Ibid*, p. 27.

¹⁹ *Ibid*, p. 26.

sistema negali užtikrinti vienodo teisės taikymo. Galiausiai, minėtos DIS nebuvo pritaikytos moderniai globaliai ekonomikai, kurioje tas pats savininkas veikia per kelias jurisdikcijas, JAV ir Nyderlandus, Čekijos Respublikoje.

1.1.3. Kiti nenuoseklumo pavyzdžiai investicinio arbitražo jurisprudencijoje

Arbitražai laikosi nuomonės, kad nuoseklumas ir darnumas nėra esminiai investicijų arbitražo elementai, o efektyvumas ir greitis yra svarbiausi ginčų sprendimo rodikliai. Jie įsitikinę, kad motyvai neturi jokios vertės kitiems investuotojams, kurie ateityje pateiks ieškinius²⁰. 2009 m. NAT sprendimas *Romak prieš Uzbekistaną* byloje ypač gerai atspindi šią idėją²¹: „arbitražo teismas nebuvo įgaliotas šalių ar kitaip užtikrinti „arbitražo jurisprudencijos“ nuoseklumą [...] Arbitražo teismo užduotis yra labiau praktinė, bet ne mažiau svarbi: išspręsti esamą šalių ginčą motyvuotu ir įtikinamu būdu, neatsižvelgiant į nenumatytas pasekmes, kurias šio arbitražo teismo analizė gali turėti būsimiems ginčams apskritai.“²² Deja, tokia ydinga tendencija tęsiasi iki šiolei.

Panašiose bylose investicinio arbitražo nenuoseklumą iliustravo *SGS Societe Generale de Surveillance S.A.* prieš Filipinus ir Pakistaną bylų ciklas. Šie procesai atskleidė diametralų skėtinės išlygos²³ (angl. *umbrella clause*) aiškinimo konfliktą. 2003 m. Pakistano byloje, tribunolas pritaikė siaurą aiškinimą pagal Šveicarijos-Pakistano DIS 11 str.²⁴ Teigta, kad komercinės sutarties pažeidimas neperauga į tarptautinį DIS pažeidimą be papildomų suverenios galios elementų paveikimo. Tačiau 2004 m. Filipinų bylos tribunolas, remdamasis Filipinų-Šveicarijos DIS X(2) str., šią logiką paneigė²⁵. Jis konstatavo, kad skėtinė išlyga turi daryti realų teisinį poveikį (lot. *ut res magis valeat quam pereat*). Abiejų bylų faktinis pagrindas buvo tapatus. Tai skolos už muitinės paslaugas, atitinkamai siekiančios 140 mln. CHF ir 100 mln. USD. Būtent skirtingos pagrindo interpretacijos lėmė procesinį akligatvį. Filipinų tribunolas sustabdė procesą nukreipdamas investuotoją į vietos teismus, o Pakistano tribunolas apskritai atsisakė jurisdikcijos sutartiniais reikalavimams. Šis bylų ciklas atskleidė ne tik nuoseklumo, bet ir patikimumo nebuvimą.

Visomis minėtomis bylomis arbitražai įtvirtino, kad ankstesni sprendimai investiciniame arbitraže nėra automatiškai privalomi, bet gali būti naudojami kaip gairės analogiškose

---

²⁰ *Ibid*, p. 28.

²¹ *Ibid*, p. 28.

²² *Romak SA (Switzerland) v. The Republic of Uzbekistan* [PCA], [2009-11-26], par. 171.

²³ Išlyga, priskirianti prie DIS apsauginio „skėčio“ visus išipareigojimus ar išipareigojimus, kuriuos priimančioji valstybė prisiėmė dėl užsienio investicijų (*Thomson Reuters Practical Law* žodynas).

²⁴ *SGS Société Générale de Surveillance S.A. v. Islamic Republic of Pakistan* [ICSID], [2003-08-06].

²⁵ *SGS Société Générale de Surveillance S.A. v. Republic of the Philippines* [ICSID], [2004-01-29].

situacijose. Lietuvos advokatas Dr. Rimantas Daujotas apibendrinančiai teigia, kad „*dėl šių motyvavimo ir išvadų skirtumų CME ir Lauder bylos didina netikrumą dėl to, kokių veiksmų ir priemonių gali pagrįstai imtis investicijas priimančios valstybės, neužsitraukdamos atsakomybės pagal tarptautinę investicijų teisę*“.²⁶ Kaip žinia, labiausiai dėl nenuoseklumo nukenčia valstybės, pirmiausia besivystančios ir skurdžios.

1.1.4. Reguliavimo sąstingis kaip viešojo intereso ignoravimo padarinys

Anot Groningeno universiteto mokslininkės Berfu Beysulen Angin (2025), dėl nenuoseklumo išsivystęs teisinio tikrumo nebuvimas sukelia pavojingą sisteminę pasekmę, *reguliavimo sąstingį* (angl. *regulatory chill*)²⁷. Valstybės, bijodamos brangių ir nenuspėjamų arbitražo procesų bei milžiniškų finansinių nuostolių, vengia priimti viešajam interesui būtinas reguliacines priemones kertinėse, nuo aplinkosaugos ar sveikatos apsaugos, srityse²⁸. Stipri įtampa tarp valstybės suverenios teisės reguliuoti (angl. *right to regulate*) ir investuotojų investicijų apsaugos sukuria disbalansą, kuomet privatūs arbitrai neproporcingai didelį svorį teikia investuotojų teisėms. Aktualiausia situacija yra energetikos, kaip Lietuvos atveju, aprašytu šio darbo 1.3. skyriuje, srityje. Toliau, klimato kaitos valdyme. Valstybės, norėdamos pasiekti Paryžiaus susitarimo įsipareigojimus ir pereiti prie atsinaujinančios energetikos, priima teisės aktus, ribojančius iškastinio kuro vartojimą. Iniciatyvos sukelia masiškus iškastinio kuro investuotojų ieškinius prieš valstybes, pavyzdžiui, ieškinius prieš Italiją dėl grėžinių draudimo Adrijos jūroje ar prieš Nyderlandus dėl anglimi kūrenamų elektrinių uždarymo²⁹. Viešasis interesas ignoruotas, o įmonė socialinė atsakomybė (angl. CSR) neintegruota. Ydingiausiu instrumentu pripažintina ECT, leidžianti investuotojams reikalauti kompensacijų už „išaldytą turtą“, padidinusi nenuoseklumą, šalių nelygybę bei viešojo intereso ignoravimą³⁰.

Viešojo intereso sąvoka investicinio arbitražo kontekste yra probleminė, dažnai klaidingai tapatinama su pačia valstybės teise reguliuoti³¹, ir yra nenuoseklios jurisprudencijos ištaka.

²⁶ DAUJOTAS, Rimantas (2015). *Tarptautinė investicijų teisė ir arbitražas*. Vilnius: Eugrimas, p. 283.

²⁷ ANGIN, Berfu Beysulen (2025). The Right to Regulate vs Investment Protection: Unveiling the Causes of Imbalance and the Limits of Current Reform Efforts in International Investment Law. *ICSID Review – Foreign Investment Law Journal*, p. 11–41, p. 34.

²⁸ EL ISSA, Rayyan (2023). *La place contestée de l'arbitrage international en droit de l'investissement*. Daktaro disertacija, Teisė, Paris-Saclay University. Paryžius: Paris-Saclay University, p. 471.

²⁹ ANGIN, Berfu Beysulen (2025). The Right to Regulate vs Investment Protection: Unveiling the Causes of Imbalance and the Limits of Current Reform Efforts in International Investment Law. *ICSID Review – Foreign Investment Law Journal*, p. 11–41, p. 38.

³⁰ Energetikos chartijos sutartis (1994). *Valstybės žinios*, 1998, 67–1940, 12, 13, 26 str.

³¹ ANGIN, Berfu Beysulen (2025). The Right to Regulate vs Investment Protection: Unveiling the Causes of Imbalance and the Limits of Current Reform Efforts in International Investment Law. *ICSID Review – Foreign Investment Law Journal*, 40(1), 11–41, p. 40.

Tačiau mokslinėje literatūroje argumentuojama, kad ne kiekvienas valstybės veiksmas, atliktas naudojantis jos suvereniomis galiomis, automatiškai tarnauja viešajam interesui. Vyriausybės gali veikti vedamos politinių interesų, korupcijos ar lobizmo įtakos. „Valstybės gali veikti privataus intereso labui“ viešojo intereso, taigi ir visuomenės gerovės, sąskaita, ir dar labiau gilinti investicinio arbitražo nelygybės problemą³². Todėl arbitražo tribunolai privalo kiekvienu atveju atskirai vertinti, ar valstybės priemonė yra išties būtina ir proporcinga siekiamam viešajam tikslui. Visgi praktika rodo, kad tribunolai dažnai ignoruoja platesnes visuomenines pasekmes, siaurai fokusuodamiesi į sutartinių nuostatų pažeidimą. Jį iliustruoja 2000 m. *Santa Elena prieš Kosta Riką* sprendimas, parodęs, kad net jei valstybė veikia teisėtais aplinkosaugos tikslais, tribunolai dažnai priteisia visišką kompensaciją, ignoruodami akivaizdų viešąjį interesą³³. Byloje tribunolas, remdamasi ICSID konvencijos 42 straipsniu, taikydamas ekspropriacijos standartą, konstatavo, kad net jei nusavinimas buvo atliktas aplinkos apsaugos tikslais, tai nekeičia pareigos mokėti visišką kompensaciją, nustatomą pagal turto tikrąją rinkos vertę³⁴. Sutiktina, kad viešasis interesas yra kompleksinė sąvoka, apimanti nuo kovos su korupcija iki žmogaus teisių apsaugos, tačiau dabartinėje nenuoseklios jurisprudencijos sistemoje valstybės negali nuspėti savo teisių ir pareigų apimties prieš kylant ginčui.

1.1.5. Sprendimų galutinumo kaip nenuoseklumo priežasties problematika

Svarbiausia, jog ICSID konvencijos 53 straipsniu remiantis, sprendimas yra neskundžiamas³⁵. Dabartinis klaidų taisymo investiciniame arbitraže mechanizmas yra itin ribotas, nepakankamas sisteminiams problemoms spręsti, tiesiogiai lemiantis teisinio tikrumo deficitą. ICSID konvencijos 52 straipsnyje numatyta sprendimų naikinimo (angl. *annulment*) procedūra leidžia peržiūrėti sprendimus³⁶ tik dėl siaurų procesinių pagrindų, tokių kaip netinkama tribunolo sudėtis, piktnaudžiavimas galia ar motyvų nebuvimas³⁷. Ši procedūra pagal savo teisinę prigimtį nėra apeliacija, todėl neleidžia taisyti esminių teisės ar faktų vertinimo klaidų. Sisteminių šio mechanizmo nepakankamumą geriausiai iliustruoja *CMS Gas Transmission Company prieš Argentinos Respubliką* (toliau – *CME*) byla³⁸. Šiame ginče, kilusiame Argentinos ekonominei krizei valdyti priimtų priemonių rezultate, *ad hoc* ICSID panaikinimo komitetas pripažino, kad pirminis tribunolas padarė

³² *Ibid*, p. 22.

³³ *Compañía del Desarrollo de Santa Elena, S.A. v. Republic of Costa Rica* [ICSID], [2000-02-17]

³⁴ *Ibid*, par. 71.

³⁵ ICSID (2006). *ICSID Convention, Regulations and Rules*. Washington, DC: ICSID, art. 53.

³⁶ ICSID (2006). *ICSID Convention, Regulations and Rules*. Washington, DC: ICSID.

³⁷ UNCITRAL (2022). *Possible reform of investor-State dispute settlement (ISDS): Appellate mechanism*. Sekretoriato pažyma, UN Doc. A/CN.9/WG.III/WP.224. Viena: Jungtinės Tautos.

³⁸ *CMS Gas Transmission Company v. The Republic of Argentina* [ICSID], [2007-09-25], par. 127–136.

„akivaizdžių teisės klaidų“ (angl. *manifest errors of law*) interpretuodamas JAV ir Argentinos BIT sutarties XI straipsnį bei paprotinės teisės „būtinąjį reikalingumą“ (angl. *state of necessity*) doktriną. Komitetas konstatavo, kad tribunolas klaidingai sutapatino sutartinę išlygą su bendrosios teisės gynyba. Ironiškiausia, kad nepaisant nustatyto esminio teisės pažeidimo, komitetas buvo teisiškai nepajėgus panaikinti sprendimo. Paradoksalus pažeidimas nebuvo kvalifikuotas kaip „akivaizdus įgaliojimų viršijimas“ pagal ICSID konvencijos 52(1)(b) straipsnį. Tokia situacija sukuria teisinį paradoksą, nes juk sistema pripažįsta klaidingą teisės taikymą, tačiau palieka galioti neteisėtą sprendimą, priteisusį investuotojui 133,2 mln. JAV dolerių kompensaciją. Kai arbitražas vyksta ne ICSID centre, sprendimų peržiūra vyksta nacionaliniuose teismuose pagal arbitražo vietos teisę, o tai mokslininkų nuomone sukelia dar didesnę riziką dėl galimo nacionalinių teismų šališkumo ar politinės įtakos³⁹. Apie dėl ICSID konvencijoje kilusių teisinio tikrumo problemų sprendimo variantus yra rašoma šio baigiamojo darbo 3.1. skyriuje.

Dabartiniame investicinio arbitražo mechanizme yra ignoruojamas faktas, kad investiciniai ginčai savo esme yra viešosios teisės ginčai, nes juose vertinamas suverenios valstybės aktų teisėtumas. Sistema vis dar remiasi privatinės teisės principais, pirmenybę teikiančiais sprendimo galutinumui (angl. *finality*), o ne teisingumui ar teisėtumui (angl. *legality*). Dauguma arbitrų ateina iš komercinio arbitražo srities ir dažnai neturi reikiamos kvalifikacijos vertinti sudėtingus tarptautinės viešosios teisės klausimus. Vilniaus universiteto Dr. Ingos Martinkutės (2021) teigimu, „sistemos dizainas ir arbitrų skyrimo praktika sąlygoja tai, kad arbitrais dažniausiai skiriami Vakarų Europos ir Šiaurės Amerikos teisininkai, kurie vertina ginčą labai siauruose investicijų apsaugos sutarties rėmuose ir neatsižvelgia į viešą interesą“⁴⁰, gilina teisinio tikrumo deficitą. Apie arbitrų skyrimo praktikos keitimą detalizuojama šio darbo 3.2. skyriuje.

Apibendrinant galima teigti, kad struktūriniai investicinio arbitražo trūkumai, kaip arbitražo *ad hoc* prigimtis, hierarchijos ir pamatinių standartų stoka, sukūrė metodą, nebeatitinkantį šiuolaikinio teisinės valstybės supratimo, prieštaraujantį ne tik tarptautinės teisės principams, bet ir elementariajai teisinei logikai. Kaip taikliai teigia Minesotos universiteto teisės prof. Susan D. Franck (2005), „bet kuri sistema, kurioje teisiškai gali koegzistuoti diametraliai priešingi sprendimai, negali ilgai gyvuoti. Tai pradangina

---

³⁹ ZHANG, Tiantian (2025). *Exploring an ISDS Appellate Mechanism: China's Approach in the Belt and Road Initiative and Its Implication for Reform Options*. Daktaro disertacija, Seoul National University, p. 72.

⁴⁰ ZEMLYTĖ, Eglė ir MARTINKUTĖ, Inga (2021). Ar bus efektyvi vykstanti investicinio arbitražo reforma? *Teisė.Pro*.

*teisinės valstybės ar teisingumo pojūtį.*⁴¹“ Minėtosios *Lauder*, *CME* ir *CMS* bylos išlieka skaudžiu priminiu apie būtinybę tarptautinei bendruomenei skubiai kurti nuolatinį apeliacinį mechanizmą, sugebantį harmonizuoti teisės interpretavimą ir ištaisyti klaidas. Tačiau, svarbiausia, užtikrinantį, kad tarptautinė investicijų teisė būtų grindžiama ne atsitiktinumu.

1.2. Arbitrų nepriklausomumas, dvigubo vaidmens fenomenas ir interesų konfliktai

Nepriklausomumo ir nešališkumo pareigos yra būdingos bet kuriai teisingumo institucijai. Kaip Platonas pasakojo, kad Sokratas teisėjo pareigas apibūdino taip: „*mandagiai išklausyti, išmintingai atsakyti, blaiviai apmąstyti ir nešališkai nuspręsti*“⁴², taip ir šalys arbitraže reikalauja, kad teismas užtikrintų išklausymą, nešališkumą, ir jos bus labiau linkusios laikytis sprendimų, jei bus įsitikinusios, kad arbitrai laikosi griežtų pareigų, kurios yra būtinos pačiai teisėjo ar arbitro atsakingai funkcijai⁴³. Nors tokios nuostatos akivaizdžios, investicijų arbitražas vis dėlto neišvengė prieštarų nuomonių dėl procedūros teisėtumo ir skaidrumo⁴⁴. Tarptautinio investicinio arbitražo kontekste šie reikalavimai tampa itin opūs dėl sistemos viešosios teisės prigimties. Primintina, kad tribunolai dažnai vertina valstybės suverenios galios veiksmus, turinčius įtakos viešajam interesui, aplinkosaugai ar visuomenės sveikatai. Visgi dabartinė sistema, besiremianti *ad hoc* komercinio arbitražo modeliu, sulaukia vis griežtesnės kritikos dėl to, kad privačiai skiriami arbitrai neturi pakankamo viešojo legitimumo spręsti valstybės aktų teisėtumo klausimus. Viešas abejones dėl arbitrų nešališkumo skatina didėjantis nušalinimų prašymų skaičius, rodantis šalių suvokiamą arbitrų polinkį būti šališkiems arba iš anksto nusiteikusiems. Apie bendrą komercinio modelio netinkamumą pateikta plačiau 1.4. šio darbo skyriuje.

1.2.1. Dvigubo vaidmens fenomeno ydingumas

Nešališkumo temoje aptariama ir sistemos patikimumui kenkianti problema yra dvigubo vaidmens (angl. *double-hatting*) fenomenas. Tokia praktika Oslo universiteto teisės profesoriaus Malcolm Langford apibūdinama tų pačių asmenų dalyvavimu tarptautinėje

---

⁴¹ FRANCK, Susan D. (2005). The Legitimacy Crisis in Investment Treaty Arbitration: Privatizing Public International Law through Inconsistent Decisions. *Fordham Law Review*, 73(4), 1521–1626, p. 1583.

⁴² ADAM, Franklin Pierce (1952). *FPA Book of Quotations*. Niujorkas: Funk & Wagnalls, p. 466.

⁴³ EL ISSA, Rayyan (2023). *La place contestée de l'arbitrage international en droit de l'investissement*. Doktoro disertacija, Paris-Saclay University, p. 141.

⁴⁴ *Ibid*, p. 141.

investicijų teisės erdvėje vienu metu veikiant skirtingais vaidmenimis⁴⁵. Vienose bylose jie yra arbitrai, priimančys sprendimus, o kitose lygiagrečiose bylose – šalių advokatai ar ekspertai⁴⁶. Tokia vaidmenų kaita sukuria tiesioginius arba numanomus interesų konfliktus. Esminį susirūpinimą kelia, kad arbitras, priimdamas sprendimą vienoje byloje, gali sąmoningai formuoti teisinę interpretaciją, pavyzdžiui, dėl FET standarto, kuri jam būtų palanki kitoje byloje, kurioje jis veikia kaip advokatas. Klasikiniai tokio pavojaus pavyzdžiai yra 2004 m. *Telkom Malaysia prieš Ganą* byla, kurioje kilo abejonių dėl arbitro, kartu veikusio kaip advokatas kitoje byloje, galimo šališkumo formuojant precedentą⁴⁷, bei esminė 2001 m. *Vivendi prieš Argentiną* nutartis dėl arbitro nušalinimo. Šioje byloje buvo suformuotas griežtas standartas, numatantis, kad nušalinimo prašymas turi būti patenkintas, jei nustatytos aplinkybės leidžia daryti išvadą apie pagrįstą abejonę dėl arbitro nešališkumo⁴⁸. Teismas pabrėžė, kad jei faktai sukuria nešališkumo abejonę, saugumo regimybė šalims išnyksta, o tai yra pakankamas pagrindas diskvalifikacijai, net jei arbitras faktiškai veikia sąžiningai. Net jei teisėjas ar arbitras veikia nešališkai, bet yra rimtų abejonių, jo sprendimas gali būti dekonstruojamas, nes kaip teigia J. M. Harlan, „nešališkumo įvaizdis yra fundamentaliausias teisingo proceso elementas“⁴⁹.

Interesų konfliktus dar labiau gilina arbitrų paskyrimo ir finansinių paskatų mechanizmas. Investiciniame arbitraže šalys turi teisę pačios skirti arbitrus, todėl dažnai pastebima tendencija pasirinkti asmenis, palankiai nusiteikusių skiriančios šalies pozicijos atžvilgiu⁵⁰. Tai sukelia vadinamąjį *priklausomybės efektą* (angl. *affiliation effect*), kai arbitrai sąmoningai gali palaikyti juos paskyrusią šalį. Be to, arbitrai, būdami privačios praktikos teisininkai, turi tiesioginį ekonominį interesą būti paskirtiems ateities bylose. Šis *atlygio efektas* (angl. *compensation effect*) gali skatinti arbitrus priimti tokius sprendimus, užtikrinsiančius jų paklausą arbitražo rinkoje, pavyzdžiui, plečiamai aiškinant jurisdikcijos nuostatas, kad investicinių ginčų kiltų dažniau⁵¹. Priešingai nei nuolatiniai teisėjai, *ad hoc*

---

⁴⁵ LANGFORD, Malcolm (2025). Political Success, Legal Failure? Double Hatting in Investment Arbitration Reform. Iš: C. GIORGETTI ir C. TITI (red.), *Ethics in ISDS*. Leidenas: Brill.

⁴⁶ *Ibid*, p. 1.

⁴⁷ *Telekom Malaysia Berhad prieš Ganos Respubliką* [Hagos apylinkės teismas], byla Nr. HA/RK 2004.778, [2004-10-18].

⁴⁸ *Compañía de Aguas del Aconquija S.A. ir Vivendi Universal S.A. prieš Argentiną* [ICSID], byla Nr. ARB/97/3, [2001-10-03] (nutartis dėl arbitro nušalinimo).

⁴⁹ HARLAN, John Marshall (n.d.). ...*the appearance of impartiality... is at the core of due process*. U.S. Congress, Hearing on Judicial Ethics and Impartiality.

⁵⁰ UNCTAD (2013). *Reform of Investor-State Dispute Settlement: In Search of a Roadmap*. IIA Issues Note, No. 2. Niujorkas ir Ženeva: Jungtinės Tautos, p. 3.

⁵¹ ZEMLYTĖ, Eglė ir MARTINKUTĖ, Inga (2021). Ar bus efektyvi vykstanti investicinio arbitražo reforma? *Teisė.Pro*.

arbitrai gauna atlygį pagal valandinius įkainius⁵², todėl kritikai teigia, kad jie neturi pakankamų paskatų procesus baigti greitai ar efektyviai⁵³.

Platesniu, sisteminiu, lygmeniu ši problema įvardijama kaip *sukamųjų durų* (angl. *revolving door*) efektas, būdingas nedidelei elitinei arbitrų grupei⁵⁴. Tyrimai rodo, kad ginčų dėl investicijų teisės rinkoje dominuoja siauras specializuotų teisininkų ratas, kaip minėta, dažniausiai iš Vakarų Europos ir Šiaurės Amerikos⁵⁵. Ši asimetrija lemia ne tik geografinės ir lyčių įvairovės trūkumą, bet ir specifinį *mąstysenos poveikį*, kai tam tikros teisinės vertybės, kaip investicijų apsaugos nuspėjamumas, yra prioretizuojamos viešojo intereso ar sąžiningumo sąskaita⁵⁶. Problema išsiskynijusi, nes, pavyzdžiui, Tarptautiniame komerciniame arbitraže, 71.7% arbitrų 2019 dalyvavo iš JAV, Europos ir Kanados, ir tik 21 % visų arbitrų yra moterys⁵⁷. Pažymėtina, kad kai kurie kritikai logiškai sieja *dvigubo vaidmens* praktikavimą su arbitrų žinių ir prestižo ugdymu. Remiantis Gary Bornu, 2018 m. gynusiu *dvigubo vaidmens* principą, „*dvigubas vaidmuo – kartais veikimas kaip advokatas, kartais kaip arbitras – yra svarbus tarptautinės arbitražo sistemos privalumas. Tai padeda geriau atlikti kiekvieną iš šių vaidmenų.*“⁵⁸ Vis dėlto, suvokimas apie tokį asmenų ratą kaip apie uždarą *arbitrų klubą* ir *sukamas duris kairėn ir dešinėn* pakerta pasitikėjimą visa sistema. Mažai tikėtina, kad byloje kokį stambų investuotoją atstovavęs ir milijoninį honorarą gavęs advokatas dirbdamas arbitru su tomis pačiomis šalimis priims teisingą sprendimą. Pažymėtina, kad kas dešimtmetį leidžiamos 2024 m. Tarptautinės advokatų asociacijos (IBA) taisyklės (angl. *Guidelines on Conflicts of Interest*) draudžia būti kliento arbitru, kol nepraėjo trys metai nuo paskutinių pavedimų⁵⁹, remiantis jų 3.1. ir 3.2. straipsniais, tačiau esminių problemų investiciniame arbitraže yra nepakeitusios.

---

⁵² UNCTAD (2013). *Reform of Investor-State Dispute Settlement: In Search of a Roadmap*. IIA Issues Note, No. 2. Niujorkas ir Ženeva: Jungtinės Tautos, p. 4.

⁵³ JILLANI, Muhammad Abid Hussain; GHOURI, Ahmad Ali ir WU, Ximei (2025). Institutional Design for an Appellate Mechanism in Investor-State Dispute Settlement. *Asian Journal of International Law*, 15, 325–355, p. 334.

⁵⁴ LANGFORD, Malcolm; BEHN, Daniel ir LIE, Runar Hilleren (2017). The Revolving Door in International Investment Arbitration. *Journal of International Economic Law*, 20(2), 301–331, p. 301. Taip pat žr. PUIG, Sergio (2014). Social Capital in the Arbitration Market. *European Journal of International Law*, 25(2), 387–424, p. 387.

⁵⁵ ZEMLYTĖ, Eglė ir MARTINKUTĖ, Inga (2021). Ar bus efektyvi vykstanti investicinio arbitražo reforma? *Teisė.Pro.*

⁵⁶ EL ISSA, Rayyan (2023). *La place contestée de l'arbitrage international en droit de l'investissement*. Daktaro disertacija, Paris-Saclay University, p. 321.

⁵⁷ INTERNATIONAL CHAMBER OF COMMERCE (2020). *ICC Releases 2019 Dispute Resolution Statistics*.

⁵⁸ GREENE, Jenna (2018). An International Arbitration Star with NY Roots. *New York Law Journal*.

⁵⁹ INTERNATIONAL BAR ASSOCIATION (2024). *IBA Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration*. 2024 m. gegužės 25 d.

1.2.2. Arbitrų nepriklausomumo ir nešališkumo problemų sprendimas

Tarptautinė bendruomenė reagavo į legitimumo krizę aktyviai. Ne viena institucija ėmėsi reformų idėjų. 2023 m. liepos mėn. UNCITRAL ir ICSID drauge priėmė Arbitrų elgesio kodeksą (toliau – Kodeksas), kuriame *dvigubo vaidmens* reguliavimas laikomas viena svarbiausių naujovių. Visgi galutinis kodekso tekstas vertinamas kaip politinis kompromisas, kuris teisiškai išlieka gana siauras. Kodeksas draudžia arbitrai veikti kaip advokatui tik tada, kai lygiagrečioje byloje sutampa tie patys faktai, tos pačios šalys arba tos pačios sutarties nuostatos. Kritikai, pavyzdžiui, Malcolm Langford (2025), teigia, kad tai yra „*teisinė nesėkmė [...] ir politinė sėkmė*“, nes garsiai pristatyta nuostata neapima pagrindinio susirūpinimo objekto – arbitrų galimybės kurti palankius precedentes sprendžiant iš esmės panašius teisės klausimus skirtingose bylose⁶⁰. Taip pat diskutuojama dėl *atšalimo laikotarpių* (angl. *cooling-off periods*), kurie ribotų buvusių arbitrų galimybę iškart tapti advokatais tose pačiose bylose, tačiau valstybių nuomonės UNCITRAL pažymose dėl šių terminų trukmės, nuo 1 iki 3 ar net 10 metų, išsiskyrė⁶¹. Apie tai plačiau nusakyta 3.3. šio darbo skyriuje.

Alternatyvus reformos kelias, aktyviai remiamas Europos Sąjungos⁶², yra perėjimas prie DIT. Jis panaikintų *dvigubo vaidmens* problemą. Nes juk ginčus spręstų nuolatiniai, etatinius atlyginimus gaunantys teisėjai, kuriems būtų griežtai draudžiama užsiimti bet kokia kita profesine veikla ar veikti kaip advokatams⁶³. DIT šalininkai teigia, kad tai užtikrintų arbitrų nepriklausomumą nuo ginčo šalių ir leistų formuoti nuoseklią teismų praktiką. Tačiau investuotojai ir kai kurios valstybės su JAV ir Rusija priešakyje, baiminasi kad DIT gali būti pernelyg politizuotas, nes teisėjus skirtų tik valstybės, o investuotojai prarastų esminę teisę patys rinktis arbitrą⁶⁴. Kyla įtarimų, kad teisėjai, finansuojami išimtinai valstybių, gali būti šališki savo darbdavių naudai⁶⁵. Žymusis investicinio arbitražo reformos kritikas Gus Van Harten (2023) teigia, kad „iš šios perspektyvos ES pasiūlymas yra geras nepriklausomumo, nešališkumo ir skaidrumo atžvilgiu, jis nepakankamas

⁶⁰ LANGFORD, Malcolm (2025). Political Success, Legal Failure? Double Hatting in Investment Arbitration Reform. Iš: C. GIORGETTI ir C. TITI (red.), *Ethics in ISDS*. Leiden: Brill, p. 19.

⁶¹ UNCITRAL (2023). *Report of Working Group III (Investor-State Dispute Settlement Reform) on the work of its forty-fourth session (Vienna, 23–27 January 2023)*. UN Doc. A/CN.9/1130. Viena: Jungtinės Tautos, par. 91.

⁶² HALLAK, Issam (2022). *Investor-state protection disputes involving EU Member States*. Briuselis: Europos Parlamento tyrimų tarnyba (EPRS), p. 13.

⁶³ *Ibid*, 13 p.

⁶⁴ EL ISSA, Rayyan (2023). *La place contestée de l'arbitrage international en droit de l'investissement*. Daktaro disertacija, Paris-Saclay University, p. 314.

⁶⁵ ZHANG, Tiantian (2025). *Exploring an ISDS Appellate Mechanism: China's Approach in the Belt and Road Initiative and Its Implication for Reform Options*. Daktaro disertacija, Seoul National University, p. 108.

dalyvavimo ir klaidų taisymo srityse [...] pokytis, galintis pagerinti siūlomas reformas šiose srityse, yra reikalavimas išnaudoti visas vietas teisių gynimo priemonės.“⁶⁶ Šie galimų reformų principai aprašyti ir palyginti plačiau šio darbo 2.1. ir 2.2. skyriuose.

Apibendrinant manytina, jog arbitrų nepriklausomumo ir nešališkumo problemos investuotojo ir valstybės ginčų sprendimo sistemoje pirmiausia kyla iš struktūrinio prieštaraavimo tarp viešosios teisės pobūdžio ginčų ir privataus komercinio arbitražo sprendimo būdo. *Dvigubo vaidmens* fenomenas pavadintinas šitos įtampos simboliu, sukeliančiu minėtus interesų konfliktus ir precedentų manipuliavimo rizikas. Primintina, kad būtent arbitražo įvaizdis lemia jo patikimumą ir legitimumą. Anot Lord Hewart CJ, teisingumas turi būti ne tik įvykdytas, bet ir matomas kaip toks⁶⁷. Investicinio ginčo dalyviai, šiuo atveju investuotojai ir vyriausybės, turi tikėti arbitražu kaip metodu, nepaisant jo faktinio veikimo. Manau, kad nors naujasis UNCITRAL Arbitrų elgesio kodeksas yra svarbus žingsnis, jo nuostatos gali būti nepakankamos, jei arbitrai ir toliau bus renkami šalių iš tos pačios siauros specialistų grupės. Išanalizavus aptartus šaltinius peršasi metaforiška išvada, kad institucinė transformacija, siekianti užtikrinti visišką nešališkumą, reikalauja esminio arbitrų tapatybės perėjimo nuo privačių paslaugų teikėjų prie viešosios teisės paradigmą atitinkančių nepriklausomų teisingumo vykdytojų.

1.3. Komercinio arbitražo modelio netinkamumas viešosios teisės pobūdžio ginčams

Dešimtmečiais veikusi investicinių arbitražų sistema sukonstruota pasitelkiant tarptautinio komercinio arbitražo metodus, sukurtus spręsti horizontalius ginčus tarp privačių verslo subjektų⁶⁸. Galiausiai paaiškėjo, kad šitas *komercinis DNR* yra netinkamas ginčui tarp investuotojo ir valstybės spręsti. Komercinis arbitražas remiasi šalių autonomijos principu, o investicinis arbitražas kyla iš tarptautinės sutarties, taigi ignoruojamas viešasis interesas ir skaidrumas⁶⁹. Todėl dabar investicinio arbitražo *de facto* atliekama tarptautinės administracinės ar konstitucinės teisės peržiūros funkcija paradoksaliai vykdoma privačios justicijos formoje⁷⁰. Vienas esminių netinkamumo aspektų, pabrėžiamų Vilniaus

⁶⁶ VAN HARTEN, Gus ir VASTARDIS, Anil Yilmaz (2023). Special Issue: Critiques of Investment Arbitration Reform: An Introduction. *Journal of World Investment & Trade*, 24(3), 363–371, p. 369.

⁶⁷ Wikipedia (2025-10-16). *R v Sussex Justices, ex parte McCarthy* [interaktyvus]. https://en.wikipedia.org/wiki/R_v_Sussex_Justices,_ex_p_McCarthy (žiūrėta 2026-03-03).

⁶⁸ ZHANG, Tiantian (2025). *Exploring an ISDS Appellate Mechanism: China's Approach in the Belt and Road Initiative and Its Implication for Reform Options*. Daktaro disertacija, Seoul National University, p. 21.

⁶⁹ MARTINKUTĖ, Inga (2018). ACHMEA bylos pamokos. *Teisė.Pro* [interaktyvus]. <https://teisė.pro/index.php/2018/04/06/i-martinkute-achmea-bylos-pamokos/> (žiūrėta 2026-01-10).

⁷⁰ ZHANG, Tiantian (2025). *Exploring an ISDS Appellate Mechanism: China's Approach in the Belt and Road Initiative and Its Implication for Reform Options*. Daktaro disertacija, Seoul National University, p. 42.

Universiteto Teisės fakulteto Dr. Eglė Zemlytės ir Dr. Inga Martinkutės (2021), yra tribunolų sprendimai dėl valstybės suverenių veiksmų (lot. *acta iure imperii*) teisėtumo⁷¹. Tokios investicinio arbitražo sistemos sukūrimas buvo ganėtinai atsitiktinis ir nuodugnai neišanalizuotas. Nekeista, kad tai lėmė tarptautinės teisės normų taikymo ir aiškinimo perdavimą į privačiai skiriamų ir veikiančių arbitrų rankas.

1.3.1. Arbitražo legitimumo, viešumo ir skaidrumo problematika

Seulo nacionalinio universiteto teisės profesoriai Jaemin Lee ir Joon Jo Moon (2012) kelia fundamentalų klausimą dėl legitimumo: ar trys asmenys, paskirti *ad hoc* pagrindu, gali būti visuomenės laikomi turinčiais pakankamą autoritetą vertinti nacionalinės svarbos viešosios politikos klausimus, kaip socialinė lygybė, aplinkosauga ar visuomenės sveikata?⁷² Toks klausimas yra aktualus besivystančioms šalims, matančioms investicinio arbitražo modelį kaip grėsmę savo ekonominiam ir teisiniam suverenitetui. Berfu Beysulen Angin (2025) pildo, kad komercinis modelis iš principo nesugeba integruoti viešojo intereso kaip lygiavertio kriterijaus, nes arbitrai prioretizuoja investuotojo nuosavybės teises virš valstybės teisės reguliuoti⁷³. Primintina, kad privatūs arbitrai, gaunantys atlygį už valandų skaičių ir priklausomi nuo būsimų paskyrimų, susiduria su sisteminiu spaudimu priimti tokius sprendimus, užtikrinančius ydingos *arbitražo industrijos* tęstinumą, o tai tiesiogiai sąlygoja žemą daugumos valstybių pasitikėjimą⁷⁴. Pekino universiteto Dr. Minjie Cui (2025) pastebi, kad investiciniuose arbitražuose taikoma „vienpusė *bylinėjimosi struktūra*“⁷⁵. Jei tik investuotojas gali inicijuoti procesą, tai prieštarauja viešosios teisės prigimčiai ir tinkamo proceso principams.

Komerciniame arbitraže pagrindinis tikslas yra sutarties šalių komercinių lūkesčių apsauga, o viešojoje teisėje tai viešasis interesas ginti visuotinį gėrį. Berfu Beysulen Angin (2025) tekste nusako, kaip tribunolai dažnai klaidingai tapatina valstybės teisę reguliuoti su viešuoju interesu⁷⁶. Tekste yra nurodyti trys veiksniai, prisidedantys prie pusiausvyros

---

⁷¹ ZEMLYTĖ, Eglė ir MARTINKUTĖ, Inga (2021). Ar bus efektyvi vykstanti investicinio arbitražo reforma? *Teisė.Pro*.

⁷² LEE, Jaemin ir JOON, Jo Moon (2012). *Key Legal Issues in ISDS Disputes: A Review Focused on Recent Investment Dispute Cases*. Seulas: Korea Legislation Research Institute, p. 98.

⁷³ ANGIN, Berfu Beysulen (2025). The Right to Regulate vs Investment Protection: Unveiling the Causes of Imbalance and the Limits of Current Reform Efforts in International Investment Law. *ICSID Review – Foreign Investment Law Journal*, 40(1), 11–41, p. 13.

⁷⁴ EL ISSA, Rayyan (2023). *La place contestée de l'arbitrage international en droit de l'investissement*. Daktaro disertacija, Paris-Saclay University, p. 160.

⁷⁵ CUI, Mingjie (2025). Compatibility of Different Investment Dispute Settlement Mechanisms under the Multilateral Instrument. *US-China Law Review*, 22(2), 57–68, p. 62.

⁷⁶ ANGIN, Berfu Beysulen (2025). The Right to Regulate vs Investment Protection: Unveiling the Causes of Imbalance and the Limits of Current Reform Efforts in International Investment Law. *ICSID Review – Foreign Investment Law Journal*, 40(1), 11–41, p. 21.

trūkumo, būtent: „(i) nesugebėjimas suprasti, pripažinti ir panaudoti viešąjį interesą, (ii) visuotinių vertinimo kriterijų, kuriuos būtų galima sistemingai taikyti sprendžiant ginčus, trūkumas ir (iii) teisinio tikrumo ir nuspėjamumo trūkumas“⁷⁷.

Melburno universiteto teisės mokyklos profesorius ir žymus PPO teisės autorius Jürgen Kurtz (2016) pažymi, kad priešingai nei komerciniame arbitraže, kur ginčai kyla iš specifinių kontraktų, investiciniai ieškiniai dažnai aktyvuojami dėl bendro pobūdžio teisinio reguliavimo, priimto praėjus daug laiko po sutarties sudarymo⁷⁸. Tai reiškia, kad tribunolas *de facto* atlieka tarptautinę kvaziteisminę vyriausybės veiksmų teisėtumo peržiūrą, kuri savo prigimtimi yra artimesnė administracinei ar konstitucinei teisei, o ne privačiam komerciniam ginčui. Pensilvanijos ir Hamburgo universitetų teisės profesoriai William W. Burke-White ir Andreas von Staden (2010) šią sritį klasifikuoja kaip „*privatų bylinėjimąsi viešosios teisės sferoje*“, kur sprendimo baigtis tiesiogiai priklauso nuo to, kaip bus nustatytos valstybės galios ir teisinio autoriteto ribos įgyvendinant reformas viešajam interesui užtikrinti⁷⁹.

Kitas svarbus argumentas yra susijęs su arbitrų kompetencijos ir mąstysenos profiliu. KU Leuven profesorius, Irano ir JAV ginčų tribunolo (angl. *Iran-United States Claims Tribunal*) prezidentas Hans Van Houtte ir jo vyriausiasis patarėjas Maurizio Brunetti (2013) įspėja, kad net ir aukščiausios kvalifikacijos komercinio arbitražo specialistams dažnai trūksta tarptautinės viešosios teisės žinių, todėl jie sprendimus priima remdamiesi siaura „*komercine logika*“, nepakankamai įvertindami platesnį sprendimo poveikį visuomenės gerovei⁸⁰. Arbitrams trūksta pasirengimo taikyti sudėtingus viešosios teisės principus, tokius kaip proporcingumas ar atsargumas, kas lemia nenuoseklią ir fragmentuotą praktiką. Tai sukelia situaciją, kurioje, pasak Singapūro nacionalinio universiteto profesoriaus emerito Muthucumaraswamy Sornarajah (2015), investicinis arbitražas tampa įrankiu, kuriuo privatus kapitalas bando pasipriešinti demokratiniam pokyčiams tarptautinėje investicijų teisėje⁸¹.

---

⁷⁷ *Ibid*, p. 14.

⁷⁸ KURTZ, Jürgen (2016). *The WTO and International Investment Law: Converging Systems*. Kembridžas: Cambridge University Press, p. 247.

⁷⁹ BURKE-WHITE, William W. ir VON STADEN, Andreas (2010). Private Litigation in a Public Law Sphere: The Standard of Review in Investor-State Arbitrations. *The Yale Journal of International Law*, 35, 283–350, p. 283.

⁸⁰ VAN HOUTTE, Hans ir BRUNETTI, Maurizio (2013). Investment Arbitration – Ten Areas of Caution for Commercial Arbitrators. *Arbitration International*, 29(4), 553–574.

⁸¹ SORNARAJAH, Muthucumaraswamy (2015). *Resistance and Change in the International Law on Foreign Investment*. Kembridžas: Cambridge University Press, 409 p.

Komercinio modelio ribotumą iliustruoja minėtųjų skaidrumo ir viešumo stokojimas. Akivaizdu, kad tarptautinio komercinio arbitražo sistemoje konfidencialumas yra vertybė, sauganti verslo vadybines ir technologines paslaptis. Tačiau valstybės biudžeto lėšų paskirstymo, ar strateginių sektorių, kaip energetikos, reguliavimo klausimus, sprendžiamuose ginčiuose slaptumas tampa demokratinio nuosmukio priežastimi. Šią problemą iš dalies bandyta spręsti per Mauricijaus konvenciją, tačiau pati arbitražo prigimtis vis dar priešinasi pilnam viešumui, kuris yra elementari bet kurio nacionalinio teismo, sprendžiančio viešosios teisės bylas, savybė.

1.3.2. Komercinio arbitražo modelio nesuderinamumas su ES teise

Fundamentalioje *Achmea* byloje ESTT 2018 m. konstatavo, kad *ad hoc* investicinis arbitražas tarp ES valstybių narių yra iš esmės nesuderinamas su ES teisės autonomija, ypatingai SESV 267 ir 344 straipsniais⁸². Teismas aiškino, kad komercinis arbitražas kyla iš šalių autonomijos principo, o investicinis arbitražas iš tarptautinės sutarties, kuria valstybės narės sutinka netaikyti savo teismų jurisdikcijos srityse, Sąjungos teisės apimančiose. ESTT įtvirtino, kad investicinis arbitražas sukuria paralelinį mechanizmą, kuris sprendžia viešosios teisės klausimus, kaip įsisteigimo ar kapitalo judėjimo laisvės, be tinkamos teisminės kontrolės. Ši savybė pažeidžia Sąjungos teisės autonomiją ir vienodą jos aiškinimą dėl ko buvo pasirašyti 2020 m. Pasitraukimo sutartis. Arbitražo neatitinka Europos Sąjungos teisės standartų, todėl nelaikytini tinkamais viešojo valdymo kontrolei užtikrinti⁸³, dėl ko buvo pereita prie ES teismų sistemos mechanizmo.

1.3.3. Viešojo intereso ir valstybės teisės reguliuoti dabartiniame modelyje deficitas

Fundamentalią koliziją tarp valstybės teisės reguliuoti ir investicijų apsaugos iliustruoja *Ioan Micula, Viorel Micula, S.C. European Food S.A. ir kt. prieš Rumuniją* ICSID byla, dėl savo trukmės vadinama *Micula saga*⁸⁴, vainikuota 2022 m. ESTT sprendimo. Ginčas kilo, kai švedų investuotojai broliai Ioan ir Viorel Micula inicijavo procesą prieš Rumuniją pagal 2003 m. Švedijos ir Rumunijos DIS. Esminė priežastis buvo, jog ES narystės siekusi Rumunija 2005 m. panaikino mokesčių lengvatas. Jas Rumunijos vyriausybė investuotojams buvo pažadėjusi dešimtmečiui. 2013 m. ICSID tribunolas, nusprendęs, kad Rumunija pažeidė FET, priteisė investuotojams su palūkanomis apie 250 mln. JAV dolerių

⁸² *Slovakija prieš Achmea* [ESTT], Nr. C-284/16, [2018-03-06]. ECLI:EU:C:2018:158.

⁸³ CONSTANTIN, Silviu (2021). Surviving and ICSID Award. Post-Award Remedies in ICSID Arbitration: A Perspective of Contracting State's Interest. *International Investment Law Journal*, 1(1), p. 67, cituojama pagal ZHANG, Tiantian (2025). *Exploring an ISDS Appellate Mechanism: China's Approach in the Belt and Road Initiative and Its Implication for Reform Options*. Doktoro disertacija, Seoul National University, p. 29.

⁸⁴ *Ioan Micula, Viorel Micula, S.C. European Food S.A. ir kt. prieš Rumuniją* [ICSID], byla Nr. ARB/05/20.

kompensaciją. Tačiau į procesą įsikišusi Europos Komisija uždraudė Rumunijai išmokėti priteistą sumą, ES teisės požiūriu laikytiną neteisėtą valstybės pagalbą, sukuriančią pranašumą prieš konkurentus. Pažymėtina, kad *Micula* saga patvirtino europinių DIS investicinio arbitražo išlygų nesuderinamumą su ES teise. ESTT galutinai konstatavo, kad nuo Rumunijos įstojimo į ES dienos arbitražo tribunolai nebeturi jurisdikcijos spręsti tokių ginčų, nes juos turi pakeisti ES teismų sistema⁸⁵. Paradoksaliai, sprendimo vykdymui dėl minėtų konkurencijos normų ES viduje tapus neįmanomu, investuotojai pradėjo sėkmingas vykdymo procedūras trečiosiose šalyse, kaip JAV, Jungtinėje Karalystėje ir Australijoje, pripažįstančiose ICSID sprendimų viršenybę ES teisės atžvilgiu⁸⁶. Byla svarbi ne tik dėl valstybės teisės reguliuoti paralyžiavimo, bet ir dėl žalos apskaičiavimo – negauto pelno (*lucrum cessans*) vertinimo kriterijų. Pabrėžta, kad investuotojas privalo įrodyti, jog jo veikla būtų buvusi pelninga, jei ne valstybės atliktas pažeidimas. Galima teigti, kad *Micula* bylos yra esminis pavyzdys, kaip ESTT po *Achmea* sprendimo išplėtė arbitražo draudimą ir į sprendimų vykdymo stadiją, prilyginant kompensacijų mokėjimą neteisėtai valstybės pagalbai, pagrindžiantis šio darbo argumentus dėl dabartinio arbitražo netinkamumo.

Tęsiant valstybės teisės reguliuoti klausimo nagrinėjimą, Lietuvai aktualus pavyzdys yra *Veolia Environnement S.A., Veolia Energie International S.A. ir kt. prieš Lietuvos Respubliką* byla, kilusi iš savivaldybių šilumos ūkio nuomos sutarčių⁸⁷. Priėmus ESTT sprendimą *Achmea* byloje, Lietuva aktyviai gynė poziciją, kad investiciniai ginčai turi būti sprendžiami teisme. Valstybė atsiėmė savo priešieškinį iš ICSID ir perkėlė jį į Vilniaus apygardos teismą, siekdama įrodyti Prancūzijos investuotojo *Veolia* nesąžiningumą ir galimą korupciją. Galiausiai 2025 m. pasiekta 35 mln. eurų taikos sutartis užbaigė dešimtmetį vykusį procesą⁸⁸. Ši byla patvirtino, kad viešųjų paslaugų sektoriuje valstybė privalo išlaikyti galią naikinti viešajam interesui prieštaraujančius sprendimus.

Anot B. B. Angin (2025), ši įtampa tarp valstybės reguliacinių galių ir investicijų apsaugos kyla dėl sisteminio nesugebėjimo investiciniame mechanizme tiksliai suprasti ir pripažinti viešojo intereso svarbos⁸⁹. Autorė pabrėžia, kad valstybės teisė reguliuoti yra neatsiejama

---

⁸⁵ Europos Komisija prieš *European Food SA* ir kt. [ESTT], byla Nr. C-638/19 P, [2022-01-25]. ECLI:EU:C:2022:50.

⁸⁶ EL ISSA, Rayyan (2023). *La place contestée de l'arbitrage international en droit de l'investissement*. Daktaro disertacija, Paris-Saclay University, p. 240.

⁸⁷ *Veolia Environnement S.A., Veolia Energie International S.A. ir kt. prieš Lietuvos Respubliką* [ICSID], byla Nr. ARB/16/3.

⁸⁸ LIETUVOS RESPUBLIKOS ENERGETIKOS MINISTERIJA (2025-07-17). *Veolia And Lithuanian Ministry Of Energy Reached Eur 35M Settlement Regarding Municipal Heating Contracts* [interaktyvus].

⁸⁹ ANGIN, Berfu Beysulen (2025). The Right to Regulate vs Investment Protection: Unveiling the Causes of Imbalance and the Limits of Current Reform Efforts in International Investment Law. *ICSID Review – Foreign Investment Law Journal*, p. 11–41, p. 19.

suvereniteto dalis, tačiau dabartinė sistema dažnai nesugeba užtikrinti pusiausvyros, nes trūksta universalių ir sistemingų vertinimo kriterijų⁹⁰. Manytina, kad Lietuvos sprendimas perkelti ginčą į nacionalinę jurisdikciją gali būti vertinamas kaip atsakas į B. B. Angin identifikuotą teisinio tikrumo ir nuspėjamumo trūkumą. Kas minėta ne kartą, arbitrai netinkamai įvertina valstybės veiksmų, nukreiptų į viešąją gerovę, pagrįstumą. Be to, B. B. Angin pastebi, kad valstybių sprendimai sudaryti taikos sutartis, panašiai kaip garsiojoje *Vattenfall* ar šiuo atveju *Veolia* byloje, dažnai kyla iš baimės, jog arbitražo tribunolai ignoruos platesnius visuomeninius interesus ir priteis milžiniškas kompensacijas, nesusijusias su faktine valstybės reguliacine laisve. Panašią tendenciją patvirtina ir ankstesnė, prancūzų mokslininko R. El Issa aprašytą *Parkerings-Compagniet AS prieš Lietuvą* byla. Ten tribunolas pripažino, kad investuotojas privalo prisiimti riziką dėl galimų reguliavimo pokyčių, o valstybė neturi pareigos išlaikyti *išaldytos* teisinės bazės, jei pokyčiai yra pagrįsti viešąja politika⁹¹. Procesinės reformos neužtektų. B. B. Angin teigia, kad tokie atvejai patvirtina būtinybę reformuoti ne tik procesinę ginčų sprendimo formą, bet ir materialines taisykles⁹², iškeliant viešąjį interesą į diskusijų centrą, kad valstybės teisė reguliuoti nebūtų nepagrįstai apribota.

1.3.4. Vertybių, kaip galutinumas, efektyvumas ir autonomiškumas, viešosios teisės pobūdžio ginčų sprendimui netinkamumas

Pritardama advokato Silviu Constantin argumentacijai, Dr. Zhang Tiantian (2025) kritikuoja komercinį arbitražą, besiremiantį šalių derybomis dėl konkrečių kontraktų, siekiantį efektyvumo ir sprendimo galutinumo, tuo tarpu investicinis arbitražas, kylantis iš tarptautinių sutarčių, turėtų siekti teisėtumo, legitimumo ir skaidrumo. Pasak Seulo Dr. Zhang Tiantian, investicinio arbitražo sistema, aklaui kopijuodama komercinį modelį, ignoruoja faktą, kad investicinių tribunolų sprendimai veikia ne tik ginčo šalis, bet ir daugybę kitų teisinių subjektų bei išorės investuotojų atsakovės valstybėje⁹³. Galiausiai, tai veikia ištisas bendruomenes, atskirus piliečius, ypatingai skurdžių, korumpuotų šalių.

Galiausiai, Amsterdamo universiteto profesorius Stephan W. Schill (2015) pabrėžia, kad susirūpinimas dėl teisėtumo kyla visų pirma dėl to, kad „*investicijų arbitražo teismai*

---

⁹⁰ Ibid, p. 13.

⁹¹ EL ISSA, Rayyan (2023). *La place contestée de l'arbitrage international en droit de l'investissement*. Daktaro disertacija, Paris-Saclay University, p. 406.

⁹² ANGIN, Berfu Beysulen (2025). The Right to Regulate vs Investment Protection: Unveiling the Causes of Imbalance and the Limits of Current Reform Efforts in International Investment Law. *ICSID Review – Foreign Investment Law Journal*, p. 11–41, p. 39.

⁹³ ZHANG, Tiantian (2025). *Exploring an ISDS Appellate Mechanism: China's Approach in the Belt and Road Initiative and Its Implication for Reform Options*. Daktaro disertacija, Seoul National University, p. 29.

neveikia kaip Montesquieu apibūdintos „teisės lūpos“, pasyviai taikančios jau galiojančias taisykles konkrečių bylų aplinkybėms, bet jie juk esmingai prisideda prie tarptautinės investicijų teisės kūrimo“.⁹⁴ Todėl atsakinga teisėkūros ir jurisprudencijos veikla negali būti pateisinama tik ginčo šalių valia, kokia yra komerciniame arbitraže. Ji reikalauja viešojo legitimumo standartų, kuriuos užtikrinti gali tik nuolatinis institucinis dizainas ir AM, leidžiantis koreguoti esmines teisės klaidas. Dabartinė sistema, prioretizuodama sprendimo galutinumą prieš jo teisingumą viešosios teisės požiūriu, lieka *uždaru arbitry klubu*, kurio sprendimai vis dažniau vertinami kaip politiškai šališki investuotojų atžvilgiu.

1.3.5. Komercinio arbitražo modelio nesuderinamumas su nacionaliniu saugumu

Kad komercinio arbitražo modelis yra sunkiai suderinamas su valstybės nacionalinio saugumo prerogatyvomis, aiškiai iliustruoja Lietuvos investicinio arbitražo praktika. Anot S. W. Schill, investicinis arbitražas veikia kaip globalaus valdymo mechanizmas, kuriame privatūs asmenys revizuoja valstybių viešosios politikos sprendimus, nors neturi tam demokratinio legitimumo⁹⁵. Byloje *Belaruskali v. Lietuva* valstybė nutraukė krovinių vežimo sutartį, nes tranzitas per Klaipėdos uostą vyriausybės sprendimu buvo pripažintas nesuderinamu su nacionalinio saugumo interesais⁹⁶. Nors nacionaliniai ir ES teismai pripažino sankcijas teisėtomis, investuotojas inicijavo procesą NAT, reikalaudamas 12 mlrd. JAV dolerių. Tokie Oksfordo universiteto energetikos teisės eksperto Juan Carlos Boue įvardijami „iš oro sukurti“ milijardiniai ieškiniai tampa priemone daryti nepagrįstą finansinį spaudimą suverenioms valstybėms⁹⁷. Šis ginčas patvirtina B. B. Angin teiginius apie sisteminį nesugebėjimą arbitraže tinkamai atpažinti viešąjį interesą, kai *ad hoc* tribunolams patikimas klausimų, tiesiogiai liečiančių valstybės saugumo strategiją ir geopolitinius įsipareigojimus, vertinimas. *Ad hoc* arbitražas tokio masto ir politinio jautrumo bylose sukuria milžinišką riziką be galimybės sprendimą skusti apeliacine tvarka.

Apibendrinant išsakytą kritiką, komercinio arbitražo modelis yra netinkamas viešosios teisės pobūdžio ginčams. Jis ydingai prioretizuoja šalių autonomiją bei sprendimų

---

⁹⁴ SCHILL, Stephan W. (2015). The Sixth Path: Reforming Investment Law from Within. Iš: J. E. KALICKI ir A. JOUBIN-BRET (red.), *Reshaping the Investor-State Dispute Settlement System*. Leidenas: Brill Nijhoff, 621–652, p. 2.

⁹⁵ SCHILL, Stephan W. (2015). The Sixth Path: Reforming Investment Law from Within. Iš: J. E. KALICKI ir A. JOUBIN-BRET (red.), *Reshaping the Investor-State Dispute Settlement System*. Leidenas: Brill Nijhoff, 621–652, p. 14.

⁹⁶ BNS (2025-02-03). *Belaruskali demands €12bn in damages from Lithuania over transit sanctions*. LRT [interaktyvus].

⁹⁷ BOUÉ, Juan Carlos (2023). *Valuation of damages in investment arbitration*. The Journal of World Investment & Trade, 24, cituojama pagal VAN HARTEN, Gus ir VASTARDIS, Anil Yilmaz (2023). Special Issue: Critiques of Investment Arbitration Reform. An Introduction. *The Journal of World Investment & Trade*, 24, p. 366.

galutinumą. Tai užkerta kelią tinkamai įvertinti viešąjį interesą bei valstybės suverenių galių (lot. *acta iure imperii*) teisėtumą, kuriam būtinas didesnis skaidrumas, nuoseklumas ir teisminės peržiūros galimumas. Todėl toliau svarbu aptarti dvi kertines reformavimo kryptis.

2. INSTITUCINĖS REFORMOS KRYPTYS: NUO KOREKCIJŲ IKI SISTEMINIO LŪŽIO

2.1. Pakopinė reforma: procesinis *lopymas* per skaidrumą, Mauricijaus konvenciją ir elgesio kodeksą

Pakopinė reforma yra grindžiama nuostata, kad dabartinė investuotojo ir valstybės ginčų sprendimo sistema, nepaisant jos patiriamos legitimumo krizės, yra geriausia turima alternatyva. Šios krypties šalininkai tiki, kad modelį dar įmanoma sutvarkyti procedūriniais pakeitimais. Nereikia naikinti esminių arbitražo principų, tokių kaip šalių autonomija ir *ad hoc* tribunolų sudarymas. Taigi pagrindinis dėmesys šioje reformos kryptyje skiriamas dviem sritims: proceso skaidrumo didinimui bei griežtesnės arbitrų etikos kontrolės įvedimui.

2.1.1. Skaidrumo ir nešališkumo investiciniame arbitraže didinimas

Remiantis pakopinių reformos idėjų šalininkais akademikais, skaidrumas gali būti trūkstamas demokratinio legitimumo įrankis. Esą užtenka viešinti visuomenę liečiančius, aplinkai ir socialinei gerovei įtakos turinčius, investicinių arbitražų procesus ir jų rezultatus. Istorškai sistema perėmė komercinio arbitražo bruožą konfidencialumą. Slaptumas investiciniuose ginčiuose, liečiančiuose viešąjį interesą, tapo esminiu kritikos objektu. Pakopinės reformos ribose esminį postūmį padarė 2013 m. priimtose UNCITRAL skaidrumo taisyklės⁹⁸. Tikslų, bet formalių taisyklių nepakako problemai išspręsti. Norėdami šitas taisykles atitaikyti tūkstančiams jau galiojančių DIS, 2014 m. buvo parengta politinę galią turinti Mauricijaus konvencija⁹⁹.

Šitie dokumentai veikia kaip pasirenkamasis (angl. *opt-in*) mechanizmas. Jis suteikia galimybę valstybėms efektyviai atnaujinti senąsias sutartis be būtinybės kiekvieną jų peržiūrėti individualiai. Pirma, tai garantuoja atvirą prieigą prie medžiagos¹⁰⁰. Visi

⁹⁸ UNCITRAL (2013). *UNCITRAL Rules on Transparency in Treaty-based Investor-State Arbitration*.

⁹⁹ *United Nations Convention on Transparency in Treaty-based Investor-State Arbitration (Mauritius Convention on Transparency)* (2014). UNTS 3207.

¹⁰⁰ UNCITRAL (2013). *UNCITRAL Rules on Transparency in Treaty-based Investor-State Arbitration*, 3 straipsnis.

procesiniai dokumentai, įskaitant šalių paaiškinimus ir tribunolo sprendimus, tampa atviri visuomenei. Antra, Mauricijaus konvencija suteikia atvirus posėdžius¹⁰¹. Mauricijaus konvencijos nuostatomis procesai, su tam tikromis išimtimis saugant verslo paslaptis ar saugumo informaciją, yra atviri išoriniams stebėtojams. Trečia, taisyklės nustatė vadinamųjų *suinteresuotųjų asmenų* (lot. *amicus curiae*) dalyvavimą¹⁰². Ne ginčo šalims, kaip nevyriausybinėms organizacijoms ir vietos bendruomenėms, suteikta teisė teikti pastabas, kas leidžia į procesą integruoti viešąjį interesą. Tai būdas *socializuoti* arbitražą ir užtikrinti, kad valstybės biudžetui ir politikai darantys įtaką sprendimai nebūtų priimami už uždarų durų.

Kita fundamentali pakopinės reformos kryptis yra nukreipta į plačiai šiame darbe aptartą arbitrų nešališkumo užtikrinimą. Kaip minėta, arbitras, priimdamas sprendimą, gali būti suinteresuotas suformuoti sau palankų precedentą būsimai advokato praktikai. Siekdamas tai spręsti, prieš porą metų UNCITRAL III darbo grupė ir ICSID bendromis jėgomis parengė naują Arbitrų elgesio kodeksą¹⁰³. Kodeksu remiantis, arbitrai privalo atskleisti visus ryšius su šalimis, ekspertais ir trečiųjų šalių finansuotojais. Kodeksas draudžia arbitrams veikti kaip advokatams bylose, kuriose sutampa tie patys faktai ar sutarties nuostatos. Nustatoma pareiga išlikti nešališkam viso proceso metu, o ne tik jo pradžioje.

2.1.2. Išlaidų ir trukmės investicinio arbitražo procese mažinimas

Pakopinė reformos kryptis taip pat bando spręsti milžiniškų bylinėjimosi kaštų ir proceso trukmės problemas. Šiuo tikslu diegiamos taisyklės dėl trečiųjų šalių finansavimo atskleidimo. Siekiama užtikrinti, kad finansuotojo buvimas nesukeltų arbitrų interesų konfliktų ir būtų užtikrintas išlaidų padengimas. Ankstyvas ieškinių atmetimas lemia, kad leidžiama tribunolams greitai nutraukti procesus, jei ieškovo reikalavimai akivaizdžiai neturi teisinio pagrindo. *Išlaidų užtikrinimo mechanizmas* (angl. *security for costs*) valstybėms suteikia teisę reikalauti, kad investuotojas deponuotų sumą potencialioms teismo išlaidoms padengti, jei esama rizikos, kad pralaimėjęs jis neturės užtektino turto.

Priešpriešinių reikalavimų priemonė (angl. *counterclaims*) valstybėms sudaro didesnes galimybes teikti ieškinius prieš pačius investuotojus dėl jų padarytų aplinkosaugos ar socialinių pažeidimų, siekiant subalansuoti investicinių ginčų sistemos asimetriją. Tai puikūs įrankiai, užtikrinantys vykdymo greitį ir sąžiningumą.

---

¹⁰¹ *Ibid*, 6 straipsnis.

¹⁰² *Ibid*, 4 straipsnis.

¹⁰³ UNCITRAL ir ICSID (2024). *Code of Conduct for Arbitrators in International Investment Disputes*.

2.1.3. Pakopinės reformos vertinimas mokslinėje doktrinoje

Doktrinoje pasižymėję autoriai Chris Campbell ir Luke Nottage (2013) taipogi nepritaria dideliems pokyčiams ir siūlo tobulinti esamą sistemą. Remdamiesi 2012 m. atliktomis profesinėmis apklausomis, jie pasisako už skaidrumo didinimą, galimybę valstybėms teikti priešpriešinius ieškinius¹⁰⁴. Pierre Collet (2021) teigia, kad nuoseklumas turėtų būti prioritetas prieš radikalizmą¹⁰⁵. Jo nuomone, „*investicinio arbitražo reformos yra būtinos, Europos Sąjunga turėtų teikti pirmenybę pakopinėms reformoms, o ne radikaliems pokyčiams*“¹⁰⁶. Collet rašo, kad „*laipsniški patobulinimai jau yra prasidėję*“ ir tai yra tvaresnis kelias. Timothy G. Nelson (2010) išreiškia istorinį optimizmą dėl arbitražo išlikimo, jog „*istorija nepasikeitė: investuotojo ir valstybės arbitražas išgyvens „naująją rezoliuciją*““¹⁰⁷. Jo nuomone, dabartinis režimas, nors ir sunkiai tobulinamas, išlieka funkcionalus.

Norėtusi pabrėžti įdomų Stephan W. Schill sugalvotą *šeštąjį kelią*. Šeštasis kelias reiškia investicinio arbitražo reformą iš vidaus per sisteminę adaptaciją, kurioje arbitrai savo veiklą perorientuoja į viešosios teisės principais grindžiamą teisminę peržiūrą ir taiko lyginamosios viešosios teisės metodologiją, siekdami be skubių institucinių pokyčių geriau subalansuoti investuotojų teises bei valstybių viešąjį interesą.¹⁰⁸ Įsitikintina, ypatingai remiantis Stephan W. Schill įžvalgomis, akivaizdu, kad net ir išlaikant kai kuriuos arbitražo bruožus, jie privalo būti pritaikyti viešosios teisės paradigmoms¹⁰⁹. Metaforiškai teigiant, ginčus sprendžiančių arbitrų mąstysena turi kisti nuo komercinių derybininkų prie viešojo intereso sargų, siekiant alternatyvos institucinei reformai, arbitrų įrankių tobulinimu ir visuotinai priimtų standartų taikymu, tai yra ribotai pareformuojant¹¹⁰.

Nepaisant šių kompromisinių idėjų, akademikai jas kritikuoja, teigdami, kad šie pakeitimai yra per menki, *nepasiekia taikinio* (angl. *miss the target*) arba tiesiog tarnauja kaip būdas

¹⁰⁴ CAMPBELL, Christian; NAPPERT, Sophie ir NOTTAGE, Luke (2013). *Assessing Treaty-based Investor-State Dispute Settlement: Abandon, Retain or Reform?*, p. iii.

¹⁰⁵ COLLET, Pierre (2021). The Current European Union Investor State Dispute Settlement Reform: A Desirable Outcome for Investment Arbitration? *NYU Journal of International Law and Politics*, 53, p. 689.

¹⁰⁶ *Ibid.*, p. 700.

¹⁰⁷ NELSON, Timothy G. „History Ain’t Changed“: Why Investor-State Arbitration Will Survive the „New Resolution“. Iš: WAIBEL, Michael ir kt. (red.) (2010). *The Backlash against Investment Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer International, p. 574, cituojama pagal ZHANG, Tiantian (2025). *Exploring an ISDS Appellate Mechanism: China’s Approach in the Belt and Road Initiative and Its Implication for Reform Options*. Daktaro disertacija. Seulas: Seoul National University, p. 34.

¹⁰⁸ *Ibid.*, p. 10.

¹⁰⁹ *Ibid.*, p. 23.

¹¹⁰ SCHILL, Stephan W. (2015). The Sixth Path: Reforming Investment Law from Within. Iš: J. E. KALICKI ir A. JOUBIN-BRET (red.), *Reshaping the Investor-State Dispute Settlement System*. Leidenas: Brill Nijhoff, 621–652, p. 4.

išlaikyti ydingą sistemą jos esmingai nekeičiant, imituojant tempti laiką. Garsieji tarptautinės teisės ekspertai G. Van Harten ir A. Y. Vastardis negailėstingai menkina pakopinį požiūrį, sakydami jog „*ribotų reformų, įgyvendintų per pastaruosius porą dešimtmečių [...] bergždumas pateikia gausių įrodymų, kad dabartinis reformos mąstymas neatneš prasmingų pokyčių*“, o režimas jau yra žlugęs¹¹¹. Remiantis R. El Issa (2023), padėtis nepasikeis ir investicinio arbitražo suvokimas nepagerės tiesiog „*propaguojant privalomą elgesio kodeksą arbitrams*“¹¹². Pasak jo, būtina peržiūrėti pačių sutarčių esmę, o ne tik procedūras. Todėl reikia institucinės reformos su apeliacija ir materialinės investicijų teisės pokyčiais. T. Zhang cituoja kritiką ICSID pasiūlymams, jog „*ICSID pasiūlymas net nespręstų kai kurių giliausių kritikos strėlių, nukreiptų prieš investicinį arbitražą, tikriausiai net ir modifikuota forma*“. Minėtasis Malcolm Langford vertina elgesio kodeksus kaip per siaurus, efektyviai nedraudžiančius arbitrų polinkio manipuluoti teisinėmis interpretacijomis platesniu mastu, o aptartas *dvigubo vaidmens* reiškinys išliks.

Apibendrinant, pakopinė reforma per skaidrumo didinimą ir etikos standartų griežtinimą siekia atkurti pasitikėjimą investiciniu arbitražu be radikalių institucinių pokyčių. Kaip išdėstyta šio darbo 4 dalyje, toks kompromisinis kelias yra priimtiniausias didžiausioms pasaulio ekonomikoms, tokioms kaip JAV ar Kinija. Skyriuje minėtų autorių kritiškos mintys įtikina, kad pakopinė reforma yra tik kosmetinis bandymas išgelbėti sistemą, kuri yra struktūriškai nesubalansuota, o procedūriniai pataisymai per etiką ir skaidrumą nekeičia fakto, kad investuotojams vis dar suteikiamos privilegijuotos teisės viešojo intereso sąskaita, nuo ko nukenčia ištisos, ypatingai besivystančios ir mažos valstybės, bei smulkūs užsienio investuotojai. Todėl toliau verta aptarti institucinio sprendimo alternatyvą.

2.2. Sisteminis posūkis: DIT idėja kaip atsakas į *ad hoc* arbitražo krizę

Priešingai nei pakopinio modelio, sisteminio reformavimo šalininkai deklaruoja, kad *ad hoc* arbitražas absoliučiai nesuderinamas su valstybės suvereniteto ir viešojo intereso apsauga. Šiuo modeliu siūloma kurti nuolatinę institucinę architektūrą. Naujausiame DIT modelyje yra numatytas perėjimas nuo *ad hoc* tribunolų prie nepertraukiamai dirbančio,

---

¹¹¹ VAN HARTEN, Gus ir VASTARDIS, Anil Yilmaz (2023). Special Issue: Critiques of Investment Arbitration Reform: An Introduction. *Journal of World Investment & Trade*, 24(3), 363–371, p. 3.

¹¹² EL ISSA, Rayyan (2023). *La place contestée de l'arbitrage international en droit de l'investissement*. Daktaro disertacija, Paris-Saclay University, p. 380.

dviejų instancijų teismo, sudaryto iš pirmosios ir apeliacinės instancijų¹¹³. Mechanizmas yra tiesiogiai paremtas taipogi taip pat PPO ginčų sprendimo sistemos¹¹⁴.

2.2.1. DIT galimi struktūros ir procedūros aspektai

Apeliacinio komiteto PPO pavyzdys rodo, kad toks peržiūrintis organas, turintis septynis nuolatinis narius, skiriamus ketverių metų kadencijai pagal DSU 17 straipsnį¹¹⁵, leidžia užtikrinti jurisprudencijos stabilumą ir teisinį tikrumą, tikrindamas ir vertindamas kolegijų ataskaitas teisės klausimais¹¹⁶. Būsimojo DIT teisėjai taipogi būtų skiriami ne ginčo šalių, o valstybių narių, užtikrinant visapusišką jų nepriklausomybę. Remiantis išsamiau tarptautinės investicijų teisės ekspertų Marc Bungenberg ir August Reinisch pateiktu DIT statutu, pirmiausia 9 straipsniu, DIT iš pradžių sudaromas iš 24 nuolatinių teisėjų, iš kurių ne daugiau kaip vienas gali būti tos pačios valstybės pilietis. Jei teisėjas laikomas kelių valstybių piliečiu, jis laikomas tos valstybės piliečiu, kurioje paprastai naudojasi civilinėmis ir politinėmis teisėmis. Teisėjai turi būti nepriekaištingos reputacijos, pasižymėti aukštais sąžiningumo ir nešališkumo standartais bei turėti pripažintą kompetenciją tarptautinės viešosios teisės srityje, ypač tarptautinės investicijų teisės ir tarptautinio ginčų sprendimo srityse¹¹⁷.

Skirtingai nei komerciniame arbitraže, kur tribunolai kuriami vienai bylai, DIT turėtų samdyti stabilų teisėjų korpusą ir nuolatinį sekretoriatą. Būsimojo DIT procedūra panaši į administracinių teismų procesą, užtikrinanti veiksmingą ir operatyvų bylos nagrinėjimą. Turėtų būti taikomas inkvizicinis modelis ir numatyta formalizuota prašymo (angl. *application*) pateikimo tvarka.

Procesinėse taisyklėse galėtų būti visiškai integruoti UNCITRAL Skaidrumo taisyklių ir Mauricijaus konvencijos reikalavimai, todėl procesiniai dokumentai paprastai būtų skelbiami viešai, išskyrus atvejus, kai tai pažeistų svarbius interesus, pavyzdžiui komercines verslo paslaptis ar šalių nacionalinio saugumo interesus. Posėdžiai turėtų

---

¹¹³ EUROPEAN UNION (2019). *Possible Reform of Investor–State Dispute Settlement (ISDS): Submission from the European Union and its Member States*. UNCITRAL, UN Doc. A/CN.9/WG.III/WP.159, para. 22–24.

¹¹⁴ JILLANI, Muhammad Abid Hussain; GHOURI, Ahmad Ali ir WU, Ximei (2025). Institutional Design for an Appellate Mechanism in Investor-State Dispute Settlement. *Asian Journal of International Law*, 15, 325–355, p. 335.

¹¹⁵ WTO (1994). *Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes*, Annex 2 of the Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization (1994), 17 str.

¹¹⁶ BUNGENBERG, Marc ir REINISCH, August (2020). *From Bilateral Arbitral Tribunals and Investment Courts to a Multilateral Investment Court: Options Regarding the Institutionalization of Investor-State Dispute Settlement*. 2-as leidimas. Heidelbergas: Springer, p. 207.

¹¹⁷ BUNGENBERG, Marc ir REINISCH, August (2021). *Draft Statute of the Multilateral Investment Court*, p. 52.

būti vieši, o trečiosioms šalims suteikta galimybė pateikti pareiškimus¹¹⁸. Visos suminėtos priemonės padidintų procedūrinį skaidrumą ir interesų suderinamumą, kadangi teisėjams būtų draudžiama veikti kaip advokatams, atstovams kitose bylose, o valstybių piliečiai pajustų atskaitomybę juos liečiančiais klausimais.

2.2.2. DIT teisinis ir politinis pagrindai

Svarbu aptarti teisinį DIT pagrindą ir ES kompetenciją jame, detalizuotą šio darbo 4.1. skyriuje. DIT steigimo idėja yra realizuota ES naujosios kartos laisvosios prekybos sutartyse, tarnaujančiose kaip būsimojo DIT prototipai, tokiuose kaip CETA su Kanada¹¹⁹. Kaip šio darbo 4.1. skyriuje yra paaiškinta, šie su ESS suderinti susitarimai pakeičia „*tradicinį investicinį arbitražą nuolatine investicinių teismų sistema*“. Nors derybos dėl TTIP su JAV buvo įšaldytos, būtent šiame susitarime ES pirmą kartą oficialiai pasiūlė ICS koncepciją, kuri tapo pamatine reformų ašimi vėlesnėse sutartyse. TTIP buvo eksperimentas, kuriame ES pirmą kartą pristatė pamatinę teismų sistemos idėją kaip atsvarą tradiciniam investiciniam arbitražui. Taigi, K. Brockova teigia, kad „galutinis ES tikslas yra įsteigti DIT, kuris ilgainiui pakeistų visas dvišales ICS sistemas ES susitarimuose¹²⁰. Pirmą, CETA 8.27 straipsnis nustato pirmosios instancijos teismo dėl investicinių ginčų sudarymą, o 8.28 įsteigia Apeliacinį teismą, skirtą taisyti teisės taikymo klaidas ir akivaizdžius faktų vertinimo netikslumus¹²¹. CETA 8.29 straipsnis yra laikomas tuo konkrečiu teisiniu tiltu, numatančiu šalių įsipareigojimą pereiti prie DIT, kai tik jis bus įkurtas. Antra, svarbus ES ir Vietnamo investicijų apsaugos susitarimas (EVIPA). Nuolatinius tribunolus ir apeliaciją numato EVIPA 3.38 ir 3.39 straipsniai.¹²² Galiausiai, minėtoji Mauricijaus konvencija, esanti kaip techninis DIT pavyzdys. Remiantis minėtu *opt-in* mechanizmu, galima modernizuoti tūkstančius senų dvišalių sutarčių be jų persiderėjimo, įdiegiant UNCITRAL Skaidrumo taisykles. Pažymėtina, kad PPO Apeliacinis komitetas, neskaitant šio darbo 3.5. skyriuje aptartų nesėkmių, yra pagrindinis CETA ir EVIPA sutartyse numatytų teisėjų skyrimo tvarkos, ypatingai geografinės pusiausvyros ir kvalifikacinių reikalavimų, įkvėpimo šaltinis.

---

¹¹⁸ *Ibid*, p. 5.

¹¹⁹ BROCKOVÁ, Katarína (2015). International Investment Law – Towards Reform or Fragmentation? *Czech Yearbook of Public & Private International Law*, vol. 6, p. 61.

¹²⁰ *Ibid*, p. 61.

¹²¹ *Comprehensive Economic and Trade Agreement between Canada and the European Union (CETA)* (2016). Pasirašytas 2016 m. spalio 30 d., laikinai taikomas nuo 2017 m. rugsėjo 21 d.

¹²² *Investment Protection Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and the Socialist Republic of Viet Nam, of the other part (EVIPA)* (2019). Pasirašytas 2019 m. birželio 30 d.

2.2.3. Nevienareikšmis DIT vertinimas doktrinoje

Kaip pabrėžiama šio darbo 4.2 skyriuje apie JAV poziciją, DIT projektas sulaukia autoritetingos kritikos, pliuralizmo doktrina nestokoja, o skeptikai baiminasi teismo politizavimo, šalių autonomijos praradimo ir galimų vykdymo problemų, pagal Niujorko konvenciją, kuri skirta arbitražo, o ne teismų sprendimams vykdyti, kilimo¹²³. Akademikai sutartinai mini riziką dėl institucinio paralyžiaus, panašaus kurį pastaraisiais metais patiria PPO Apeliacinis komitetas. Šio darbo 3.5. skyriuje aptartas PPO Apeliacinio komiteto veiklos nutraukimas įnešė papildomų baimių į diskusijas dėl DIT AM sukūrimo, išryškindamas tarptautinių institucijų apeliacinių mechanizmų pažeidžiamumą politinių ginčų atžvilgiu¹²⁴. Vienas iš jų yra ICSID tribunolo narys P. Collet, teigiantis, kad ši reforma yra „žingsnis atgal“. Teisininko nuomone, praradus galimybę naudotis arbitražu, garantuota didelė žala tiek investuotojams, tiek valstybėms, nes arbitražas vertinamas dėl lankstumo ir kompetencijos¹²⁵. Baimę kelia mažesnis efektyvumas ir didesni kaštai. Anot PPO statistikos, net 67 % kolegijų sprendimų yra skundžiami apeliacijai¹²⁶. Derybininkai nuogąstauja, kad DIT sukels panašią tendenciją, prailginsiančią ginčų trukmę ir padidinsiančią kainą, o tai prieštarauja proceso efektyvumo principui. P. Collet nuomone ES skatinama reforma greičiausiai sukurs daugiau problemų nei sprendimų, o dabartinė kritika sistemai nėra reprezentatyvi¹²⁷. Vietoje radikalių pokyčių jis siūlo rinktis 2.1. darbo skyriuje aptartas pakopines reformas¹²⁸.

Tarptautinės ekonominės teisės profesorius Jose Manuel Alvarez Zarate kelia rimtų abejonių dėl DIT demokratinio legitimumo.¹²⁹ Autorius mano, kad ES pasinaudojo savo derybine galia primesti savo viziją, užuot siekusi tikro daugiašalio sutarimo nuo pat derybų UNCITRAL III darbo grupėje pradžios. Tokia nuomonė turi logikos, kadangi DIT gali tapti nepalankus mažoms valstybėms, ypatingai besivystančioms, teisėjų skyrimas politizuotas, o galingosios turėtų didelę įtaką per *veto* teises ar skyrimo procedūras, panašiai kaip PPO ar Tarptautiniame Teisingumo teisme¹³⁰. J. M. A. Zarate požiūriu, „DIT įsteigimas yra

¹²³ COLLET, Pierre (2021). The Current European Union Investor State Dispute Settlement Reform: A Desirable Outcome for Investment Arbitration? *NYU Journal of International Law and Politics*, 53, p. 689.

¹²⁴ JILLANI, Muhammad Abid Hussain; GHOURI, Ahmad Ali ir WU, Ximei (2025). Institutional Design for an Appellate Mechanism in Investor-State Dispute Settlement. *Asian Journal of International Law*, 15, 325–355, p. 339.

¹²⁵ *Ibid*, p. 2.

¹²⁶ WORLD TRADE ORGANIZATION (2019). *Appellate Body Annual Report for 2018*. WTO Doc. WT/AB/29, p. 13.

¹²⁷ *Ibid*, p. 3.

¹²⁸ *Ibid*, p. 12.

¹²⁹ ALVAREZ ZARATE, Jose Manuel (2018). Legitimacy Concerns of the Proposed Multilateral Investment Court: Is Democracy Possible. *Boston College Law Review*, 59(8), 2765–2790, p. 2765.

¹³⁰ *Ibid*, p. 2772.

*geras sprendimas, tačiau tai labai priklausytų nuo to, [...] ar teisėjų atrankos procesas yra skaidrus, nepriklausomas nuo politinių motyvų ir iš esmės atsižvelgia į mažųjų įmonių interesus*¹³¹. Demokratinis legitimumas juk yra vienas iš reformos tikslų.

Kontoros *ArentFox Schiff* partneris, tarptautinių arbitražų advokatas Lee M. Caplan kritikuoja dabartines DIT steigimo idėjas¹³². L. M. Caplan teigimu, remiantis Charles Brower mintimis, nešališkas teisėjų skyrimas į tarptautinį teismą yra praktiškai neįmanomas, ką įrodo dabartinė tarptautinių teismų praktika¹³³. L. M. Caplan abejoja, ar nuolatinis teismas tikrai išspręs sprendimų nenuoseklumo problemą, ar tiesiog sukurs naujų biurokratinių kliūčių. Jis klausia, „*galiausiai, ar yra mažiau apsunkinančių alternatyvų? Griežtas arbitražų elgesio kodeksas gali būti labai veiksmingas ir yra daug pigesnis nei teismo įsteigimas*“¹³⁴.

Teisės profesoriai Surya Deva, JT specialusis pranešėjas vystymosi teisių klausimais ir Tara Van Ho, tarptautinės investicijų ir žmogaus teisių ekspertė teigia, kad DIT reforma turi būti orientuota ne į investicijų apsaugą, o dabar šioje srityje apleistas žmogaus teises¹³⁵. Tarptautinė žmogaus teisių teisė turėtų būti taikoma *primus inter pares* investicijų teisės atžvilgiu¹³⁶. Dabartinis modelis turėtų būti visiškai panaikintas ir pakeistas sistema, suderinama su žmogaus teisių apsauga. Reikia užtikrinti efektyvias teisinės gynybos priemones bendruomenėms, nukentėjusioms nuo katastrofiškų užsienio investuotojų projektų. Tą patį teigia ir K. Brockova, jog investicijų teisė negali egzistuoti vakuume ir turi derėti su žmogaus teisėmis.

Nusipelnę JAV investicijų teisės analizuotojai, Frank Garcia, Bostono koledžo teisės mokyklos profesorius ir mokslininkė Brooke S. Guven, perleidę DIT modelį per procedūrinių teisingumo principų prizmę, rado gausybę spragų¹³⁷. Nors DIT padidintų skaidrumą, dalyvavimo deficitas išliktų, nepakankamai įtraukiant vietos bendruomenes, tiesiogiai patiriančias investicijų poveikį. Amerikos akademikai siūlo įvesti reikalavimą

---

¹³¹ *Ibid.*, p. 2790.

¹³² CAPLAN, Lee M. (2019). ISDS Reform and the Proposal for a Multilateral Investment Court. *Berkeley Journal of International Law*, 37(2), 207–214, p. 208.

¹³³ *Ibid.*, p. 212.

¹³⁴ *Ibid.*, p. 213.

¹³⁵ DEVA, Surya ir VAN HO, Tara (2023). Addressing (In)equality in Redress: Human Rights-Led Reform of the Investor-State Dispute Settlement Mechanism. *The Journal of World Investment & Trade*, 24(3), 398–436, p. 398.

¹³⁶ *Ibid.*, p. 403.

¹³⁷ GARCIA, Frank J. ir GUVEN, Brooke S. (2023). Designing a Multilateral Investment Court for Procedural Justice. *The Journal of World Investment & Trade*, 24(3), 461–486, p. 462.

pirmiausia išnaudoti šalies vietos teisinės gynybos priemonės (angl. *exhaustion of local remedies*), kas leistų trečiosioms šalims įsitraukti į procesą nuo pat pradžių.

Tačiau dauguma akademikų įsitikinę, kad DIT sukūrimas reikštų naudingą paradigmą virsmą: nuo ginčų sprendimo, pagrįsto šalių autonomija, prie centralizuotos, teisingumo vykdymo sistemos, kurioje viešasis interesas yra saugomas instituciniu lygmeniu. Bungenberg ir Reinisch (2020) teigimu, DIT bus ne tik teismas, bet investicijų patariamasis centras, gyvybiškai svarbus mažoms ir vidutinėms įmonėms, besivystančioms šalims, kurios neturi finansinių išteklių samdyti brangiausius teisininkus. DIT garantuotų šalių lygiateisiškumo (angl. *equality of arms*) principo veikimą. Puikus yra papildomas siūlymas įsteigti specialų, visų narių išlaikomą *vykdymo fondą* (angl. *enforcement fund*). Fondas operatyviai išmokėtų kompensacijas pagal galutinius teismo sprendimus, o vėliau teismas pats regresine tvarka išieškotų lėšas iš pralaimėjusios valstybės¹³⁸. Nors DIT būtų nepriklausoma tarptautinė organizacija, ji galėtų dalintis infrastruktūra su ICSID, PPO ar NAT, mažinant kaštus pradiname ir neužimtame veiklos etape¹³⁹. Šiais argumentais išsispręstų ilgai trunkančios sprendimų vykdymo procedūros, ir yra kontrargumentas praktinės logikos stokojančioms kritikoms.

Apibendrinant akivaizdu, jog tik DIT su AM gali užtikrinti *stare decisis* principo veikimą¹⁴⁰, užkertant kelią tokiam nenuoseklumui kaip *Lauder* ir *CME v. Čekijos Respublika* ir nelegitimumui kaip *Veolia v. Lietuva* ir *Belaruskali v. Lietuva* bylose. Akivaizdu, kad reikalingas efektyvus DIT, kuriame dalyvautų kompetentingi, nepriklausomi ir atsidavę investicijų teisės ekspertai, sukūrimas. Europos Sąjunga, būdama tarpine stotele tarp JAV ir Kinijos galybių, bei demokratijos, teisės viršenybės etalonu, privalo imtis šio vaidmens. Investicijų patariamasis centras, inovatyvus vykdymo užtikrinimo fondas, atviro skolinimosi iš esamų investicinius ginčus sprendžiančių institucijų modelis ir daugiašalio susitarimo *opt-in* prigimtis yra geriausios priemonės problemoms investiciniuose ginčiuose taisyti.

---

¹³⁸ BUNGENBERG, Marc ir REINISCH, August (2020). *From Bilateral Arbitral Tribunals and Investment Courts to a Multilateral Investment Court: Options Regarding the Institutionalization of Investor-State Dispute Settlement*. 2-as leidimas. Heidelbergas: Springer, p. 21.

¹³⁹ *Ibid.*, p. 18.

¹⁴⁰ JILLANI, Muhammad Abid Hussain; GHOURI, Ahmad Ali ir WU, Ximei (2025). Institutional Design for an Appellate Mechanism in Investor-State Dispute Settlement. *Asian Journal of International Law*, 15, 325–355, p. 329.

3. APELIACIJA KAIP PAGRINDINIS REFORMOS BŪDAS: INSTITUCINIS DIZAINAS IR TEISINIAI ASPEKTAI

3.1. Apeliacijos santykis su dabartiniu ICSID sprendimų panaikinimo mechanizmu

Pagrindinis institucinis iššūkis kuriant apeliacinį mechanizmą yra jo santykis su ICSID konvencijoje įtvirtinta sistema, sukurta kaip uždara ir savarankiška struktūra, atribota nuo nacionalinių teismų kišimosi. Esamas teisinis pamatas buvo parengtas prioretizuojant galutinumą, o ne materialinį teisingumą. Nenuostabu, kad esminis klausimas slypi ICSID konvencijos 53 str. 1 d. Joje yra imperatyviai nustatyta, kad arbitražo sprendimas yra privalomas šalims ir „*negali būti skundžiamas ar peržiūrimas jokia kita tvarka, išskyrus ICSID konvencijoje nustatytąją*“¹⁴¹. Todėl primintina, kad vienintelė šiuo metu egzistuojanti, tačiau neefektyvi, sprendimų kontrolės forma yra per ICSID konvencijos 52 straipsnį veikianti panaikinimo procedūra (angl. *annulment*)¹⁴². Tačiau, kaip pabrėžia prof. Christoph Schreuer, panaikinimo procedūra nėra apeliacija, o veikia „*buknuojantis avarinis stabdis*“, išskirtinė priemonė, skirta tik proceso integralumui saugoti, o ne materialinei klaidų taisymo funkcijai vykdyti¹⁴³.

3.1.1. Dabartinio panaikinimo mechanizmo veikimas

Sudarytas *ad hoc* principu komitetas turi teisę panaikinti sprendimą tik penkiais baigtiniais pagrindais, (a) netinkama tribunolo sudėtis; (b) akivaizdus įgaliojimų viršijimas; (c) arbitrų korupcija; (d) esminis nukrypimas nuo proceso taisyklių; (e) motyvų nenurodymas, kurie yra konkretūs ir siauri. Pažymėtina, kad tikra klasikinė teisminė apeliacija apima tiek sprendimo materialinio teisingumo, tiek jo procesinio teisėtumo įvertinimą.

Minėta ICSID panaikinimo komiteto procedūra turi šiuos specifinius procedūrinius ypatumus¹⁴⁴. Pagal ICSID konvencijos 52 straipsnio 3 dalį, gavęs prašymą ICSID Administracinės tarybos pirmininkas paskiria trijų asmenų *ad hoc* komitetą iš esamo ICSID Arbitrų sąrašo. ICSID konvencijoje yra numatyti nešališkumo saugikliai. Pirmasis reikalauja, kad nė vienas komiteto narys nebūtų iš sprendimą priėmusio pradinio tribunolo sudėties. Antra, komiteto nariai negali būti tų pačių valstybių piliečiai, kaip ir pradinio tribunolo nariai arba ginčo šalys. Trečia, komiteto nariai negali būti asmenys, kurie tame pačiame ginče atliko taikintojų funkcijas.

¹⁴¹ DAUJOTAS, Rimantas (2015). *Tarptautinė investicijų teisė ir arbitražas*. Vilnius: Eugrimas, p. 330.

¹⁴² *Ibid.*, p. 327.

¹⁴³ SCHREUER, Christoph (2011). From ICSID Annulment to Appeal Half Way Down the Slippery Slope. *The Law and Practice of International Courts and Tribunals*, 10, 211–225.

¹⁴⁴ ICSID (2006). *ICSID Convention, Regulations and Rules*. Vašingtonas: ICSID.

Prašymas turi būti pateiktas per 120 dienų nuo arbitražinio sprendimo priėmimo¹⁴⁵. Jei atvejis korupcinis, tuomet per 120 dienų nuo paaiškėjimo, bet ne vėliau kaip per 3 metus¹⁴⁶. Panaikinus sprendimą, bet kurios šalies prašymu ginčas gali būti perduotas nagrinėti naujam arbitražo tribunolui.

Nuoseklioje UNCITRAL III darbo grupės ataskaitose yra išdėstytas nepasitenkinimas esama panaikinimo sistema kaip nepadedančia, jei ne trukdančia, spręsti chaotiškos jurisprudencijos problemas. Darbo grupės ataskaitose WP.185 ir WP.202 pabrėžta, kad AM turėtų peržengti siaurus ICSID konvencijos 52 straipsnio rėmus ir apimti teisės klaidų bei akivaizdžių faktų vertinimo klaidų taisyklą¹⁴⁷. UNCITRAL III darbo grupės diskusijose teigiama, kad įsteigus nuolatinį apeliacinį mechanizmą, sprendimo panaikinimo procedūra taptų nereikalinga, nes apeliacija perimtų tiek procesinę kontrolę, tiek materialinę peržiūrą.¹⁴⁸

3.1.2. Panaikinimo procedūros pagrindų siaurumas

Išsamioje, investicijų jurisprudencija paremtoje, mokslinėje literatūroje vieningai prabrėžiamas panaikinimo pagrindų siaurumas. Jau 2005 metais, Minesotos universiteto profesorė ir Allen & Overy's advokatė S. Franck pastebėjo, kad tokia kontrolės sistema neleidžia taisyti net akivaizdžių teisės taikymo ar faktų vertinimo klaidų¹⁴⁹. Pasak profesorės, „kadangi teisinės klaidos ICSID sprendimuose negali būti ištaisytos, nenuoseklių sprendimų galimybė ICSID sistemoje yra pripažinta realybė, o sprendimų teisingumas buvo paaukotas vardan galutinumo“¹⁵⁰. Jai pritaria Andrea Bjorklund, remdamasi garsiuoju *Amco Asia Corporation ir kiti prieš Indonezijos Respubliką* atveju¹⁵¹. Byloje ICSID panaikinimo komitetas pabrėžė esąs neturintis galios taisyti sprendimo esmės. Šio darbo 1.1. skyriuje aptartoje *CMS prieš Argentiną* byloje, *ad hoc* komitetas nors konstatavo dvi akivaizdžias teises klaidas dėl būtinojo reikalingumo

¹⁴⁵ ICSID (2006). *ICSID Convention, Regulations and Rules*. Vašingtonas: ICSID.

¹⁴⁶ *Ibid.*, p. 26.

¹⁴⁷ UNCITRAL (2019). *Possible Reform of Investor-State Dispute Settlement (ISDS): Appellate and Multilateral Court Mechanisms*. Sekretoriato pažyma, UN Doc. A/CN.9/WG.III/WP.185. Viena: Jungtinės Tautos.

¹⁴⁸ UNCITRAL (2020). *Possible reform of investor-State dispute settlement (ISDS): Appellate mechanism and enforcement issues*. Ataskaita, UN Doc. A/CN.9/WG.III/WP.202. Viena: Jungtinės Tautos.

¹⁴⁹ FRANCK, Susan D. (2005). The Legitimacy Crisis in Investment Treaty Arbitration: Privatizing Public International Law through Inconsistent Decisions. *Fordham Law Review*, 73(4), 1521–1626, p. 1521.

¹⁵⁰ *Ibid.*, p. 1548.

¹⁵¹ BJORKLUND, Andrea K. The Continuing Appeal of Annulment: Lessons from Amco Asia and CME. Iš: WEILER, Todd (red.) (2005). *International Investment Law and Arbitration: Leading Cases from the ICSID, NAFTA, Bilateral Treaties and Customary International Law*. Londonas: Cameron May, p. 471–514, cituojama pagal ZHANG, Tiantian (2025). *Exploring an ISDS Appellate Mechanism: China's Approach in the Belt and Road Initiative and Its Implication for Reform Options*. Daktaro disertacija, Seoul National University, p. 70.

gynybos taikymo, jis pripažino, kad jo ribota kompetencija neleidžia tiesiogiai pakeisti tribunolo interpretacijos savo požiūriu. Kitose, 2007 m. *Sempra Energy International prieš Argentinos Respubliką*¹⁵² ir *Enron Corporation ir Ponderosa Assets, L.P. prieš Argentinos Respubliką*¹⁵³ bylose, sprendimai buvo panaikinti dėl akivaizdaus įgaliojimų viršijimo. Pirmojoje, tribunolo sprendimas panaikintas konstatavus, jog jis nepagrįstai prioretizavo paprotinę tarptautinę teisę vietoje konkrečių dvišalės investicijų sutarties nuostatų. Antroje byloje anuliavimo pagrindu tapo tai, kad tribunolas netaikė tinkamos teisės, nes savo išvadas grindė eksperto nuomone, o ne teisės normomis. Profesorius Christoph Schreuer teigia, jog „egzistuoja bendras susitarimas, kad pagal ICSID konvencijos 52 straipsnio 1 dalies b) punktą įgaliojimų viršijimu galima pavadinti tą faktą, kad tribunolas netaikė tinkamos teisės“¹⁵⁴. Bylose tribunolai yra linkę prioretizuoti paprotinę tarptautinę teisę vietoje DIS nuostatų¹⁵⁵. Garsiosios *Compania de Aguas del Aconquija S.A. ir Vivendi Universal S.A. prieš Argentinos respubliką* bylos atveju, procesas truko ilgai, nes pradėta 1996-ųjų pabaigoje ši ICSID byla buvo galutinai išspręsta tik 2010 metų rugpjūtį, priėmus antrąjį sprendimą dėl panaikinimo¹⁵⁶. Pirmuoju atveju dalis sprendimo panaikinta, nes tribunolas atsisakė nagrinėti pretenzijas dėl vietos institucijų veiksmų, taip akivaizdžiai viršydamas kompetenciją. Panaikinimo konstatavo, kad tribunolas, nepagrįstai atsisakydamas nagrinėti esminius ieškinio aspektus dėl vietos valdžios veiksmų, akivaizdžiai viršijo savo įgaliojimus ir pažeidė ICSID konvencijos 52(1)(b) straipsnį.

Remiantis pateiktais pavyzdžiais, dabartinį modelį galima pavadinti siaurais pagrindais veikiančiu kontrolės mechanizmu. Jis gali tik palikti sprendimą galioti arba jį panaikinti (angl. *cassation*), tačiau negali jo reformuoti ar ištaisyti. Pasak Susan Franck, „sprendimų naikavimo procedūra nėra materialioji teisinė apeliacija; veikia *ad hoc* komitetas nagrinėja sprendimo procedūrinį tinkamumą. [...] Tribunolo teisės ar fakto klaida negali pagrįsti sprendimo panaikinimo, nes nė vienas iš šių pagrindų nėra išvardytas [ICSID konvencijos 52 str.]“ Tai sukuria situaciją, kurioje, pasak Tiantian Zhang, akivaizdžios klaidos lieka neištaisytos, o tai kenkia sistemos legitimumui¹⁵⁷. Nepaisant daugumos autoritetingu

¹⁵² *Sempra Energy International prieš Argentinos Respubliką* [ICSID], byla Nr. ARB/02/16, (sprendimas dėl sprendimo panaikinimo), [2010-06-29]

¹⁵³ *Enron Corporation ir Ponderosa Assets, L.P. prieš Argentinos Respubliką* [ICSID], byla Nr. ARB/01/3, (sprendimas dėl sprendimo panaikinimo), [2010-07-30]

¹⁵⁴ SCHREUER, Christoph (2011). From ICSID Annulment to Appeal Half Way Down the Slippery Slope. *The Law and Practice of International Courts and Tribunals*, 10, 211–225, cituojama pagal DAUJOTAS, Rimantas (2015). *Tarptautinė investicijų teisė ir arbitražas*. Vilnius: Eugrimas, p. 170.

¹⁵⁵ *Ibid.*, p. 170.

¹⁵⁶ *Ibid.*, p. 334.

¹⁵⁷ ZHANG, Tiantian (2025). *Exploring an ISDS Appellate Mechanism: China's Approach in the Belt and Road Initiative and Its Implication for Reform Options*. Doktoro disertacija, Seoul National University, p. 63.

mokslininkų, kaip Gus Van Harten ir Malcolm Langford, vienareikšmiškai pasisakančių už sisteminę reformą, nuomonės, egzistuoja ir apeliacijai skeptiška kryptis. Dr. Anthea Roberts pažymi skeptikų baimę. Pirma, jie baiminasi dėl atsiradusios apeliacijos pasidėsiančių proceso kaštų ir trukmės. Antra, nesutinka, kad apeliacija garantuosianti didesnę teisinę aiškumą ir jurisprudencijos nuoseklumą¹⁵⁸. Kaip bebūtų, Tiantian Zhang nuomone, būtent apeliacijos trūkumas dabar verčia valstybes trauktis iš ICSID sistemos, kuomet tai padariusios Bolivija, Ekvadoras ir Venesuela¹⁵⁹. Šalys nebetiki ICSID arbitražo priimamų sprendimų pagrįstumu.

Planuojama ICSID apeliacija vadintina *materialine peržiūra*, projektuojama kaip esminė perėjimo nuo procedūrinės kontrolės prie materialinio vertinimo priemonės. Siūloma sukurti nuolatinę 15 narių apeliacinę kolegiją, kurią skirtų Administracinė taryba, veikiantis ICSID valdymo organas, sudarytas iš po vieną kiekvienos susitariančiosios valstybės atstovą, renkantis ICSID generalinį sekretorių¹⁶⁰. Kiekvienam konkrečiam ginčui nagrinėti ICSID generalinis sekretorius iš šios kolegijos sudarytų 3 narių pakomitetą¹⁶¹. Toks AM, pakeičiantis dabartinę sprendimų naikinimo procedūrą pagal 52 straipsnį, decentralizuotas ICSID režimas taptų hierarchizuotas, o ribotą procedūrinį sprendimų naikinimo mechanizmą pakeistų išsami *materialinė peržiūra*, leidžianti taisyti teisės bei faktų klaidas, taip užtikrinant didesnę teisinę nuoseklumą, nuspėjamumą bei sistemos viešosios teisės legitimumą.

Priešingai nei dabartinė sprendimo panaikinimo procedūra, siūloma apeliacinė tvarka yra orientuota į turinio teisingumą ir teisinę nuoseklumą¹⁶². Reformuotu mechanizmu galėtų būti ištaisyamos tiek teisės, tiek akivaizdžios faktų vertinimo klaidos. Šiame modelyje apeliacinė instancija turėtų galią ne tik panaikinti žemesnės instancijos sprendimą, bet jį arba pakeisti, arba priimti naują sprendimą remiantis surinkta bylos medžiaga. Svarbi viešosios teisės funkcija yra jurisprudencijos koherencija, atliktina būtent tokia peržiūra. Svarbiausias dedamasis siekiant atkurti valstybių pasitikėjimą investiciniu arbitražu yra

---

¹⁵⁸ ROBERTS, Anthea (2018). Incremental, Systemic, and Paradigmatic Reform of Investor-State Arbitration. *American Journal of International Law*, 112(3), 410–448.

¹⁵⁹ ZHANG, Tiantian (2025). *Exploring an ISDS Appellate Mechanism: China's Approach in the Belt and Road Initiative and Its Implication for Reform Options*. Daktaro disertacija, Seoul National University, (2025), p. 34.

¹⁶⁰ ICSID (2019). *Proposals for Amendment of the ICSID Rules, Working Paper # 2, Volume 1*. Vašingtonas: ICSID, priedai 5–6.

¹⁶¹ Ten pat.

¹⁶² *Ibid*, p. 63.

materialinis teisingumas, kuris būtų pasiektas suteikiant antrąją šansą šalims. Jis yra akcentuojamas UNCITRAL III darbo grupės diskusijų forume.

Opiausias klausimas yra galimas apeliacinės instancijos koegzistavimas su esamu ICSID panaikinimo mechanizmu. Reformos šalininkų teigimu, panaikinimo procedūra pasidarytų nereikalinga ir keistina apeliacija, siekiant išvengti lygiagrečių procesų, kaštų didėjimo ir procesinio vilkinimo. Pagrindinis kliuvinys yra ICSID konvencijos 66 straipsnio 1 dalis. Ji nustato visų ICSID susitariančiųjų valstybių sutikimo reikalavimą bet kokiam ICSID konvencijos pakeitimui. Siekiant apeiti šią atgyvenusią ir paralyžiuojančią sąlygą, ICSID sekretoriatas 2025 m. surašytame komentare pasiūlė galimybę atlikti vadinamąją „*inter se*“ modifikaciją¹⁶³. Remiantis ja, ICSID susitariančiųjų valstybių grupės galėtų susitarti investiciniuose ginčiuose naujai įkurti apeliacinį organą, pakeičiantį tradicinius ICSID konvencijos 52 straipsnio naikinimo komitetus. Tokiu būdu apeliacinis organas perimtų visas naikinimo komiteto galias. Pirma, *inter se* modifikacija leistų išvengti lygiagrečių procesų, kuomet tas pats sprendimas skundžiamas ir per naikinimo procedūrą, ir per apeliaciją¹⁶⁴. Antra, *inter se* pakeitimas garantuotų suderinamumą su ICSID konvencijos 54 straipsniu, nustatančiu sprendimų vykdymą¹⁶⁵.

Primintina, kad investiciniuose arbitražuose, vykstančiuose ne ICSID, pavyzdžiui, pagal UNCITRAL ar SCC taisykles, sprendimų naikinimą (angl. *setting aside*) daro arbitražo vietos nacionaliniai teismai. Remiantis 1958 m. Niujorko konvencija, tokie sprendimai yra pripažįstami ir vykdomi bet kurioje valstybėje narėje, traktuojant juos kaip kylančius iš komercinių santykių, kaip numatyta Niujorko konvencijos I straipsnyje. Teismuose peržiūra priklauso nuo nacionalinės teisės bazės ir Niujorko konvencijos, jos V straipsnio, nuostatų, suteikiančių šalims teisę siekti sprendimo atšaukimo valstybiniuose teismuose¹⁶⁶. Tačiau tokia peržiūra turi rizikos dėl galimo valstybinio nacionalinio teismo šališkumo ir nenuoseklumo. Tik ICSID siūlo visiškai autonomišką mechanizmą, nepriklausomą nuo nacionalinės teisės, ir vis dėlto itin netobulą.

Apibendrinant išsakytas akademines idėjas ir pridėdant asmenines įžvalgas, galima teigti, kad reforma gali baigtis ne pakeitimu, o papildymu, net neprasidėjusi. Vis dėlto, naujausiuose akademiniuose straipsniuose akcentuojama, kad AM turėtų tapti ne papildomu sluoksniu, o visiška naikinimo procedūros alternatyva. Perėjimas nuo ICSID

---

¹⁶³ ICSID (2025). *Note on a Potential Inter Se Modification of the ICSID Convention*. Vašingtonas: ICSID.

¹⁶⁴ *Ibid*, p. 6.

¹⁶⁵ *Ibid*, p. 11.

¹⁶⁶ DAUJOTAS, Rimantas (2015). *Tarptautinė investicijų teisė ir arbitražas*. Vilnius: Eugrimas, p. 324.

panaikinimo procedūros prie apeliacijos reiškia posūkį nuo blankiai procesinio legitimizavimo prie nuoseklaus ir teisingo materialiosios investicijų teisės taikymo užtikrinimo tarptautiniu mastu.

3.2. Apeliacijos apimtis ir standartas nuo teisės klaidų taisymo iki faktinių aplinkybių perversinimo

Esminis diskutuojamos vykstančios apeliacinės reformos klausimas yra jos instancijos kompetencijos ribų ir taikomų standartų nustatymas. Šis klausimas siekia pasverti ir subalansuoti du konkuruojančius, poreikio užtikrinti sprendimų teisėtumą ir siekio išlaikyti proceso efektyvumą, tikslus. Todėl kompetencija būsimame apeliaciniame organe lems balansą tarp teisingumo užtikrinimo ir proceso ekonomiškumo teisės principų.

Teisėje apeliacija tradiciškai skirstoma į faktinių ir teisinių klausimų analizę, pastariesiems skiriant pagrindinį dėmesį. Teisės klaidų tikrinimo platumas yra konsensuso objektas. Bet koks tikrinimas privalo suvienodinti tarptautinės teisės aiškinimą. Profesorė Susan D. Franck teigia, kad *„panašiai kaip vidaus apeliaciniai teismai bendrosios teisės šalyse ar aukštesnieji teismai civilinės teisės šalyse, investicinio arbitražo apeliacinis teismas užsiimtų tik teisės aiškinimu, kad būtų išvengta skirtingo teisės taikymo ir interpretavimo“*, taip išlikdama siauros apeliacinės instancijos kompetencijos šalininke¹⁶⁷. Manytina, kad toks vertinimas rizikingas ir paviršutiniškas, galimai neatliepiantis problemų.

Yra akademikų, siekiančių apeliaciniam organui suteikti neribotą kompetenciją peržiūrėti taikytinos teisės aiškinimo ir taikymo klaidas. Remiantis plačiau siekiančia Tiantian Zhang disertacija, *„tarptautiniuose investiciniuose ginčiuose riba tarp teisinių ir faktinių klausimų dažnai yra neryški“*¹⁶⁸. Taip yra todėl, kad tokie ginčai susiję su sudėtingais faktų nustatymo klausimais, o sutarties nuostatas tenka interpretuoti atsižvelgiant į faktus. Tęsiant korėjietės teisininkės mintį, *„apeliacinės peržiūros apribojimas vien tik siaurais teisiniais klausimais gali visiškai neatitikti šių bylų poreikio“*, todėl negali likti siauras¹⁶⁹. Tačiau ne tik teisės aktų taikymą reikia perversinti.

Faktų perversinimo dilema yra reali apeliacijos problema. Susidaro įspūdis, kad vadinamoji *de novo* peržiūra daugelio laikoma pertekline ir nereikalinga. Peržiūra rizikinga dėl ilgesnio

---

¹⁶⁷ FRANCK, Susan D. (2005). The Legitimacy Crisis in Investment Treaty Arbitration: Privatizing Public International Law through Inconsistent Decisions. *Fordham Law Review*, 73(4), 1521–1626, p. 1620.

¹⁶⁸ ZHANG, Tiantian (2025). *Exploring an ISDS Appellate Mechanism: China's Approach in the Belt and Road Initiative and Its Implication for Reform Options*. Daktaro disertacija, Seoul National University, p. 165.

¹⁶⁹ *Ibid*, p. 165.

proceso laiko trukmės ir didesnių finansinių kaštų faktorių. Faktinių aplinkybių pervertinimas galimai sumenkintų pirmosios instancijos tribunolo vaidmenį¹⁷⁰. Tian Tian Zhang laikosi nuomonės, kad galutinio sprendimo teisingumas fundamentaliai priklauso nuo tikslaus faktų nustatymo, todėl apeliacinis organas negali ignoruoti neprotingų faktinių išvadų, jei jos tiesiogiai veikia bylos baigtį. Mingjie Cui, tekste analizuodamas skirtumus tarp bendrosios teisės ir civilinės teisės tradicijų, pažymėjo, kad apeliacinio mechanizmo veikimas turi balansuoti tarp „teisinės ekonomijos“ ir „faktinio tikslumo“¹⁷¹. Alternatyviai autorius siūlo įvesti bylų grąžinimo (angl. *remand*) procedūrą, kuri leistų apeliaciniam teismui nustatyti klaidą, bet grąžinti ją ištaisyti pirmajai instancijai, taip išlaikant instancijų subsidiarumą¹⁷². Apie bylų grąžinimo subtilybes aprašyta plačiau kitame, 3.4. skyriuje.

Daugumoje reformą nagrinėjančių tekstų siūloma faktų peržiūrą apriboti tik *akivaizdžios klaidos* (angl. *manifest error*) standartu. Kompromisiniu modeliu faktų vertinimui galintis būti kvalifikatorius manytina užtikrintų, kad apeliacinės instancijos tribunolas nesikištų į pagrįstus pirmosios instancijos vertinimus. Apeliacinės instancijos tribunolas taisytų tik neprotingų faktų nustatymų turinčius atvejus. Nustatydamą teisinį materialinį investicinio arbitražo kompetencijos tikslą, S. Franck straipsnyje siūlo “įsteigti nepriklausomą, nuolatinę apeliacinę instituciją, turinčią įgaliojimus peržiūrėti sprendimus, priimtus pagal įvairias investicijų sutartis.”¹⁷³ Sutiktina, kad tik tokiu būdu, apeliaciją plečiant ne į faktus, o materialiuosius teisinius pagrindus, į visą investicinių sutarčių ginčų tinklą gali būti sugrąžintas legitimumas.

Instituciniu lygmeniu reformų iniciatorės organizacijos savo *prepatiores travaux* pateikia netapačias faktų tikrinimo pločio klausimo sprendimo vizijas. Pirma, UNCITRAL III darbo grupės 2023-2025 m. diskusijose išryškėjo pozityvi tendencija. Teigiama, kad teisės klaidos neturėtų būti ribojamos būtinu akivaizdumo reikalavimu, todėl visoks klaidingas teisės paaiškinimas ir pritaikymas yra pagrindas apeliacijai. Vis dėlto faktų pervertinimo galimybę UNCITRAL III darbo grupė siūlo apriboti tik esant padarytoms šiurkščioms faktų rinkimo ir interpretavimo klaidoms, siekdama prevenciškai apriboti *de novo* apeliacijos

---

¹⁷⁰ JILLANI, Muhammad Abid Hussain; GHOURI, Ahmad Ali ir WU, Ximei (2025). Institutional Design for an Appellate Mechanism in Investor-State Dispute Settlement. *Asian Journal of International Law*, 15, 325–355, p. 330.

¹⁷¹ CUI, Mingjie (2025). Compatibility of Different Investment Dispute Settlement Mechanisms under the Multilateral Instrument. *US-China Law Review*, 22(2), 57–68, p. 65.

¹⁷² *Ibid*, p. 66.

¹⁷³ FRANCK, Susan D. (2005). The Legitimacy Crisis in Investment Treaty Arbitration: Privatizing Public International Law through Inconsistent Decisions. *Fordham Law Review*, 73(4), 1521–1626, p. 1524.

galimybę¹⁷⁴. Taip pat svarstoma galimybė peržiūrėti nacionalinės teisės vertinimą bei žalos apskaičiavimą¹⁷⁵. Antra, ES siūlomas DIT ir jau veikiančios CETA sutarties 8.28 straipsnis numato platesnę peržiūros apimtį. CETA modelis leidžia apeliaciją dėl: (a) klaidų aiškinant ar taikant teisę; (b) akivaizdžių klaidų vertinant faktus, įskaitant atitinkamos nacionalinės teisės vertinimą¹⁷⁶, ką ir darytų DIT.

Akademinius argumentus pasvėrus ir apibendrinus, apribotas faktinių aplinkybių tikrinimas kartu su plačia teisės klaidų kontrole dominuoja kaip realiausias modelis. Tobulas mechanizmas, leisiantis išvengti piktnaudžiavimo apeliacija ir nepagrįsto proceso vilkinimo, slypi akademikų požiūrių viduryje. Tačiau pirmiau reikalinga apibrėžti apeliacijos narių, arbitrų, kolektyvo suformavimo ypatumus.

3.3. Arbitrų nuolatinumas, atrankos skaidrumas, profesinis etiškumas ir kiti korpuso formavimo ypatumai

Investicinių ginčų sprendimo reforma neįmanoma be juos sprendžiančių pareigūnų skyrimo tvarkos pakeitimo. Arbitrai investiciniame arbitraže kuria nenuoseklią jurisprudenciją, yra įsipainioję interesų konfliktuose ir stokoja viešosios teisės kompetencijos. Reformos kūrimo darbams įsibėgėjus, klasikinio *ad hoc* arbitražo modelio atsisakius, ir prie nuolatinio apeliacinio mechanizmo perėjus, bus reikalinga sukurti nuolatinę, aukštais etikos standartais ir skaidria atrankos procedūra pagrįstą, sistemą.

Svarbiausia apeliacinio organo kūrimo užduotis, grįžtant prie darbe nekart minėtų interesų konflikto ir procesinio šališkumo bėdų, yra panaikinti minėtąjį *dvigubo vaidmens* problemą sukeliantį *sukamųjų durų* (angl. *revolving door*) fenomeną. Kaip minėta 1.2. skyriuje, dabar tie patys asmenys nuolat veikia keisdami vaidmenis, vienoje byloje būdami arbitrais, o kitose advokatais ir ekspertais¹⁷⁷. Arbitrų galimas, sąmoningas ar nesąmoningas, suinteresuotumas suformuoti sau palankų precedentą būsimai advokato praktikai sukuria legitimumo ir patikimumo trūkumą. Sprendimai dvigubo vaidmens problemai spręsti slypi institucijų *travaux preparatoires* ir akademinėje doktrinoje.

---

¹⁷⁴ UNCITRAL (2025-04-30). *Report of Working Group III (Investor-State Dispute Settlement Reform) on the work of its fifty-first session, second part*. UN Doc. A/CN.9/1196/Add.1.

¹⁷⁵ UNCITRAL (2023-02-07). *Report of Working Group III (Investor-State Dispute Settlement Reform) on the work of its forty-fourth session*. UN Doc. A/CN.9/1130.

¹⁷⁶ EL ISSA, Rayyan (2023). *La place contestée de l'arbitrage international en droit de l'investissement*. Doktoro disertacija, Université Paris-Panthéon-Assas, p. 347.

¹⁷⁷ JILLANI, Muhammad Abid Hussain; GHOURI, Ahmad Ali ir WU, Ximei (2025). Institutional Design for an Appellate Mechanism in Investor-State Dispute Settlement. *Asian Journal of International Law*, 15, 325–355, p. 340.

3.3.1. Nuolatinumas kaip pagrindinis formavimo principas

Nuolatinis investicinio arbitražo organas, su visą darbo dieną dirbančiais teisėjais, užtikrintų arbitrų pareigų integralumą ir nepriklausomumą nuo skiriančiųjų šalių įtakos¹⁷⁸. Nuolatinis teisėjų statusas (angl. *full-time status*) leistų jiems susikonsoliduoti į teisingą teisės taikymą, išsamų faktų interpretavimą, o ne į pakartotinių paskyrimų užsitikrinimą ateityje¹⁷⁹. Diskusijose išskiriami du pagrindiniai apeliacinių narių skyrimo keliai. Pirmasis tai *ad hoc* apeliacija, kurioje nariai būtų skiriami konkrečiai bylai iš anksto patvirtinto sąrašo, panašiai kaip dabartinis sprendimų panaikinimo ICSID modelis¹⁸⁰. Antrasis, sulaukiantis daugiau palaikymo, yra nuolatinio mechanizmo sukūrimas, kurio nariai būtų skiriami iš anksto nustatytai kadencijai¹⁸¹. UNCITRAL Statuto projekto (WP.239) 11 straipsnyje numatyta, kad apeliacinio teismo narius turėtų rinkti Susitariančiųjų šalių konferencija. Šis procesas apimtų kelis etapus: (i) valstybės narės nominuoja kandidatus; (ii) specialiai sudarytas Atrankos (arba Patikros) komitetas įvertina kandidatų atitiktį aukštiesiems kvalifikaciniams reikalavimams; (iii) galutinį sprendimą priima valstybių atstovų asamblėja¹⁸². Tokia procedūra siekiama užtikrinti, kad arbitrai nebebūtų tiesiogiai atsakingi juos paskyrusiai šaliai, o atstovautų visą tarptautinę bendruomenę. Galima teigiamai žvelgti į Europos Sąjungos siūlomo DIT draudimą užsiimti bet kokia kita profesine veikla, įskaitant atstovavimą investiciniuose ginčuose, kaip tai veikia nacionaliniuose tame tarpe ir Lietuvos teismuose, kur teisėjai tegali papildomai leisti knygas ar dėstytojauti, vertintina kaip logiška nuostata.

3.3.2. Arbitrų korpuso įvairovės apeliaciniame mechanizme užtikrinimas

Sąžininga ir įvairi atrankos procedūra yra kertinė ašis siekiant sistemos efektyvumo. Kaip jau minėta darbe, dabartinė sistema yra kritikuotina dėl jos uždaro ir diversifikacijos trūkumo. Naujasis institucinis dizainas yra orientuotas į griežtus kvalifikacinius reikalavimus. Arbitrai turėtų kvalifikaciją, leidžiančią eiti aukščiausias teismines pareigas savo valstybėse, arba būti pripažintais tarptautinės viešosios teisės ekspertais. UNCITRAL III darbo grupėje dažnai akcentuojama, kad apeliacinis organas privalo atspindėti

---

¹⁷⁸ ZHANG, Tiantian (2025). *Exploring an ISDS Appellate Mechanism: China's Approach in the Belt and Road Initiative and Its Implication for Reform Options*. Daktaro disertacija, Seoul National University, p. 116.

¹⁷⁹ *Ibid.*, p. 169.

¹⁸⁰ UNCITRAL (2022). *Possible reform of investor-State dispute settlement (ISDS) Appellate mechanism. Note by the Secretariat*. UN Doc. A/CN.9/WG.III/WP.224.

¹⁸¹ *Ibid.*, p. 13.

¹⁸² UNCITRAL (2024). *Possible reform of investor-State dispute settlement (ISDS) Draft statute of a standing mechanism for the resolution of international investment disputes*. UN Doc. A/CN.9/WG.III/WP.239, 11 straipsnis.

pagrindines pasaulio teisinės sistemas ir užtikrinti teisingą regioninį pasiskirstymą. Siekiant užtikrinti įvairovę, projektuose yra numatyti struktūriniai elementai, užtikrinantys arbitrų atstovavimą įvairiems, o ne tik keliems minėtiems, pasaulio regionams ir jų teisinėms sistemoms.

Siūlytina skyrimo procedūroje taikyti burtų traukimo elementus arba rotacijos principus, siekiant uždarų arbitrų klubų formavimosi išvengimo ir nuosekliai įvairiapusio teisės aiškinimo. Norint skaidrios narių skyrimo tvarkos, skirtingai nuo *ad hoc* arbitražo, kur arbitrus renkasi šalys, nuolatinio mechanizmo narius skirtų valstybės sutarties dalyvės pagal iš anksto nustatytus kriterijus.

3.3.3. Arbitrų profesinės etikos apeliaciniame mechanizme įvedimas

Būsimame projekte reikia išsaugoti profesinės etikos. Siekiant išvengti problemų, kurių neišsprendė 2023 m. priimtas Arbitrų etikos kodeksas, nustatytinas vadinamasis *atšalimo laikotarpis* (angl. *cooling-off period*). Ilgą laiką buvę arbitrais asmenys tam tikrą laiką, pavyzdžiui trejus metus dėl tų pačių šalių ar vienerius metus dėl tų pačių sutarties nuostatų, negalėtų atstovauti klientams investiciniuose ginčuose¹⁸³. Ribojimas taikytinas CETA taip pat, tik 180 dienų, tad pasiūlymas nėra naujas¹⁸⁴. Tokie konkretūs apribojimai, kartu su griežta prievole atskleisti bet kokius ryšius su trečiųjų šalių investuotojais ir finansuotojais, turėtų padidinti investicinio arbitražo veikimo nešališkumą ir sprendimų priėmimo patikimumą.

Svarbiausias iš naujųjų arbitrų korpuso formavimo aspektas yra neperrinkimo taisyklės formulavimas. Remiantis UNCITRAL III darbo grupės dokumentais, siūloma *neperrinkimo taisyklė* (angl. *non-renewable term*) užtikrintų nuolatinių teisėjų nepriklausomumą, pakeistų teisėjų elgsenos motyvus ir sustiprintų investicinio arbitražo legitimumą¹⁸⁵. Pavyzdžiui, viena 9 metų kadencija, kokia nustatyta Romos statute, būtų racionali jos trukmė. Perskaičius UNCITRAL III darbo grupės šaltinius, galima išskirti šiuos esminius neperrinkimo taisyklės poveikio aspektus. Pirma, draudimas siekti antros kadencijos šalintų arbitrų poreikį *vykdyti rinkiminę kampaniją* kadencijai baigiantis¹⁸⁶. Teisėjai galėtų priimti sprendimus nesibaimindami, kad priimtų sprendimų teisinės išvados

---

¹⁸³ BUNGENBERG, Marc ir REINISCH, August (2020). *From Bilateral Arbitral Tribunals and Investment Courts to a Multilateral Investment Court: Options Regarding the Institutionalization of Investor-State Dispute Settlement*. 2-as leidimas. Heidelbergas: Springer, p. 50.

¹⁸⁴ *Ibid*, p. 82.

¹⁸⁵ *Ibid*, p. 56.

¹⁸⁶ UNCITRAL (2025). Report of Working Group III (Investor-State Dispute Settlement Reform) on the work of its fiftieth session (Vienna, 20–24 January 2025). UN Doc. A/CN.9/1195, p. 16.

nepatiks skiriančioms valstybėms, užkirsiančioms kelią jų perrinkimui. Antra, žinodami savo įgaliojimų laikinumą, teisėjai nukreiptų savo dėmesį nuo būsimų paskyrimo užsitikrinimo, į kokybišką investicijų teisės taikymą, jurisprudencijos koherenciją bei autoriteto institucijai auginimą¹⁸⁷. Todėl pagerėtų sprendimų kokybė. Trečia, neperrinkimo taisyklė ir iš jos kylanti teisėjų rotacija garantuotų naujų narių integraciją¹⁸⁸, įvairesnių požiūrių priėmimą¹⁸⁹. Nuolatinis teismas išvengtų intelektualinio sąstingio.

Galiausiai stabilumo sistemai suteiktų *pakopinė teisėjų skyrimo* (angl. *staggered terms*) metodika. Kad apeliacinis korpusas nepasileistų vienu metu, siūlomą 9 metų teisėjų kadenciją pradėti pirmus teisėjus skiriant 3 ar 6 metams¹⁹⁰. Jei asmuo būtų skiriamas į laisvą anksčiau pasitraukusio nario vietą, arba pirmą kartą trumpesnėms, 3 ar 6 metų, kadencijai, taikytina išimtis leidžiant vieną kartą būti perrinktiems pilnai kadencijai. Vis dėlto, pritaikius *neperrinkimo taisyklę* su *atšalimo laikotarpiu*, teisėjo pozicija gali tapti nepatraukli aukščiausios kvalifikacijos teisininkams, vyresniame karjeros amžiuje besibaiminantiems dėl jos tęstinumo. Manytina, kad be reikalo nerimaujama, jog trumpos ir vienkartinės kadencijos gali trukdyti kokybiškai užbaigti itin ilgai trunkančius procesus. Remiantis skyriuje minėtais autoriais, akivaizdu, kad dabar pernelyg liberalus ir kapitalistinis komercinis modelis, šiais aspektais reformuotas, pernelyg neapribos nei investuotojų procesinių teisių, nei kompetentingų arbitrų karjeros siekimo, dėl šių kelių saugiklių įvedimo, garantuosiančio mažų valstybių ir smulkių investuotojų teisinį balsą.

3.3.4. Požiūriai dėl arbitrų skyrimo ir darbo pokyčių doktrinoje

Mokslininkai diskutuoja dėl arbitrų skyrimo teisės iš investuotojų atėmimą. Galiausiai akademinėje diskusijoje skyrimo procedūros pokytis vertinamas nevienareikšmiškai. Bene ryškiausias sistemos kritikas Gus Van Harten akcentuoja, kad dabartinė *ad hoc* skyrimo tvarka lėmė uždaro arbitrų klubo susiformavimą ir tik perėjimas prie DIT su nuolatiniais, valstybių paskirtais teisėjais, galėtų pašalinti sisteminių šališkumą investuotojų naudai. Mokslininko nuomone, tik viešos organizacijos, kaip valstybiniai, teisėjai gali būti atskaitingi visuomenei, o ne juos pasirinkusiems investuotojams¹⁹¹. *Sukamosios durys* yra

---

¹⁸⁷ ZHANG, Tiantian (2025). *Exploring an ISDS Appellate Mechanism: China's Approach in the Belt and Road Initiative and Its Implication for Reform Options*. Daktaro disertacija, Seoul National University, p. 169.

¹⁸⁸ EL ISSA, Rayyan (2023). *La place contestée de l'arbitrage international en droit de l'investissement*. Daktaro disertacija, Université Paris-Panthéon-Assas, p. 309.

¹⁸⁹ UNCITRAL (2025). *Report of Working Group III (Investor-State Dispute Settlement Reform) on the work of its fiftieth session*. UN Doc. A/CN.9/1195, p. 16.

¹⁹⁰ BUNGEMBERG, Marc ir REINISCH, August (2019). *Draft Statute of the Multilateral Investment Court*. Special Issue, p. 56.

¹⁹¹ VAN HARTEN, Gus ir VASTARDIS, Anil Yilmaz (2023). Special Issue: Critiques of Investment Arbitration Reform: An Introduction. *Journal of World Investment & Trade*, 24(3), 363–371, p. 368.

esminis legitimumo trukdis, teigia Malcolm Langford¹⁹². Anot Dr. Susan Franck, būtent narių korpuso pastovumas leistų centralizuotai taisyti teisės klaidas ir formuoti autoritetingus precedentes, kol pirmosios instancijos tribunolai galėtų koncentruotis į savo pagrindinę funkciją – faktinių aplinkybių nustatymą ir tuomet jau precedento pritaikymą¹⁹³. Rayyan El Issa pastebi, kad naujoji skyrimo tvarka kaip kad CETA modelyje investuotojams nebesuteikia jokios įtakos formuojant tribunolą. Bruožas gali būti vertinamas kaip didelis valstybių pranašumas¹⁹⁴. Tokie akademikai kaip M. L. Marceddu ir P. Ortolani argumentuoja, kad nacionalinės visuomenės ir tarptautinė bendruomenė kur kas palankiau vertina sprendimus, priimamus nuolatinių valstybių paskirtų teisėjų, o ne šalių pasirinktų arbitrų¹⁹⁵.

Kritiškai reformos atžvilgiu žiūrinti investuotojų bendruomenė baiminasi, kad visiškas ginčo šalių autonomijos atsisakymas skiriant arbitrus gali lemti, kad investicinių ginčų sprendimų sistema taps politizuota ir nacionalizuota, kurioje teisėjai bus linkę prioretizuoti valstybių reguliacinius interesus. Sutiktina su M.A.H. Jillani mintimi skyrimo procedūroje rasti pusiausvyrą tarp skaidrumo ir nešališkumo, užtikrinant, kad atrankos komitetai būtų sudaryti iš nepriklausomų ekspertų¹⁹⁶, o ne tik iš vyriausybių skiriamų pareigūnų¹⁹⁷. Šiame skyriuje išdėsius pagrindines arbitrų skyrimo galimas kryptis, pravartu pažvelgti į esminius dabartinės ir būsimo, galimai įsikursiančio DIT metodiką, lentelėje žemiau.

<i>Lyginamasis kriterijus</i>	ICSID arbitrai	DIT teisėjai
<i>Profesinis statusas</i>	Privatūs asmenys, skiriami laikinai konkrečiam ginčui spręsti	Nuolatiniai, viso etato profesionalūs teisėjai.

¹⁹² LANGFORD, Malcolm; BEHN, Daniel ir LIE, Runar Hilleren (2017). The Revolving Door in International Investment Arbitration. *Journal of International Economic Law*, 20(2), 301–331, p. 301. Taip pat žr. PUIG, Sergio (2014). Social Capital in the Arbitration Market. *European Journal of International Law*, 25(2), 387–424, p. 387.

¹⁹³ FRANCK, Susan D. (2005). The Legitimacy Crisis in Investment Treaty Arbitration: Privatizing Public International Law through Inconsistent Decisions. *Fordham Law Review*, 73(4), 1521–1626, p. 1607, 1619, 1625.

¹⁹⁴ EL ISSA, Rayyan (2023). *La place contestée de l'arbitrage international en droit de l'investissement*. Daktaro disertacija, Université Paris-Panthéon-Assas, p. 314.

¹⁹⁵ MARCEDDU, M. L., ORTOLANI, P. (2020). What is wrong with investment arbitration? Evidence from a set of behavioural experiments, *EJIL* 2020, 31 (2) leidimas, 405–428, p. 405.

¹⁹⁶ M. A. H. Jillani remiasi sėkminga WTO arbitrų skyrimo patirtimi, išlaikančia balansą, neskiriant su valstybėmis ir verslais susijusių narių.

¹⁹⁷ JILLANI, Muhammad Abid Hussain; GHOURI, Ahmad Ali ir WU, Ximei (2025). Institutional Design for an Appellate Mechanism in Investor-State Dispute Settlement. *Asian Journal of International Law*, 15, 325–355, p. 342, 343.

<i>Skyrimo tvarka</i>	Parenkami ginčo šalių, investuotojo ir valstybės, remiantis jų autonomija	Paskiriami valstybių narių per daugiašalį instrumentą, šalims neturint pasirinkimo teisės
<i>Kadencija</i>	Sąrašas skiriami 6 metams, tačiau tribunolo įgaliojimai galiojai tik konkrečiai bylai	Ilga, fiksuota kadencija (pavyzdžiui 9 metai, be galimybės būti perrinktam arba su apribojimais)
<i>Atlygis</i>	Mokamas už faktiškai dirbtą laiką valandiniu tarifu, išlaidas dengia ginčo šalys	Fiksuotas nuolatinis metinis atlyginimas, mokamas iš valstybių įnašų ar institucijos biudžeto
<i>Veiklos ribojimai</i>	Arbitro pareigos yra suderinamos su advokato praktika ar ekspertine veikla kitose bylose	Griežtai draudžiama vykdyti bet kokią kitą profesinę veiklą ar veikti kaip advokatams
<i>Kvalifikaciniai reikalavimai</i>	Kompetencija teisės, prekybos, pramonės ar finansų srityse; aukšta moralė; profesinė etika	Atitiktis aukščiausios teisminės pareigos; pripažintina viešosios tarptautinės teisės kompetencija
<i>Šalių autonomija</i>	Prioretizuojama, nes šalys turi didelę įtaką tribunolo sudėčiai ir procesui	Smarkiai apribota, nes siekiama visiško proceso teisiškumo bei institucinio stabilumo.

1 lentelė. DIT teisėjų ir tradicinių ICSID arbitrų statuso bei skyrimo skirtumų palyginimas

Apibendrinant, perėjus nuo *ad hoc* arbitrų prie nuolatinio, valstybių centralizuotai skiriamo arbitrų korpuso ir įdiegiant griežtus etikos standartus, siekiama eliminuoti *sukamųjų durų* problemą bei užtikrinti sprendimų nešališkumą ir jurisprudencijos nuoseklumą, su visais Lentelėje 1 išdėstytais skyrimo ir darbo aspektais.

3.4. Procesinis teismo efektyvumas, bylų grąžinimo procedūra ir sprendimų vykdymo suderinamumas su ICSID bei Niujorko konvencijomis

Procesinis efektyvumas, kaip ir teisinis nuspėjamumas, yra vienas pagrindinių institucinės investicinio arbitražo reformos orientyrų. Vis dėlto, naujos peržiūrą vykdysiančios instancijos sukūrimas kelia riziką dėl proceso trukmės vilkinimo bei sudėtingų teisės kolizijų su egzistuojančiais tarptautiniais sprendimų vykdymo dokumentais. Ypatingai svarbu atskleisti metodus, suderinsiančius institucinius apeliacijos įvedimo pokyčius su 1965 m. ICSID ir 1958 m. Niujorko konvencijomis.

3.4.1. Bylos grąžinimo pirmos instancijos tribunolui galimybės poreikis

Grąžinimo (angl. *remand*) procedūros investiciniame arbitraže įvedimas gali būti naudingas sprendimas. Pirmiausia dėl to, nes viena pagrindinių, kas keletą mėnesių

vykstančių UNCITRAL III darbo grupės diskusijų, temų yra apeliacinės instancijos priimamų sprendimų galutimumas¹⁹⁸. Priešingai nei ICSID, sunkiai galinčiame panaikinti sprendimą, bet ne pataisyti ar grąžinti nagrinėti iš naujo, naujasis mechanizmas projektuotinas su teise grąžinti bylą pirmosios instancijos tribunolui. 2025 m. balandžio mėn. UNCITRAL 51-osios sesijos ataskaitoje pabrėžiama, kad *grąžinimo procedūra* yra būtina tais atvejais, kai apeliacinė instancija nustato teisės klaidą, tačiau faktinių aplinkybių nepakanka galutiniam apeliacijos sprendimui priimti¹⁹⁹. Tolesnėje 2025 m. rugsėjo mėn. UNCITRAL 52-osios sesijos ataskaitoje konstatuota, kad bylos grąžinimas pirmosios instancijos tribunolui turėtų būti krašutinė priemonė, taikoma tik tada, kai apeliacinė kolegija pati negali pakeisti sprendimo dėl nepakankamų faktinių išvadų²⁰⁰.

Pastarąja mintimi remiasi Belgijos PPO teisės ekspertas ir Ženevos instituto (pranc. *Institut de hautes études internationales et du développement*) profesorius Joost Pauwelyn (2017). Analizuodamas patirtį PPO, kurioje grąžinimo procedūros nėra, ekspertas nurodo, kad apeliacija be grąžinimo (angl. *appeal without remand*) būtų kertinis trūkumas, priverčiantis arbitrus viršyti savo įgaliojimus bandant užbaigti bylą remiantis neišsamiais faktais²⁰¹. Investicinio arbitražo reformos kontekste grąžinimo procedūra leistų išvengti proceso kartojimo *de novo* būdu, taip taupant šalių laiką ir finansinius kaštus, neproporcingai didelius investiciniame arbitraže. Dr. Susan Franck (2005) taipogi kategoriškai gina „reikalavimą grąžinti bylas pirmos instancijos tribunolui, kas leistų arbitrams pasinaudoti savo unikaliomis faktinėmis žiniomis ir pritaikyti tuos faktus tinkamiems teisės standartams“²⁰². Ji argumentuoja, jog apeliacinis organas privalo turėti mandatą grąžinti instrukcijomis papildytą bylą nagrinėjusiam tribunolui, šiam artimai susipažinusiam su buvusios bylos faktine ir teisine medžiaga, o naują sudaryti būtų „išteklių švaistymas, sukeliantis nereikalingą delsimą“²⁰³. Lietuvos advokatas Dr. Rimantas Daujotas (2015) perspėja, kad bet koks papildomas procesinis sluoksnis gali sąlygoti neproporcingą našta valstybėms, todėl grąžinimo taisyklės turi būti griežtai apibrėžtos, piktnaudžiavimo vilkinti

¹⁹⁸ UNCITRAL (2020). *Possible reform of investor-State dispute settlement (ISDS): Appellate mechanism and enforcement issues*. 2020 m. lapkričio 12 d. UN Doc. A/CN.9/WG.III/WP.202.

¹⁹⁹ UNCITRAL (2025). *Report of Working Group III (Investor-State Dispute Settlement Reform) on the work of its fifty-first session, second part (New York, 7–11 April 2025)*. 2025 m. balandžio 30 d. UN Doc. A/CN.9/1196/Add.1.

²⁰⁰ UNCITRAL (2025). *Report of Working Group III (Investor-State Dispute Settlement Reform) on the work of its fifty-second session (Vienna, 22–26 September 2025)*. 2025 m. spalio 14 d. UN Doc. A/CN.9/1238.

²⁰¹ PAUWELYN, Joost (2017). *Appeal without remand: A design flaw in the world trade organization dispute settlement and how to fix it*. ICTSD Dispute Settlement and Legal Aspects of International Trade Issue Paper No. 1, cituojama pagal CUI, Mingjie (2025). Compatibility of different investment dispute settlement mechanisms under the multilateral instrument. *US-China Law Review*, 22(2), p. 65.

²⁰² FRANCK, Susan D. (2005). The Legitimacy Crisis in Investment Treaty Arbitration: Privatizing Public International Law through Inconsistent Decisions. *Fordham Law Review*, 73(4), 1521–1626, p. 1622.

²⁰³ *Ibid*, p. 1621.

sprendimo vykdymą stabdančios²⁰⁴. Siekiant išvengti *begalinio ciklo* (angl. *repetitive cycle*) rizikos, UNCITRAL (2025) pasiūlė griežtus apribojimus, pavyzdžiui, jog sprendimas po grąžinimo gali būti skundžiamas pakartotinai tik tada, jei žemesnysis tribunolas nesilaikė apeliacinės instancijos instrukcijų arba priėmė naujas išvadas, kurios nebuvo pradinio skundo dalykas. Kinijos mokslininkas Dr. Cui Minjie (2025) palaiko grąžinimo doktriną apribotą, leisiančią teismo apeliacinei instancijai tirti faktus pačiam, jei jie yra aiškūs iš turimos medžiagos, taip išvengiant *begalinio ciklo*²⁰⁵. Tyrėjas papildė, kad grąžinimas turi būti suderintas su išlaidų užtikrinimo priemone (angl. *security for costs*), įpareigojančia apeliantą pateikti finansines garantijas, užkardant taktinį procesinį vilkinimą²⁰⁶. Labiausiai logiškai įtikinantis grąžinimo variantas yra ribotas grąžinimas su galimybe apeliacijai tirti surinktus faktus, ir visiškai diskrečią teisinius aspektus. Manytina, kad teisinių klausimų pertvarkymo būtinybė negali būti kvestionuotina.

3.4.2. Apeliacijos ir konvencijų santykis

Nagrinėjant suderinamumą su 1965 m. ICSID konvencija, vienas pagrindinių apeliacinės reformos iššūkių yra pastarojoje numatytas autonomiškas galutinis sprendimų naikavimo mechanizmas ir 53 straipsnis, *expressis verbis* draudžiantis išorinę apeliaciją. Todėl siekiant išvengti sprendimų dvigubo kvestionavimo, ICSID sekretoriatas (2025) savo pažymyje siūlo taikyti *inter se* modifikaciją pagal 1969 m. Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės 41 straipsnį²⁰⁷. Toks sprendimas yra būtinas, kadangi nesant aiškaus sutartinio pagrindo apeliacinio teismo sprendimai gali būti nepripažįstami nacionalinių teismų dėl prieštaravimo konvencijos imperatyviam galutinumo reikalavimui, tačiau jis negali būti ilgalaikis. Pagrįstai manytina, kad tai įgalintų valstybių grupes tarpusavyje susitarti jų ginčams ICSID naikinimo procedūrą pakeisti apeliacine peržiūra nuolatiniame mechanizme. Pabrėžtina, kad naujausioje apeliacijai aktualioje 2025 m. balandžio mėnesio UNCITRAL pažymyje siekiama apeliaciją laikyti išimtinę teisių gynimo priemone. Procesą inicijuojantis investuotojas būtų laikomas davusiu sutikimą atsisakyti bet kokių kitų peržiūros stadijų, įskaitant nacionaliniuose teismuose.

Apeliacinis mechanizmas turi ne papildyti, o pakeisti esamus klaidų taisymo mechanizmus, panaikinimą ir nacionalinių teismų peržiūrą, antraip bet koks papildomas sluoksnis gali

²⁰⁴ DAUJOTAS, Rimantas (2015). *Tarptautinė investicijų teisė ir arbitražas*. Vilnius: Eugrimas, p. 324, 330.

²⁰⁵ CUI, Mingjie (2025). Compatibility of Different Investment Dispute Settlement Mechanisms under the Multilateral Instrument. *US-China Law Review*, 22(2), 57–68, p. 66.

²⁰⁶ *Ibid*, p. 63.

²⁰⁷ ICSID (2025). *Note on a Potential Inter Se Modification of the ICSID Convention*. Vašingtonas: ICSID.

sistemą sužlugdyti²⁰⁸. Tačiau sprendimams, priimtiems ne ICSID, kaip kad pagal UNCITRAL taisykles, taikoma Niujorko konvencija. Mokslininkė įspėja, kad teismo sprendimai gali neturėti tokio universalaus vykdymo pripažinimo, kokį dabar garantuoja Niujorko konvencija arbitražo sprendimams²⁰⁹. Sprendimų vykdymo efektyvumas priklausys nuo to, ar naujasis daugiašalis apeliacinis instrumentas pripažintinas Niujorko konvencijos prasme. Kadangi pagal I straipsnį Niujorko konvencija *per se* taikoma užsienio arbitražo sprendimų pripažinimui ir vykdymui, o apeliacinę instanciją siekiama sukurti kaip nuolatinę teisminę instituciją su paskirtais teisėjais, UNCITRAL III darbo grupės dokumentuose nuogaustaujama, kad sprendimų vykdymas gali sutrikti nacionaliniams teismams apeliacinį mechanizmą traktuosiant kaip teismą, bijant Niujorko konvencijos netaikymo²¹⁰. Jos V straipsnio 1 dalies (d) punktas leidžia atsisakyti vykdyti sprendimą, jei arbitražo procedūra neatitiko šalių susitarimo, paprastai įtvirtinto dvišalėse sutartyse²¹¹. Nesant papildomo susitarimo, naujai įvesta apeliacija gali būti vertinama kaip dvišalės sutarties pakeitimas. Pagal V straipsnio 1 dalies (e) punktą, sprendimą vykdyti atsisakoma, jam netapus šalims privalomu arba būsiant sustabdytu kompetentingos valdžios institucijos²¹². Apeliacijos mechanizmas, ypatingai bylų grąžinimo (angl. *remand*) procedūra, tiesiogiai kėsina į sprendimo galutinumo principą, apeliacinei instancijai laikinai atimant iš pirmosios sprendimo vykdymo galimybę. Problema gali tapti taktine priemone vilkinti procesą ir piktnaudžiauti Niujorko konvencijos nustatytomis vykdymo ribomis. Toliau, remiantis V straipsnio 2 dalies (b) punktu, valstybė gali atsisakyti vykdyti sprendimą, prieštaraujantį jos nustatytai viešajai tvarkai (pranc. *public ordre*).

Papildytina, kad ESTT priėmus sprendimą *Achmea* byloje bet koks investicinis arbitražas tarp ES narių laikomas nesuderinamu su ES teisės autonomija²¹³. Budapešto universiteto autorė Lilla Sandor akcentuoja, kad ES viduje po *Achmea* bylos nacionaliniai valstybių narių teismai privalo atsisakyti vykdyti sprendimus, neįmanomus ES viešosios tvarkos atžvilgiu, nepriklausomai nuo to, ar juos priėmė arbitražas, ar naujas apeliacinis organas²¹⁴.

---

²⁰⁸ ZHANG, Tiantian (2025). *Exploring an ISDS Appellate Mechanism: China's Approach in the Belt and Road Initiative and Its Implication for Reform Options*. Daktaro disertacija, Seoul National University, p. ii.

²⁰⁹ *Ibid.*, p. 117.

²¹⁰ Jungtinių Tautų konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo (Niujorko konvencija) (1958). *Valstybės žinios*, 1995, 10–208, I str.

²¹¹ *Ibid.*, V str. 1 d. (d) p.

²¹² *Ibid.*, V str. 1 d. (e) p.

²¹³ *Slovakija v. Achmea* [ESTT], Nr. C-284/16, [2018-03-06]. ECLI:EU:C:2018:158.

²¹⁴ SÁNDOR, Lilla (2022). The Constitutional Dilemmas of Terminating Intra-EU BITs. *Central European Journal of Comparative Law*, 3(1), p. 183, para 2 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.47078/2022.1.177-193>.

Pastarasis faktas tik sustiprina poreikį sukurti AM, integruotą į naująją institucinę sandarą, nesibaiminant nesuderinamumo su minėtomis konvencijomis.

3.4.3. Apeliacijos poveikis proceso efektyvumui

Kadangi investicinis arbitražas yra procesas, pasižymintis sudėtingumu ir daugybe susijusių šalių, jis dažnai užtrunka keturis ar penkis metus, kol priimamas galutinis sprendimas²¹⁵. Toks ilgas laikotarpis yra pagrindinė problema ICSID ir platesnėje tarptautinių investicinių ginčų sprendimo srityje²¹⁶. Tapo įprasta, jog arbitražo bylos nagrinėjimas trunka maždaug 3,3 metų, kol pasiekiamas galutinis sprendimas²¹⁷. Todėl bent jau apeliacija turi būti greitesnė. 2025 m. UNCITRAL III darbo grupės Statuto projekte buvo svarstytas 120 dienų apeliacijos pateikimo terminas, papildomai pratęsiamas 30, o galimai iki 180 dienų²¹⁸. 2026 m. sausio mėn. sesijoje nutarta, jog apeliacinis procesas bus neatsiejamas nuo naujųjų išlaidų paskirstymo taisyklių, kuriomis remiantis pralaimėjusi šalis paprastai padengia visas proceso išlaidas, taip atgrasant nuo nepagrįstų skundų. Esminis procesinio efektyvumo siekis yra griežtas laiko terminų reglamentavimas visose apeliacinio proceso stadijose, siekiant apeliacijos netapimo nepagrįsto proceso vilkinimo priemone. Pirma, remdamiesi CETA ir TTIP pavyzdžiais, siūlytina nustatyti 90 dienų terminą apeliacijai pateikti nuo galutinio arbitražo sprendimo gavimo dienos²¹⁹. Antra, Generalinis sekretorius turėtų per 30 dienų atlikti pirminį registravimo vertinimą, o šalys turėtų teisę apskusti atsisakymą registruoti per 10 ar 15 dienų²²⁰. Trečia, apeliacinis organas turėtų išnagrinėti skundus dėl nepriimtino ar jurisdikcijos trūkumo per 60 dienų²²¹. Ketvirta, rašytiniams pareiškimams siūlytini fiksuoti terminai, kaip 60 dienų memorandumams ir priešpriešiniams memorandumams, bei 30 dienų atsakymui pateikti²²², remiantis JAV apeliacinių teismų praktika, kurioje visas rašytinis procesas yra užbaigiamas

---

²¹⁵ KARTON, J. (2020). International Arbitration as Comparative Law in Action. *Journal of Dispute Resolution*, 2, p.293

²¹⁶ TRAKMAN, L. E. (2013). The ICSID Under Siege. *Cornell International Law Journal*, 45, p. 603; RAVIV, A. Achieving a Faster ICSID. Iš: KALICKI, Jean E. ir JOUBIN-BRET, Anna (red.) (2015). *Reshaping the Investor-State Dispute Settlement System: Journeys for the 21st Century*. Leiden: Brill Nijhoff, p. 653–717.

²¹⁷ BEHN, D.; LANGFORD, M. ir LÉTOURNEAU-TREMBLAY, L. (2020). Empirical Perspectives on Investment Arbitration: What Do We Know? Does It Matter? *Journal of World Investment & Trade*, 21(2–3), p. 188.

²¹⁸ UNCITRAL (2025). Report of Working Group III (Investor-State Dispute Settlement Reform) on the work of its fifty first session, second part (New York, 7–11 April 2025). UN Doc. A/CN.9/1196/Add.1, p. 11, 59 par.

²¹⁹ JILLANI, Muhammad Abid Hussain; GHOURI, Ahmad Ali ir WU, Ximei (2025). Institutional Design for an Appellate Mechanism in Investor-State Dispute Settlement. *Asian Journal of International Law*, 15, 325–355, p. 348.

²²⁰ *Ibid*, p. 348.

²²¹ *Ibid*, p. 349.

²²² *Ibid*, p. 350.

per 84 dienas²²³. Penkta, akademikai siūlo nustatyti galutinį apeliacinio sprendimo priėmimo terminą nuo 60 iki 90 dienų, o visam procesui, nuo apeliacinės kolegijos sudarymo iki sprendimo paskelbimo, terminą iki 9 mėnesių²²⁴. Galiausiai, minėtasis *išlaidų užtikrinimo* depozitas turėtų būti sumokamas per 30 dienų, priešingu atveju, apeliacinis procesas sustabdomas arba nutraukiamas²²⁵. Nepaisant, jog procesinių terminų griežtinimas yra sveikintinas, o tokia griežta laiko kontrolė yra būtina norint subalansuoti šalių autonomiją ir sistemos legitimumą, jis neturi pakenkti tinkamam *kokybiškam procesui* (angl. *due process*), ypač besivystančioms valstybėms, turinčioms mažiau administracinių pajėgumų greitai atlikti reikiamus veiksmus²²⁶.

Apskritai dėl apeliacinės instancijos įtakos proceso trukmei ir efektyvumui išsiskiria dvi priešingos stovyklos. Pierre Collet (2021) laikosi kritiškos pozicijos, teigdamas, jog kadangi „apeliacinis lygmuo prieštarauja vienam iš pamatinių arbitražo principų efektyvumui“, jis reikalauja papildomų laiko ir pinigų resursų²²⁷. Arbitro nuomone, PPO ir kitų institucijų patirtis rodo didelę, apeliacijos tapimo sisteminę, teisingumo prieinamumą mažinančią skurdžioms valstybėms ir įmonėms, kliūtimi, tikimybę²²⁸. Panašaus požiūrio laikosi M. A. H. Jillani (2025), su bendraautoriais pabrėžiantis vidutinę procesų trukmę, jau dabar viršijančią trejus metus. Apeliacinė instancija šį laikotarpį dar labiau prailgintų, sukeldama neproporcingą finansinę naštą besivystančioms šalims²²⁹. Akademikus cituodama priešinga linkme argumentuoja Claire Stockford (2012), mananti, kad apeliacija nebūtinai padidintų bendras laiko ir finansų sąnaudas²³⁰. Ji nurodo, kad dabartinėje ICSID sistemoje šalys dažnai įsisuka į „*panaikinimo ir pakartotinio pateikimo naujam tribunolui*“ ciklą, kuris gali trukti dešimtmetį ir kainuoti brangiau nei viena struktūrizuota apeliacinė peržiūra su aiškiais terminais²³¹.

---

²²³ Federal Rules of Appellate Procedure (2021). Rule 32 (a)(7)(B) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <www.federalrulesofappellateprocedure.org/title-vii/rule-32/>, cituojama pagal JILLANI, Muhammad Abid Hussain; GHOURI, Ahmad Ali ir WU, Ximei (2025). Institutional Design for an Appellate Mechanism in Investor-State Dispute Settlement. *Asian Journal of International Law*, 15, p. 350.

²²⁴ *Ibid*, p. 351.

²²⁵ *Ibid*, p. 354.

²²⁶ *Ibid*, p. 347.

²²⁷ COLLET, Pierre (2021). The Current European Union Investor State Dispute Settlement Reform: A Desirable Outcome for Investment Arbitration? *NYU Journal of International Law and Politics*, 53, p. 698.

²²⁸ *Ibid*, p. 699.

²²⁹ JILLANI, Muhammad Abid Hussain; GHOURI, Ahmad Ali ir WU, Ximei (2025). Institutional Design for an Appellate Mechanism in Investor-State Dispute Settlement. *Asian Journal of International Law*, 15, 325–355, p. 328.

²³⁰ STOCKFORD, Claire (2012). Appeal versus Annulment: Is the ICSID Annulment Process Working or Is It Now Time for an Appellate Mechanism? Iš: I. A. LAIRD ir T. J. WEILER (red.), *Investment Treaty Arbitration and International Law*, t. 5. Niujorkas: Juris, p. 343.

²³¹ *Ibid*, p. 342.

Apibendrinant, apeliacinė instancija su UNCITRAL gairėmis griežtai ribojama instrukcijų laikymosi kontrole grąžinimo funkcija gali būti efektyvi ir legali, puiki teisinio tikslumo didinimo priemonė, pritaikius ją su Niujorko ir ICSID konvencijomis, arba pastarąsias ekstrapoliavus institucijų įkūrimo labui. Minėtosios *inter se* modifikacijos dėka gali būti pasiektas bent trumpalaikis ICSID konvencijos ir apeliacijos suderinamumas, teisiškai eliminuojantis ICSID naikimo komitetų dubliavimąsi su apeliacine instancija, užtikrinančia sistemos vidinį autonomiškumą. Jau matome, kad sprendimų vykdymas pagal Niujorko konvenciją turės rizikos dėl galimo DIT sprendimų arbitražinio statuso kvestionavimo, todėl reformos sėkmė priklausys nuo to, ar AM bus pripažįstamas kaip sudėtinė šalių savanoriško arbitražinio susitarimo dalis.

3.5. Naudinga ir įvairialypė PPO Apeliacinio komiteto patirtis

Esminiu atspirties tašku diskusijose dėl apeliacinės investicinio arbitražo reformos galima laikyti PPO Apeliacinio komiteto patirtį. Šis 1995 m. sausio 1 d. įsteigtas, Ženevoje veikiantis DIT įkvėpimo šaltinis buvo ilgą laiką vadinamas „*brangakmeniu*“ tarptautinėse ginčų sprendimo sistemose²³². Pagal DSU 17 straipsnį, Apeliaciniame komitete yra septyni nuolatiniai nariai, paskiriami ketveriems metams²³³. Pagal DSU jų pagrindinė veikla yra tikrinti ir vertinti kolegijų ataskaitas teisės klausimais²³⁴. ES ir kitų reformatorių siekiamybė yra perkelti kuo daugiau šių principų į tarptautinę investicijų ginčų proceso teisę, jog būsimojo DIT teisėjai būtų skiriami ne ginčo šalių, o valstybių narių, užtikrinant visapusišką jų nepriklausomybę.

3.5.1. Apeliacinio komiteto sėkmės paslaptis

PPO Apeliacinio komiteto sėkmės istorija yra grindžiama jo gebėjimu evoliucionuoti iš politizuoto (*GATT*) modelio į griežtomis taisyklėmis paremtą teisminę sistemą, užtikrinusią investiciniame arbitraže trūkstamus nuoseklumą ir nuspėjamumą per sukurta autoritetinę jurisprudenciją²³⁵, aktyviai remtąsi išsivysčiusių ir besivystančių valstybių²³⁶. Jame buvo įdiegta unikali keitimosi nuomonėmis (angl. *exchange of views*) praktika, reikalaujanti visų septynių PPO Apeliacinio komiteto narių kolegialaus bendradarbiavimo kiekvienoje

²³² LO, Chang-Fa.; NAKAGAWA, Junji; CHEN, Tsai-Fang (2020). *The Appellate Body of the WTO and Its Reform*. Singapūras: Springer Nature Singapore, 387–421, p. 93.

²³³ *Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes*, Annex 2 of the Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization (1994), 17 str.

²³⁴ ZHANG, Tiantian (2025). *Exploring an ISDS Appellate Mechanism: China's Approach in the Belt and Road Initiative and Its Implication for Reform Options*. Daktaro disertacija, Seoul National University, p. 87.

²³⁵ SHAFFER, Gregory; ELSIG, Manfred ir PUIG, Sergio (2016). The Extensive but Fragile Authority of the WTO Appellate Body. *Law and Contemporary Problems*, 79(1), 237–273, p. 238.

²³⁶ VAN DEN BOSSHE, Peter. The Demise of the WTO Appellate Body: Lessons for Governance of International Adjudication? *Journal of International Economic Law*, 23, 1–22, p. 3.

byloje, tapo sėkmingu metodu siekiant išvengti prieštarų sprendimų ir užtikrinti komiteto, tarsi paskutinės instancijos prekybos teisės teismo, autoritetą²³⁷.

PPO Apeliacinio komiteto sėkmę lėmė ne tik aukšta teisinė kompetencija, bet tolydžiai didėjęs procesinis atvirumas. Nors pradinės komiteto taisyklės numatė konfidencialumą, pritaikius Jeremy Bentham doktriną, jog „*viešumas, nagrinėjant bylą teisėją laikantis po padidinamuoju stiklu*“ yra geriausia apsauga nuo teisminės savivalės (angl. *Bentham's Safeguard*), vėlesnės fiziškai atvirų ir virtualiai rodytų posėdžių praktikos atvėrė komitetą plačiai visuomenei²³⁸. Atvirumo dėka PPO ginčų sprendimo sistema tapo legitimia viešosios teisės institucija. PPO Apeliacinio komiteto balsavimo anonimiškumas, atskirų nuomonių konkretiems nariams nepriskyrimas, tapo priemone saugoti komiteto hermeneutinę galią²³⁹. Sprendimai buvo suvokiami kaip nuosekli komandinė institucinė valia, o ne individualių teisėjų pažiūrų rinkinys, tokiu būdu sustiprinantis komiteto *in corpore* autoritetą kaip teisės sergėtojo, o ne politizuoto arbitro. PPO Apeliacinis komitetas sugebėjo sukurti mechanizmą, leidusį ginčo metu tiesiogiai nedalyvaujančioms trečiosioms valstybėms narėms teikti savo pastebėjimus dėl teisės aiškinimo. Šios valstybių narių pastabos apeliacinio komiteto jurisprudencijoje užtikrino platų daugiašalį konsensumą, o ne tik dviejų besiginčijančių šalių interesus²⁴⁰.

3.5.2. Apeliacinio komiteto žlugimas ir pamokos

Vis dėlto pastarąjį dešimtmetį PPO Apeliacinis komitetas atsidūrė institucinio paralyžiaus gniaužtuose. Jis sistemą ištiko po to, kuomet JAV remdamasi *teisminio peržengimo (piktnaudžiavimo)* (angl. *judicial overreach*) argumentais pradėjo ydingą naujų apeliacijos narių skyrimo ir esamų perrinkimo blokadą²⁴¹. Dėl JAV Prezidento Donaldo Trumpo administracijos *de facto* inicijuoto teisėjų skyrimo blokavimo, atsiradęs PPO Apeliacinio komiteto paralyžius sustiptino galingųjų valstybių skepticizmą dėl teisinės galios delegavimo tarptautinėms institucijoms. JAV, blokuodamos PPO teisėjų skyrimą dėl tariamų „*sisteminių problemų*“, demonstruoja vienos valstybės galią visiškai sustabdyti

²³⁷ STEGER, Debra P. (2017). The Founding of the Appellate Body. Iš: MARCEAU, G. (red.). *A History of Law and Lawyers in the GATT/WTO: The Development of the Rule of Law in the Multilateral Trading System*. Kembridžas: Cambridge University Press, 447–465, p. 11.

²³⁸ LO, Chang-Fa.; NAKAGAWA, Junji; CHEN, Tsai-Fang (2020). *The Appellate Body of the WTO and Its Reform*. Singapūras: Springer Nature Singapore, 387–421, p. 102.

²³⁹ SHAFFER, Gregory; ELSIG, Manfred ir PUIG, Sergio (2016). The Extensive but Fragile Authority of the WTO Appellate Body. *Law and Contemporary Problems*, 79(1), 237–273, p. 254.

²⁴⁰ STEGER, Debra P. (2017). The Founding of the Appellate Body. In: MARCEAU, G. (red.). *A History of Law and Lawyers in the GATT/WTO: The Development of the Rule of Law in the Multilateral Trading System*. Kembridžas: Cambridge University Press, 447–465, p. 13.

²⁴¹ COLLET, Pierre (2021). The Current European Union Investor State Dispute Settlement Reform: A Desirable Outcome for Investment Arbitration? *NYU Journal of International Law and Politics*, 53, p. 700.

dvejų pakopų ginčų sprendimo sistemą²⁴². Amerikiečių spaudimas nuo 2019 m. pabaigos sužlugdė komiteto veiklą, kuri tais pačiais metais nutrūkusi, sukūrė teisinį vakuumą, vadinamą „*apeliacijomis į tuštumą*“ (angl. *appeals to the void*)²⁴³. Pateikdama skundą nedarbančiam PPO Apeliaciniam komitetui, pralaimėjusi šalis teisiškai sustabdo sprendimo vykdymą, taip *de facto* paralyžiuodama pilnos grandies PPO ginčų sprendimo sistemą.

Siekdami išvengti panašaus scenarijaus pertvarkytoje investicinių ginčų sprendimų sistemoje, investicinį arbitražą reformuojantieji privalo įsisaugoti svarbias PPO Apeliacinio komiteto nesėkmės pamokas. Būtina sukurti saugiklius, užtikrinančius institucinį tęstinumą, užkertančius kelią vienai valstybei *sine die* blokuoti teisėjų skyrimą²⁴⁴. PPO Apeliacinis komitetas kritikuotas dėl DSU 17.5 straipsnyje dėl apeliacinės peržiūros numatymo, kad „*jokiu būdu bylos nagrinėjimas negali trukti ilgiau nei 90 dienų*“. Prekybos teisės PPO ilgametis ekspertas prof. Van Den Bosshe teigia, kad „*joks kitas tarptautinis teismas ar arbitražo teismas netaiko tokio pobūdžio ir griežtumo terminų. Iki 2011 m. Apeliacinė institucija daugumoje atvejų sugebėdavo laikytis šio labai griežto termino*“. Tačiau per pastarąjį dešimtmetį smarkiai padidėjo daugelio apeliacinių skundų sudėtingumas ir apimtis. Todėl investiciniuose ginčiuose privalo būti logiški terminai. Toliau, JAV teigimu, PPO Apeliacinis komitetas tariamai „*peržengė*“ savo įgaliojimus, suteikdama savo teisminei praktikai precedentinę reikšmę, prieštaraudamos bet kokiam įpareigojimui. Nepaisant, kad PPO Apeliacinio komiteto požiūriu jų procese nėra *stare decisis*, pripažino, kad DSU 3.2 straipsnis nustato precedentą pagrindiniu elementu, užtikrinančiu daugiašalės prekybos sistemos saugumą ir nuspėjamumą, ir PPO narių lūkesčių aiškumą²⁴⁵. Taigi PPO pirmoji instancija, neturėdama įtikinamų priežasčių, negalinti laisvai nukrypti nuo nusistovėjusios teismų praktikos, ir tai yra didelis, reformai aktualus trūkumas, kadangi aiškumas ir nuoseklumas neturi būti prievartinis, nepaliekantis jokio kompromiso jurisprudencijos lankstumui. Kritikuotinas ir valstybių išgirtas patariamųjų nuomonių teikimas nebūtais klausimais bei keitimosi nuomonėmis praktika, kaip mandato ribų nepaisymas, *de facto* kurianti privalomus precedentes ir trinanti ribą tarp faktų bei teisės, ką JAV nurodė kaip vieną iš esminių blokados priežasčių, o tai rodo poreikį reformuotame modelyje griežčiau reglamentuoti PPO Apeliacinio komiteto kompetencijos

²⁴² ROBERTS, Anthea (2018). Incremental, Systemic, and Paradigmatic Reform of Investor-State Arbitration. *American Journal of International Law*, 112(3), 410–448, p. 410.

²⁴³ MIRANDA, Jorge; MIRANDA, Manuel Sánchez (2023). Chronicle of a crisis foretold: how the WTO Appellate Body drove itself into a corner. *Journal of International Economic Law*, 26, 435–461, p. 461.

²⁴⁴ VAN DEN BOSSHE, Peter. The Demise of the WTO Appellate Body: Lessons for Governance of International Adjudication? *Journal of International Economic Law*, 23, p. 1–22, p. 18.

²⁴⁵ *Ibid*, p. 15.

ribas²⁴⁶. Tai aktualu ir investicinio arbitražo modeliui neturėti, atliepti nenoro kurti DIT kritiką. Primintina, kad grąžinti bylos pirmos instancijos kolegijai papildomam faktų ir teisės tyrimui nebuvimas buvo esminis PPO Apeliacinio komiteto trūkumas. Pabrėžtina, kad trūkumas vertė komitetą užbaigti analizę pačiam, pripažintas kaip komiteto mandato pažeidimas, todėl investicinio arbitražo reformoje minėta grąžinimo procedūra laikoma neatsiejama efektyvaus AM dalimi²⁴⁷.

Papildomai išvelgtinas ir administracinių bei finansinių išteklių PPO Apeliacinis komiteto trūkumas, kuris aktualus ir investiciniam AM. Reikalingas didelis kvalifikuotas teisinis ir platus administracinis personalas. Svarbiausia, kad PPO krizė rodo teisėjų skyrimo mechanizmo apsaugojimo nuo vienašalio politinio paralyžiaus ir galimybės operatyviai paskirti pakaitinius jo narius, būtinybę.

PPO Apeliacinio komiteto pabaiga parodė, kad net ir techniškai sėkmingiausia ir teisiškai nuosekliausia tarptautinių ginčų sprendimo institucija negali išgyventi be nuolatinio pagrindinių geopolitinių žaidėjų politinio palaikymo bei jų interesų balanso. Galiausiai, analizuojant PPO patirtį, esminė pamoka investicinio arbitražo reformai yra gebėjimas užtikrinti vieningą nediskriminavimo standartų išlygų aiškinimą. Svarbu teisingai interpretuoti *nacionalinio režimo* (NT) ir *didžiausio palankumo valstybės* (MFN) standartai. Otavos universiteto profesoriaus emerito, PPO arbitro Donald M. McRae nuomone, PPO Apeliacinio komiteto sistemos veikimą lėmė komiteto sugebėjimas interpretuoti vieningą sutarčių paketą, o tai leidžia sukurti nuoseklią jurisprudenciją ir užtikrinti „*saugumą bei nuspėjamumą*“ pagal DSU 3.2 straipsnį²⁴⁸, nediskriminuoti vienos valstybės kitos atžvilgiu (MFN) ir neginti savosios (NT). Priešingai nei PPO, dabartinėje investicinių arbitražų sistemoje MFN nuostatos interpretuojamos itin fragmentiškai, kaip radikaliai priešinguose sprendimuose *Siemens* ir *Wintershall* bylose dėl tos pačios sutarties. Tai prof. McRae nuomone, yra tiesioginis įrodymas, kad arbitražui trūksta institucinio stabilumo. PPO Apeliacinio komiteto patirtis rodo, kad nuolatinis apeliacinis organas galėtų suvaldyti šį chaosą ir užkirsti kelią investuotojų piktnaudžiavimui. Pagaliau baigtųsi *sutarčių medžioklė* (angl. *treaty shopping*), kai per MFN išlygą bandoma pasinaudoti palankesnėmis procedūromis iš kitų sutarčių. Manytina, kad PPO turi būti kelrodžiu

---

²⁴⁶ *Ibid*, p. 18.

²⁴⁷ CUI, Mingjie (2025). Compatibility of Different Investment Dispute Settlement Mechanisms under the Multilateral Instrument. *US-China Law Review*, 22(2), 57–68, p. 65.

²⁴⁸ MCRAE, Donald (2010). The WTO Appellate Body: A Model for an ICSID Appeals Facility? *Journal of International Dispute Settlement*, Vol. 1, No. 2., 371–387, p. 373.

vykstančiai investicinio arbitražo reformai, kurios pabaigoje materialinės klaidos turi būti taisomos autoritetingos institucijos.

Remiantis praktinėmis prof. Peter Van Den Bosshe išvalgomis, bet koks tarptautinis teismas ar arbitražas gali veiksmingai veikti kaip sprendimus priimančioji institucija tik tuomet, kai tenkinamos trys esminės sąlygos. Pirma, jis netrukdomai veikia pagal savo, kaip sprendimus priimančios institucijos, įgaliojimus. Antra, jis yra visuotinai ir netrukdomai nepriklausomas ir nešališkas. Trečia, jis sprendžia ginčus laiku, laikydamasis tinkamo proceso reikalavimų, ir turi tam reikalingus finansinius bei žmogiškuosius išteklius²⁴⁹.

Todėl apibendrinus daugialypę PPO Apeliacinio komiteto patirtį galime teigti, kad nuolatinis AM investicinių ginčų sprendimų sistemoje gali reikšmingai padidinti jos legitimumą, tačiau tik tuo atveju, jei reformuotojai įtvirtins sistemos dizainą, apimančią saugiklius prieš teisėjų blokavimą ir griežtą procedūrinę drausmę, numatys ribotas teisėjų kadencijas, nekenkiančias jų nepriklausomumui ir nešališkumui, numatys realistiškus ir tinkamai išnagrinėti visus ginče iškeltus klausimus leidžiančius procesinius terminus, suteiks arbitražo institucijai pakankamus administracinius, žmogiškuosius ir finansinius, išteklius, ir užtikrins pralaimėjusių šalių nepagrįstų kaltinimų ribojimą, kenkiančią institucijos autoritetui, tvirtumui ir patikimumui.

4. GEOPOLITINĖS REFORMOS ĮGYVENDINIMO PERSPEKTYVOS

4.1. Daugiašališka Europos Sąjungos pozicija sukurti DIT su apeliacija ambicija

Investicijų ir iš jų kylančių ginčų transformacija Europos Sąjungoje prasidėjo įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, kuri išpildžiusi ESS 21 straipsnį, įpareigojantį ES išorės veiksmuose vadovautis demokratijos, teisinės valstybės, daugiašalio bendradarbiavimo ir darnaus vystymosi principais²⁵⁰, tiesiogines užsienio investicijas priskyrė išimtinai SESV 207 straipsnio bendrijos kompetencijai. Šis pokytis politiškai įpareigojo ES formuoti vieningą investicijų apsaugos sistemą, keičiančią valstybių narių pasirašytas DIS. Iš pradžių ES priėmusi Reglamentą 1219/2012, nustačiusi pereinamojo laikotarpio tvarką valstybių narių turimoms BIT su trečiosiomis šalimis, siekiant užtikrinti, kol jas pakeis sąjunginiai susitarimai, tęstinį teisinį BIT validumą, vėliau nutraukusi jų naudojimą sąjungoje, nori

---

²⁴⁹ VAN DEN BOSSHE, Peter. The Demise of the WTO Appellate Body: Lessons for Governance of International Adjudication? *Journal of International Economic Law*, 23, p. 1–22, p. 18.

²⁵⁰ BUNGENBERG, Marc ir REINISCH, August (2020). *From Bilateral Arbitral Tribunals and Investment Courts to a Multilateral Investment Court: Options Regarding the Institutionalization of Investor-State Dispute Settlement*. 2-as leidimas. Heidelbergas: Springer, p. 12.

padaryti pokyčius pasauliniu lygiu. Investiciniuose ginčuose griežtą ES poziciją suformavo ESST minėtoje *Achmea* (C-284/16) byloje įtvirtinta teisės autonomijos doktrina. Teismas konstatavo, kad vidinių europinių DIS esančios arbitražinės išlygos yra nesuderinamos su SESV 267 ir 344 straipsniais, kadangi yra atimančios iš valstybių narių teismų galimybę kreiptis į ESTT su prejudiciniais klausimais, kelia grėsmę vienodam teisės aiškinimui ir taikymui. Doktriną praplėtus *Komstroy* (C-741/19) sprendimu, nustojo veikti arbitražai ES viduje net ir pagal daugiašalę ECT. Galutinis taškas europeizacijos investiciniame arbitraže buvo *PL Holdings* (C-109/20) byla, kurioje ESTT pripažinta, kad *ad hoc* arbitražiniai susitarimai tarp valstybės ir kitoje ES šalyje registruoto investuotojo pažeidžia ES teisės vientisumą.

Europos Komisija sukūrė Investicinių teismų sistemą (ICS) siekdama pritaikyti ES teisės principus atitinkančią alternatyvą, pirmą kartą integruotą į CETA susitarimą. Naujasis modelis nustato nuolatinės pirmosios ir apeliacinės instancijos valstybių paskirtų teisėjų kolegijas. ESTT Nuomonėje 1/17 yra patvirtinęs, kad toks modelis yra suderinamas su ES teise, nes jis draudžiantis tribunolui aiškinti ES teisės normų, leidžiantis jas vertinti kaip faktines aplinkybes, nustatantis griežtus nepriklausomumo ir nešališkumo standartus teisėjams ir užtikrinantis valstybių teisę reglamentuoti viešojo intereso aiškinimą ir taikymą, DIT steigimo idėją realizavus minėtuose CETA, EVIPA ir kituose susitarimuose²⁵¹.

Taigi esminė Europos Sąjungos investicinių ginčų ambicija yra dvišalio ICS modelio į DIT teismą transformacija. Europos Sąjungos Taryba 2018 m. kovo 20 d. suteikė Komisijai oficialų mandatą derėtis dėl DIT įsteigiančios konvencijos. Kadangi DIT pakeistų tūkstančius šiuo metu galiojančių DIS arbitražo išlygų, ES pozicija JT UNCITRAL III darbo grupėje yra nukreipta į visišką sistemos *teismiskumą*, atsisakant privačių arbitrų skyrimo ir pereinant prie viešojo teisingumo standarto.

Pritartina Gus Van Hatén (2023) vertinimui dėl Europos Sąjungoje vykdomų pokyčių. Akademiko teigimu, ES pasiūlė išsamesnę institucinę alternatyvą nei UNCITRAL ir ICSID reformų procesai, kurie daugiausia orientuoti į esamo arbitražo modelio aspektų tobulinimą²⁵². Šiuo požiūriu ES pasiūlymas gerai atitinka nepriklausomumo, nešališkumo ir skaidrumo reikalavimus, ji stokoja reikalavimų dėl dalyvavimo ir klaidų taisymo.

---

²⁵¹ BROCKOVÁ, Katarína (2015). International Investment Law – Towards Reform or Fragmentation? *Czech Yearbook of Public & Private International Law*, vol. 6, p. 61.

²⁵² VAN HARTEN, Gus ir VASTARDIS, Anil Yilmaz (2023). Special Issue: Critiques of Investment Arbitration Reform: An Introduction. *Journal of World Investment & Trade*, 24(3), 363–371, p. 369.

Doktrinos kritiką apibendrina Leideno universiteto Prof. Dr. Nikos Lavranos (2024) teiginys, kad ES patapo „*arbitražui priešiška jurisdikcija*“. Bendrija vykdo dvilypę ir prieštaringą politiką kuomet savo viduje investicinį arbitražą visiškai naikina, tačiau išorėje santykiuose su trečiosiomis šalimis jį išlaiko²⁵³, bandydama įvilkti į institucinį modelį. Prof. Dr. Nikos Lavranos perspėja, kad europietiškas modelis sukuria šališkumo valstybių naudai pavojų (angl. *pro-State bias*)²⁵⁴. Kritikai mano, kad investuotojai tariamai prarastų bet kokią teisėjų skyrimo, proceso vietos parinkimo ar taisyklių taikymo įtaką, kas nėra kategoriškai sutiktina, remiantis ES pasiūlymais. Valstybės neperimtų absoliučios ginčo sprendimo kontrolės. Dar daugiau, Europos Komisija ir ESTT pripažįsta, kad valstybėse, ypač Lenkijoje ir Vengrijoje, teisėjai patiria spaudimą iš politikų. Sunku pasakyti kiek teisingi yra nuogastavimai dėl ES retroaktyviai naikinamų investuotojų teisių, kaip vadinamųjų saulėlydžio išlygų. Kai kurie akademikai siūlo bijantiems investuotojams struktūrizuoti investicijas ES nepriklausančiose Europos valstybėse, kaip Šveicarija ar Jungtinė Karalystė, ar išvis ieškoti sprendimų vykdymo už bendrijos ribų, galimai JAV ar Australijoje. Teismai nebūtų saistomi investuotojams esą nepalankios ES teisės viršenybės. Vis dėlto abejotinas Prof. Dr. Nikos Lavranos (2022) teiginys, kad minėtos šalys jau dabar gauna daug naudos iš minėtų investuotojų²⁵⁵.

Nesutiktina, kad ES daugiašalio teismo projektas suvaržo investicinius ginčus. Nors kol kas manyti, kad jis išsprendžia asimetrijos tarp investuotojų teisių ir valstybės pareigų yra naivu, teismo įkūrimas būtų idealiausias, nors mažiausias tikėtinas, sprendimas, dėl visų šio darbo 2.2. skyriuje išsakytų jo savybių. Viešosios teisės ginčas turi būti sprendžiamas viešosios institucijos.

Institucinę DIT viziją ir ES daugiašalę strategiją fundamentaliai papildė Reglamentas (ES) Nr. 912/2014, kuris nustato teisinį ir finansinį pagrindą investicinių ginčų valdymui pagal susitarimus, kurių šalis yra ES²⁵⁶. Šis reglamentas įtvirtina esminį principą, kad finansinė atsakomybė tenka tam subjektui, kuris taikė režimą, pripažintą neatitinkančiu sutarties, taip apsaugant ES biudžetą nuo valstybių narių specifinių klaidų ir atvirkščiai. Įtvirtinta tvarka

---

²⁵³ LAVRANOS, Nikos ir BARRERA QUINTANAR, Víctor M. (2025). Recent developments regarding the impact of EU law on international investment law and arbitration in Europe and beyond. *Arbitraje*, p. 23–37, p. 36.

²⁵⁴ *Ibid.*, p. 31.

²⁵⁵ LAVRANOS, Nikos (2022-01-13). Regime Interaction in Investment Arbitration- EU Law; From Peaceful Co-Existence to Permanent Conflict. *Kluwer Arbitration Blog*.

²⁵⁶ Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. liepos 23 d. reglamentas (ES) Nr. 912/2014 kuriuo nustatoma finansinės atsakomybės, susijusios su investuotojų ir valstybės ginčų sprendimu teismuose, įsteigtuose tarptautiniais susitarimais, kurių šalis yra Europos Sąjunga, paskirstymo tvarka. OL L 257, 2014, p. 121–134.

aktuali ir Lietuvai, nes reglamentas numato išimtį, jog ES prisiima finansinę naštą už valstybės narės veiksmus, jei jų buvo reikalaujama pagal ES teisę. Tokie pavyzdžiai būtų direktyvų perkėlimas ar bendrosios prekybos politikos įgyvendinimas. Tai suteikia Europos šalims kaip Lietuvai būtiną teisinį saugumą: tais atvejais, kai valstybė veikia kaip ES politikos vykdytoja, pavyzdžiui, taikydama nacionalinio saugumo priemonės, kylančias iš Sąjungos įsipareigojimų, ji nėra paliekama viena dengti galimų milijardinių nuostolių ar arbitražo išlaidų. Reglamentas (ES) Nr. 912/2014 įpareigoja užtikrinti lojalų bendradarbiavimą tarp Lietuvos institucijų ir Europos Komisijos, derinant gynybos strategiją ir užtikrinant, kad būsimas DIT procesas nepažeistų ES teisės autonomijos bei Lietuvos finansinių interesų. Bent jau nuolatinis AM išpildytų ES ambiciją pasiekti visapusišką pokytį, iškeltus lūkesčius bei saugiklius. Lietuva, kaip ištikima ir novatoriška ES narė, gali imtis šios iniciatyvos, ir aktyviai dalyvauti daugiašalėse derybose ir mokslinėse diskusijose dėl DIT įkūrimo.

Todėl apibendrintai galima teigti, kad ribotumu, lėtumu ir biurokratizmu kaltinama Europos Sąjunga pirmoji reformavo investicinius ginčus sukurdamą ICS ir siekdama DIT įsteigimo. ES globali strategija DIT kontekste yra ne tik procesinė reforma, bet ir geopolitinis siekis eksportuoti europinį teisinės valstybės modelį į globalią investicijų erdvę, kartu užtikrinant visišką ES teisės autonomiją nuo išorinių tribunolų kontrolės.

4.2. Jungtinių Amerikos Valstijų skepticizmas nuolatinių teismų atžvilgiu ir orientacija į patobulintą dvišalį arbitražo modelį pagal USMCA pavyzdį

Išskirtinai pragmatinė laikysena, šaltiniuose dažnai įvardijama kaip *lojalistų* (angl. *loyalists*), nukreipta į laipsnišką, o ne radikalią sistemos reformą²⁵⁷. Tokiais bruožais investicinio arbitražo reformos kontekste pasižymi JAV pozicija. Būdamą stambiausia pasaulio ekonomika ir didžiausia kapitalo eksportuotoja, JAV istoriškai jau nuo XX a. vidurio prioretizavo stiprią investuotojų apsaugą, tačiau, skirtingai nei ES, ji išlieka itin skeptiška centralizuotų institucijų kaip DIT atžvilgiu²⁵⁸. JAV nuogąstauja, kad nuolatiniai viršvalstybiniai teismai pažeis nacionalinę investicijų sistemą, sutrikdys ir sulėtins investicinių ginčų sprendimą bei išsauks *teisminio peržengimo*, kaip PPO Apeliacinio komiteto atveju, riziką²⁵⁹. Nuoseklus DIT kritikas Pierre Collet (2021) teigia, kad esminis

---

²⁵⁷ CHAO, Junqing (2026). *The Emerging Fourth Generation of Chinese Investment Treaties: Progress, Prospects and Implications*. Knyga. Singapūras: Springer Nature Singapore, p. 100.

²⁵⁸ ATANDA-LAWAL, Sijuola (2025). Reforming Investor-State Dispute Settlement: Legal Trends and Challenges. *International Journal of Economics, Commerce and Management*, 13(9), p. 139.

²⁵⁹ *Ibid*, p. 139.

JAV „bijomas pavojus yra teismo politizavimo rizika, kadangi teisėjus skiriant valstybėms, jos gali trukdyti teisminius procesus“ investiciniame arbitraže užtikrinti.²⁶⁰ Todėl atsižvelgiant į išsakytas JAV rizikas ir įtaką, verta išnagrinėti jų teikiamas alternatyvas.

4.2.1. USMCA susitarimas kaip reformos pavyzdys

Amerikietiškos paradigmos pavyzdys yra JAV, Meksikos ir Kanados susitarimas USMCA. Įsigaliojęs 2020 m., senąjį Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos susitarimą (NAFTA) pakeitęs USMCA²⁶¹ demonstruoja JAV politinę valią drastiškai apriboti investicinių arbitražą, paliekant jį tik kaip siaurą nišinę instrumentą²⁶². Esminiai USMCA 14 skyriaus bruožai atspindi tokį selektyvų ir protekcionistinį požiūrį. Pirma, visiškai atsisakyta arbitražo tarp JAV ir Kanados. Po 2023 m. vidurio pasibaigus pereinamajam laikotarpiui investuotojai nebegali reikšti jokių naujų arbitražinių ieškinių, o ginčai perduodami nacionaliniams teismams²⁶³. Antra, arbitražas su Meksika buvo apribotas. Investicinis arbitražas išlaikytas tik tam tikriems prioritetiniams sektoriams, kaip amerikiečiams aktualioms naftos, dujų ir infrastruktūros, o kitiems ieškovams taikomas privalomas 30 mėnesių vietinių teisinės gynybos priemonių, nacionalinių teismų, išnaudojimo reikalavimas prieš ginčo arbitraže pradėjimą²⁶⁴.

Galiausiai buvo susiaurinti investicijų apsaugos standartai²⁶⁵. Šių valstybių investuotojai nebegali skųstis dėl FET pažeidimų ar netiesioginės ekspropriacijos, išskyrus minėtus prioritetinius sektorius. Reikalavimus gali grįsti tik tiesiogine ekspropriacija ar diskriminacija²⁶⁶. Todėl radikalūs JAV apribojimai apima ne tik procesinius, bet ir materialiuosius pagrindus.

4.2.2. JAV pavyzdinės DIS

Pastaraisiais dešimtmečiais JAV aktyviai tobulina kontrolės ir proceso mechanizmus. Amerikiečių sudarytose pavyzdinėse DIS (angl. *Model BIT*) 2004 m. ir 2012 m. buvo įtvirtinti modeliai, skirti sugrąžinti valstybėms narėms kontrolę specifinių saugiklių

---

²⁶⁰ COLLET, Pierre (2021). The Current European Union Investor State Dispute Settlement Reform: A Desirable Outcome for Investment Arbitration? *NYU Journal of International Law and Politics*, 53, p. 700.

²⁶¹ *Protocol Replacing the North American Free Trade Agreement with the Agreement Between the United States of America, the United Mexican States, and Canada*, Jungtinės Amerikos Valstijos, Meksikos Jungtinės Valstijos ir Kanada (2018). Pasirašytas 2018 m. lapkričio 30 d., įsigaliojo 2020 m. liepos 1 d..

²⁶² ATANDA-LAWAL, Sijuola (2025). Reforming Investor-State Dispute Settlement: Legal Trends and Challenges. *International Journal of Economics, Commerce and Management*, 13(9), p. 135.

²⁶³ *Ibid.*, p. 136.

²⁶⁴ *Ibid.*, p. 136.

²⁶⁵ *Ibid.*, p. 137.

²⁶⁶ CHAO, Junqing (2026). *The Emerging Fourth Generation of Chinese Investment Treaties: Progress, Prospects and Implications*. Knyga. Singapūras: Springer Nature Singapore, p. 89.

pagalba. *Pavyzdinė DIS* yra valstybės parengtas tipinis investicijų sutarties projektas, tarnaujantis oficialiu derybų pagrindu, atspindintis JAV politinę valią dėl investuotojų apsaugos standartų, o tai svarbu amerikiečiams, siekiantiems supaprastinti sutarčių sudarymą bei subalansuoti investuotojų teises ir valstybės suverenitetą²⁶⁷. 2004 m. JAV *pavyzdinės DIS* modelis iš esmės buvo sukurtas reaguojant į neigiamą reakciją dėl NAFTA.

Kaip pažymėjo amerikiečių investicijų teisininkas Kenneth Vandavelde (2009), tarp kitų veiksnių buvo ir JAV siekis suderinti dvišales investicijų sutartis su laisvosios prekybos susitarimais bei prisiderinti prie derybų tikslų, „nustatytų pagal 2002 m. JAV Dvipartinės prekybos skatinimo institucijos aktą (angl. *Bipartisan Trade Promotion Authority Act*) (toliau – Skatinimo aktas): sumažinti investicijų kliūtis, kartu užtikrinti, kad užsienio investuotojai JAV teritorijoje neįgytų didesnių teisių nei vietos investuotojai, taip siekiant išvengti atvirkštinės diskriminacijos amerikietiško verslo nenaudai“²⁶⁸. Pagal *pavyzdinę DIS* narės turi teisę teikti bendrus privalomus sutarties nuostatų aiškinimus, arbitražo tribunolams remtis privalomus. Nustatydami ginčų sprendimo posėdžių atvirumą, posėdžių viešumą ir *amicus curiae* galimybę²⁶⁹, amerikiečiai tapo skaidrumo standartų investiciniame arbitraže pradininkais. Įtvirtinti paraiškų filtravimo mechanizmai svarbiems klausimams, susijusiems su mokesčių surinkimu ar finansinėmis paslaugomis, kurie pirmiausia teikiami bendram valstybių kompetentingų institucijų vertinimui su tribunolą saistančia išvada²⁷⁰. JAV modelis jau nuo 1983 m. *model bit*, sustiprintu 1994 m. NAFTA, išsiskiria itin griežtu draudimu nustatyti investuotojams veiklos reikalavimus, kaip eksporto kvotas, vietinių žaliavų naudojimą ar technologijų perdavimo prievolę, nes tai laikoma prekybos iškraipymu²⁷¹.

Apibendrinant, pagrindinis skirtumas tarp 2004 m. ir 2012 m. *pavyzdinių DIS* yra tas, kad pastarasis modelis atsisakė senoje versijoje buvusio „*D priedo*“, įpareigojusio ginčo šalis per trejus metus apsvastyti dvišalės apeliacijos galimybę, nors šiaipjau abu modeliai išlaikė nuostatą dėl prisijungimo prie galimo daugiašalio apeliacinio mechanizmo²⁷². Be to,

²⁶⁷ DAUJOTAS, Rimantas (2015). *Tarptautinė investicijų teisė ir arbitražas*. Vilnius: Eugrimas, p. 61.

²⁶⁸ VANDEVELDE, Kenneth J. (2009). A Comparison of the 2004 and 1994 U.S. Model BITs: Rebalancing Investor and Host Country Interests. Iš: SAUVANT, Karl P. (red.). *Yearbook on International Investment Law & Policy 2008–2009*. Oxford: Oxford University Press, p. 283–316, cituojama pagal CHAO, Junqing (2026). *The Emerging Fourth Generation of Chinese Investment Treaties: Progress, Prospects and Implications*. Singapūras: Springer Nature Singapore, p. 84.

²⁶⁹ UNCTAD (2015). *World Investment Report 2015: Reforming International Investment Governance* [interaktyvus]. Niujorkas ir Ženeva: United Nations, p. 124.

²⁷⁰ *Ibid.*, p. 148.

²⁷¹ CHAO, Junqing (2026). *The Emerging Fourth Generation of Chinese Investment Treaties: Progress, Prospects and Implications*. Knyga. Singapūras: Springer Nature Singapore, p. 15.

²⁷² ZHANG, Tiantian (2025). *Exploring an ISDS Appellate Mechanism: China's Approach in the Belt and Road Initiative and Its Implication for Reform Options*. Daktaro disertacija, Seoul National University, p. 93.

2012 m. modelis dar plačiau nustatė reguliavimo skaidrumą. Jis įtvirtino konkrečias procedūras visuomenės pastaboms dėl rengiamų teisės aktų teikimo bei investuotojų dalyvavimo standartų nustatymo procese²⁷³. Kolumbijos universiteto Niujorke (JAV) profesorius Jose Enrique Alvarez JAV reformų eigą apibūdina kaip „*perkalibravimą*“, pažymėdamas perėjimą nuo „aukso amžiaus“ (1984-1987 m.), pasižymėjusio itin stipria investuotojų apsauga, prie dabartinio modelio, kuriame akcentuojamas valstybės kaip reguliuotojos vaidmuo. 2009 m., po prezidento Baracko Obamos išrinkimo, finansų krizei įsibėgėjus, JAV vyriausybė pradėjo dar vieną *pavyzdinės sutarties* peržiūrą, sutelktą į tris klausimus: arbitražo mechanizmą, valstybės įmonių taisykles ir finansinių paslaugų reguliavimą. Nors ši peržiūra sukėlė viešąsias diskusijas ir paskatino daugybę reformų pasiūlymų, 2012 m. JAV dvišalių investicijų sutarčių pavyzdyje buvo išlaikyta dauguma ankstesnių versijų esminių ir procedūrinių nuostatų, jame nebuvo išspręstos investicijų arbitražo problemos, o tai galiausiai lėmė selektyvų arbitražo mechanizmo įtraukimą į USMCA 2018 m.

4.2.3. JAV iniciatyvų vertinimas mokslinėje doktrinoje ir institucijų dokumentacijoje

Amsterdamo universiteto (Nyderlandai) mokslininkas P. J. Kuijper pastebi, kad JAV pirmenybę teikia dvišaliams susitarimams, nes jie leidžia maksimaliai išnaudoti amerikiečių ekonominę įtaką derybose, priešingai nei daugiašaliai formatai kaip PPO ar DIT, kuriuose JAV įtaka yra labiau apribota kitų valstybių blokų (angl. *bilateral basis to maximise US leverage*)²⁷⁴. JAV kategoriškai atmeta daugiašalio nuolatinio investicinių ginčų teismo kūrimo idėją. Amerikiečiai turi kvaziteisminio dvišalio apeliacinio mechanizmo, integruoto į egzistuojančią arbitražo sistemą, o ne ją panaikinančią ir pakeičiančią, viziją. Kalifornijos universiteto Los Andžele UCLA (JAV) profesorius Kenneth J. Vandavelde vadina JAV modelį grįstu investicijų neutralumo principu, prabrėžiančiu, jog investicijų srautai turi būti valdomi rinkos, o ne vyriausybių²⁷⁵. Todėl JAV siekia įtvirtinti teisę į rinkos prieinamumą (angl. *market access*) nediskriminaciniais pagrindais, prieš ir po investicijos. Minėtoju Skatinimo aktu²⁷⁶ įvardinta apeliacinė peržiūra kaip derybinis jos tikslas²⁷⁷. Zhang Tiantian (2025) teigimu, dalis dabartinių DIS

---

²⁷³ CHAO, Junqing (2026). *The Emerging Fourth Generation of Chinese Investment Treaties: Progress, Prospects and Implications*. Knyga. Singapūras: Springer Nature Singapore, p. 16.

²⁷⁴ KUIJPER, Pieter Jan (2018). The US attack on the WTO Appellate Body. *Legal Issues of Economic Integration*, 45(1), p. 10.

²⁷⁵ *Ibid*, p. 14.

²⁷⁶ Bipartisan Trade Promotion Authority Act (2022). 19 U.S.C. § 3801 et seq..

²⁷⁷ ZHANG, Tiantian (2025). *Exploring an ISDS Appellate Mechanism: China's Approach in the Belt and Road Initiative and Its Implication for Reform Options*. Daktaro disertacija, Seoul National University, p. 93.

Amerikoje turi *a priori* apeliacijos nuorodą²⁷⁸, ruošiantis galimiems pokyčiams. Trumpai tariant, JAV siekia išlaikyti arbitražo lankstumą, papildytą struktūriniais saugikliais, efektyviau saugančiais valstybės suverenitetą ir nacionalinius interesus²⁷⁹. O dabartiniame USMCA jau yra nustatyta naujoviška *kreipimosi procedūra* (angl. *referral procedure*)²⁸⁰. Procesas leidžia vietinėms institucijoms prašyti sutarties šalių komisijos išaiškinti sutarties taikymą ir užtikrinti politinę proceso šalia arbitražo priežiūrą²⁸¹.

Apibendrinant, pragmatinis JAV požiūris investicinio arbitražo reformos atžvilgiu pasižymi vizija sugriežtinus procedūrinius saugiklius ir prioritetizuojant nacionalinę teisę, kaip tai padaryta USMCA mechanizme, išsaugoti lanksčią dabartinę sistemą. Reikalas tas, kad USMCA priešingai nei minėtosios pavyzdinės DIS, drastiškai apriboja arbitražo mechanizmą, panaikinant JAV-Kanados arbitražą²⁸², susiaurinant apsaugos standartus, uždraudžiant skųstis dėl netiesioginės ekspropriacijos ar FET pažeidimų, bei daugeliu atvejų reikalaujant privalomo vietos teismų teisinės gynybos priemonių išnaudojimo prieš pradėdant tarptautinį procesą. UNCITRAL III darbo grupės dokumentuose JAV siūlomas pragmatinis „laipsniškų reformų“ kelias, apimantis procedūrinių priemonių rinkinį ir kvaziteisminis apeliacinį mechanizmą, remiamų JAV, Kinijos, Japonijos, Čilės ir kitų, yra vertinamas kaip lankstesnė bei daugybei valstybių labiau priimtina alternatyva radikaliai ES nuolatinio teismo (MIC) modeliui²⁸³. Jis suteikia galimybę valstybėms pasirinkti atskiras tinkamas joms priemonės *menu* principu kartu išsaugant dabartinio arbitražo lankstumą.

Svarbu atsižvelgti į Jungtinių Amerikos Valstijų pragmatinę poziciją, siekiant sėkmingos investicinio arbitražo reformos, kuri be jų pasauliniu lygmeniu nėra įmanoma, ir siekti kompromisinio modelio. Deja, matant minėtąsias reformas, ir pastarąsias Prezidento Donaldo Trumpo protekcionistines, nacionalistines, amerikiečių dominavimą pasaulyje skatinančias jų politikos ir teisėkūros tendencijas investicijų ir prekybos, kaip tarifų įvedinėjimo atvejais, pastebint JAV didėjančią uždaramą ir agresyvumą, institucinė reforma

---

²⁷⁸ *Ibid*, p.

²⁷⁹ JILLANI, Muhammad Abid Hussain; GHOURI, Ahmad Ali ir WU, Ximei (2025). Institutional Design for an Appellate Mechanism in Investor-State Dispute Settlement. *Asian Journal of International Law*, 15, 325–355, p. 339.

²⁸⁰ KUCIK, Jeffrey; PUIG, Sergio (2023). Towards an Effective Appellate Mechanism for ISDS Tribunals. *World Trade Review*, 22, 562–583, p. 577.

²⁸¹ *Ibid*, p. 577.

²⁸² ATANDA-LAWAL, Sijuola (2025). Reforming Investor-State Dispute Settlement: Legal Trends and Challenges. *International Journal of Economics, Commerce and Management*, 13(9), p. 136.

²⁸³ ZHANG, Tiantian (2025). *Exploring an ISDS Appellate Mechanism: China's Approach in the Belt and Road Initiative and Its Implication for Reform Options*. Doktoro disertacija, Seoul National University, p. 97.

tampa vis labiau miglota. Todėl viltingi žvilgsniai krypta į pagrindinės jų konkurentės Kinijos politiką, atskleistą kitame, 4.3. skyriuje.

4.3. Tradicinį arbitražą ir regioninius modelius derinanti Kinijos strategija

Antrąją ekonomine ir didžiausia industrine galia laikoma Kinija turi savo specifinę investicinio arbitražo reformos viziją. Ji atspindi šalies transformaciją iš pasyvios tarptautinės teisės taisyklių perėmėjos į aktyvią jų kūrėją ir investicinio arbitražo reformos skatintoją²⁸⁴. Nuo Vakarų investicijomis gamintų prekių į uždirbto kapitalo eksportą sukanti Kinija, susidurianti su poreikiu užtikrinti savo investuotojų apsaugą politiškai ir teisiškai nestabiliose jurisdikcijose, kaip Afrika ir Pietryčių Azija, kartu išsaugant valstybės suverenitetą reguliuoti viešąjį interesą, siūlo ambicingą *Vienos juostos, vieno kelio* (angl. *Belt and Road Initiative*) iniciatyvą²⁸⁵. Šiame paradoksaliame kontekste Kinija pasirinko kompromisinį tarpinį kelią, UNCITRAL III darbo grupės įvardijamą kaip hibridinį modelį, esamos investicijų arbitražo sistemos išlaikymą, papildant ją nuolatiniu daugiašaliu apeliaciniu mechanizmu²⁸⁶. Taigi, dėl savo svarbos pasaulio ekonomikai, globaliai gamybai ir prekybai, svarbu suprasti šios Azijos valstybės požiūrį.

4.3.1. Tarpinio varianto kaip BRI siekianti Kinija

Skirtingai nei Europos Sąjunga, siekianti pakeisti arbitražą DIT, Kinija tvirtai palaiko dabartinio arbitražo lankstumą, konfidencialumą ir šalių autonomiją skiriant arbitrus pirmosios instancijos tribunoluose. Kinija pozicija pasižymi atsargumu, palaikydama laipsnišką pakopinę reformą, išlaikysiančia investicinio arbitražo lankstumą²⁸⁷. Pagrindiniai tokio požiūrio argumentai, randami 2019 m. Kinijos pateiktame UNCITRAL III darbo grupei siūlyme A/CN.9/WG.III/WP.177, yra valstybės suvereniteto išsaugojimas ir pagarbus požiūris į teisinių sistemų įvairovės išlaikymą²⁸⁸. Siūlyme pabrėžiama, kad apeliacinės instancija turės veikti kaip klaidų taisymo mechanizmas, užtikrinsiantis jurisprudencijos nuoseklumą ir nuspėjamumą. Polinkis susijęs su Kinijos vidaus arbitražo praktika, kurioje institucijos kaip Kinijos tarptautinė ekonomikos ir prekybos arbitražo

²⁸⁴ CHAO, Junqing (2026). *The Emerging Fourth Generation of Chinese Investment Treaties: Progress, Prospects and Implications*. Knyga. Singapūras: Springer Nature Singapore, p. 107.

²⁸⁵ ZHANG, Tiantian (2025). *Exploring an ISDS Appellate Mechanism: China's Approach in the Belt and Road Initiative and Its Implication for Reform Options*. Daktaro disertacija, Seoul National University, p. i, 144, 190, 199.

²⁸⁶ *Ibid.*, p. iii, 121, 186.

²⁸⁷ JILLANI, Muhammad Abid Hussain; GHOURI, Ahmad Ali ir WU, Ximei (2025). Institutional Design for an Appellate Mechanism in Investor-State Dispute Settlement. *Asian Journal of International Law*, 15, 325–355, p. 338.

²⁸⁸ UNCITRAL (2019). *Possible reform of investor-State dispute settlement (ISDS): Submission from the Government of China*. UN Doc. A/CN.9/WG.III/WP.177.

komisija (CIETAC) atlieka tam tikrą sprendimų projektų patikrą ir klaidų taisymą prieš jų pasirašymą. Dar 1956 m. įkurta pagrindinė šalies arbitražo institucija CIETAC²⁸⁹ 2017 m. pirmoji Kinijoje priėmė specializuotas tarptautinių investicinių ginčų arbitražo taisykles, siekiant pasiūlyti efektyvų, diversifikuotą²⁹⁰ mechanizmą BRI projektų dalyvių nesutarimams spręsti.

Japonijos mokslininkės Dr. Jiaqi Song teigimu, pasaulinis susitarimas dėl DIT yra neįmanomas, todėl tai suvokdama Kinija pristato regioninio etapo įgyvendinimo modelį. BRI yra 2013 m. Kinijos prezidento Xi Jinpingo pasiūlyta plataus masto tarptautinio bendradarbiavimo ir infrastruktūros plėtros strategija²⁹¹, jungianti Azijos, Europos bei Afrikos žemynus²⁹² ir pasižyminti atvirumu, lanksčia neformalia institucine struktūra bei siekiu integruoti šalis per penkias pagrindines sritis: politikos koordinavimą, infrastruktūros jungtis, nenutrūkstamą prekybą, finansinę integraciją²⁹³ ir glaudesnius žmonių tarpusavio ryšius²⁹⁴. Strategija susieja daugybę valstybių, neprisijungusių prie ICSID konvencijos. Kinija skatina kurti specifinius BRI ginčų centrus ir platformas. Pavyzdžiui, Kinijos tarptautinį komercinį teismą (CICC), ateityje tapsiančiu pagrindu regioniniam apeliaciniam mechanizmui vykdyti. Tokia ir kitokia platforma leistų BRI valstybėms dalyvauti reformoje narystės principu (angl. *opt-in*), atsižvelgiant į jų teisinį parengimą ir politinę valią²⁹⁵. Siūloma apeliacinį mechanizmą pirmiausia išbandyti BRI regioniniuose rėmuose, kad ir per Kinijos kontroliuojamą Šanchajaus bendradarbiavimo organizaciją. Pažymėtina, kad BRI tai ne tik teisinis mechanizmas, bet ir politinės Kinijos ekspansijos į Aziją bruožas, toliau aprašytas šio skyriaus pabaigoje.

Ketvirtos kartos dvišalių investicijų sutarčių modernizavimas yra esminis Kinijos strategijos akcentas. Naujosios BIT su Kanada 2012 m., Australija 2015 m. ir Angola 2023 m. turi nuostatas, numatančias galimybę ateityje ginčus perduoti daugiašaliai apeliaciniam mechanizmui, jei toks būtų kada nors įsiteigtas²⁹⁶. Todėl Kinija ruošiasi pokyčiams greičiau nei JAV ir Europa, remdama alternatyvius ginčų sprendimo būdus. Pavyzdžiui, siūlo

---

²⁸⁹ JILLANI, Muhammad Abid Hussain; GHOURI, Ahmad Ali ir WU, Ximei (2025). Institutional Design for an Appellate Mechanism in Investor-State Dispute Settlement. *Asian Journal of International Law*, 15, 325–355, p. 350.

²⁹⁰ SONG, Jiaqi (2025). *China's Position on the Reform of Investor-State Dispute Settlement: From the Return of the Calvo Doctrine to the Belt and Road Initiative*. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, Teisė, Waseda universitetas. Tokijas: Waseda universitetas, p. 155.

²⁹¹ ZHANG, Tiantian (2025). *Exploring an ISDS Appellate Mechanism: China's Approach in the Belt and Road Initiative and Its Implication for Reform Options*. Daktaro disertacija, Seoul National University, p. 6.

²⁹² *Ibid.*, p. 133.

²⁹³ *Ibid.*, p. 7.

²⁹⁴ *Ibid.*, p. 134.

²⁹⁵ *Ibid.*, p. 19.

²⁹⁶ *Ibid.*, p. 172.

mediaciją, kuri BRI „Blue Book“ ir CEPA susitarimuose įtvirtinta privaloma pradiniu investicinio ginčo etapu²⁹⁷. Besivystančios ekonomikos bruožas – siekis visomis priemonėmis išvengti brangių ir ilgų teisinių procesų – akcentuojamų M.A.H. Jillani (2025 m.), Zhang Tiantian (2025 m.) ir kitų darbuose. Netgi 2019 m. siūlyme UNCITRAL III darbo grupei Kinija pabrėžia, kad „vidutinė bendra kaina arbitražo šalims viršija 11 mln. JAV dolerių, kas sukelia naštą šalims, [...] ypač besivystančioms“. Teigiama, kad taikinimas ir kitos alternatyvios priemonės atliekamos retai ir neefektyviai.

Kaip galima matyti, ES ir Kinija pripažįsta galimus apeliacinio mechanizmo privalumus užtikrinant investicijų arbitražo nuoseklumą ir nuspėjamumą. Kinija 2019 m. siūlyme taipogi kritikuoja klaidų naikinimo ir ICSID panaikinimo mechanizmą, skundžiasi jurisprudencijos chaosu, reikalauja daugiau profesionalių, sąžiningų arbitrų „iš besivystančių šalių“, nori suvaržyti „trečiųjų šalių ir asmenų“ finansavimą ir siekia skaidraus proceso²⁹⁸. Tačiau jų požiūriai akivaizdžiai skiriasi: ES pasisako už visapusišką ir nedelsiamą apeliacinio mechanizmo, kurį ES vadina daugiašaliu investicijų teismu, įsteigimą. Tuo tarpu Kinija teikia pirmenybę lanksčiam ir laipsniškam reformų procesui.

4.3.2. Kinijos vykdoma Kalvo doktrina ir skolų diplomatija doktrinoje

Sutinku su Dr. Jiaqi Song, jog Kinijos pozicija grindžiama poreikiu subalansuoti stiprią investuotojų apsaugą su valstybės „teise reglamentuoti“ (angl. *right to regulate*) viešąjį interesą. Ypatingai aplinkosaugos ir nacionalinio saugumo srityse²⁹⁹. Tai autorė sieja su tam tikru „Kalvo doktrinos“ elementų sugrįžimu, siekiant apsaugoti priimančiosios valstybės suverenitetą. Ši Argentinos diplomato Carloso Calvo XIX a. suformuluota doktrina teigia, kad užsienio investuotojai neturi teisės į didesnę apsaugą nei vietos piliečiai, o jų ginčai privalo būti sprendžiami išimtinai priimančiosios šalies teismuose pagal vietos įstatymus, taip atsisakant užsienio valstybių diplomatinės intervencijos ar tarptautinio arbitražo³⁰⁰. Kinijos *tarpinis kelias* UNCITRAL III darbo grupėje atspindi šią tendenciją per siekį išlaikyti valstybės kontrolę, tačiau kartu modernizuoti ginčų sprendimą per apeliacinį mechanizmą, kuris suteiktų sistemai didesnio teisinio nuspėjamumo. Kinijos

---

²⁹⁷ *Ibid*, p. 137.

²⁹⁸ UNCITRAL (2019). *Possible reform of investor-State dispute settlement (ISDS): Submission from the Government of China*. UN Doc. A/CN.9/WG.III/WP.177, 2, 3 p.

²⁹⁹ SONG, Jiaqi (2025). *China's Position on the Reform of Investor-State Dispute Settlement: From the Return of the Calvo Doctrine to the Belt and Road Initiative*. Doktoro disertacija, Socialiniai mokslai, Teisė, Waseda universitetas. Tokijas: Waseda universitetas, p. 165.

³⁰⁰ DAUJOTAS, Rimantas (2015). *Tarptautinė investicijų teisė ir arbitražas*. Vilnius: Eugrimas, p. 30.

iniciatyvos kaip BRI kritikų vadinamos „*skolų spąstų diplomatija*“³⁰¹ arba metaforiškai – „*teisiniu imperializmu*“. Neokolonistais kinus vadinanti Dr. Jiaqi Song pabrėžia Pietų Azijos ir Afrikos šalių riziką dešimtmečiams būti *autoritarinėje Kinijos įtakoje*³⁰². Visiškai sutiktina su autore, kuri siūlomą hibridinį reformos modelį (angl. *Model 2*) laiko painingu, naiviai bandančiu prie tradicinio arbitražo dirbtinai prijungti teisminį apeliacinį mechanizmą, stokojančiu sutarčių skaidrumo, procedūrų teisėtumo, demokratinės atskaitomybės nebuvimu, pačiai Kinijos valstybei esant autoritariniais metodais valdomai, pakartodama Afrikos kolonistų etiketę³⁰³. Todėl lankstus modelis nestokoja legitimumo rizikų.

Apibendrinant, kad Kinijos reformų pasiūlymai apima nuolatinio apeliacinio mechanizmo sukūrimą, siekiant patobulinti klaidų taisymo procesus, šalių teisės skirti arbitrus išsaugojimą, procesinių taisyklių tobulinimą, alternatyvių ginčų sprendimo priemonių skatinimą, iklarbitražinių konsultacijų procedūrų įgyvendinimą ir skaidrumo užtikrinimą trečiųjų šalių finansavimo srityje³⁰⁴. Kinija pasisako už daugiašalį požiūrį į reformą, remdama valstybių narių bendrą pastangą ir bendradarbiavimą su tarptautinėmis organizacijomis siekiant parengti daugiašales taisykles³⁰⁵. Kinijos požiūris sutelktas į arbitražo proceso stabilumą, nuspėjamumą ir teisingumo stiprinimą, tuo pačiu išlaikant pagrindines mechanizmo funkcijas. Ekonomistų vertinimu, Kinija jau seniai nebėra besivystanti ekonomika, tačiau toks statusas jai yra naudingas, ypač tarptautinėje teisėje, siekiant valstybės gausiai remiamiems verslams dominuoti pasaulyje, o užsienio investuotojus eliminuoti ar apriboti. Šie teiginiai leidžia įsitikinti, bei ES bei JAV pavyzdžiais grąžinti, kad komunistiniu protekcionizmu grįsta Kinija vis labiau links prie laisvo amerikietiško *ad hoc* arbitražo modelio, eliminuodama iš darbotvarkės visas radikalias reformų, kaip darbe aptartas institucinio MIC, perspektyvas.

---

³⁰¹ SONG, Jiaqi (2025). *China's Position on the Reform of Investor-State Dispute Settlement: From the Return of the Calvo Doctrine to the Belt and Road Initiative*. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, Teisė, Waseda universitetas. Tokijas: Waseda universitetas, p. 76.

³⁰² *Ibid*, p. 169.

³⁰³ *Ibid*, p. 170.

³⁰⁴ JILLANI, Muhammad Abid Hussain; GHOURI, Ahmad Ali ir WU, Ximei (2025). Institutional Design for an Appellate Mechanism in Investor-State Dispute Settlement. *Asian Journal of International Law*, 15, 325–355, p. 336.

³⁰⁵ *Ibid*, p. 337.

4.4. Politinio konsensuso, kaštų pasidalijimo ir besivystančių šalių apsaugos reformuotame modelyje iššūkiai

Teisinis reformos sutarimas priklauso nuo politinio kompromiso. Valstybių, ypač tarp kapitalą eksportuojančių ir priimančių, interesai investicinio arbitražo reformos kontekste yra fundamentaliai skirtingi³⁰⁶. Visos šalys maždaug sutaria dėl reformos būtinybės, tačiau interesų fragmentacija trukdo rasti kalbą dėl konkrečių jos įgyvendinimo priemonių. Vienos valstybės prioritetą teikia griežtai investuotojų apsaugai, o kitos siekia suvereniteto reguliuoti viešpatavimo³⁰⁷. Didžiosioms pasaulio galioms kaip JAV ir Kinijai neįsitraukus į stringantį reformos procesą, naujoji sistema taptų fragmentišku dvipakopiu universalumo ir legitimumo stokojančiu režimu. Nigerijos akademikės, Londono universiteto (JK) mokslų Dr. Sijuola Atanda Lawal teigimu, politikai masiškai nepasitiki liberalizmu ir rinkos laisvumu, apsunkina sistemą biurokratine inercija, skatinančia kai kurias valstybes apskritai pasitraukti iš šlubuojančios sistemos³⁰⁸. Teisės akademikams yra svarbu nuspręsti, koks konsensusas yra įmanomas tokiam interesų konflikte. Akivaizdu, kad reformos architektams teks prisitaikyti prie pasaulinės politinės valios, bet ne atvirkščiai.

4.4.1. Besivystančių valstybių problemų atliepimas investicinio arbitražo reforma

Beveik visais atvejais besivystančios valstybės bylose užima atsakovių prieš investuotojų ieškinius vaidmenį. Daugiau nei 70 proc. visų investicinio arbitražo bylų pradedama prieš besivystančias valstybes³⁰⁹, bijančias priimti viešojo intereso labai įstatymus ar aktus dėl milijardinių ieškinių, teisėkūroje sukeliant šiame darbe plačiai aptartą, ypač R. E. Issa (2023 m.) kritikuotą reguliavimo sąstingį³¹⁰. Situaciją paryškina M. A. H. Jillani ir kt. (2025 m.) nuogastavimas dėl didesnės galios koncentracijos nekontroliuojamose institucijose, galinčiose vienašališkai performuoti teisės normas besivystančių šalių nenaudai nuolatinio apeliacinio mechanizmo sukūrimo atveju³¹¹. Dabar dirbantys arbitrai yra turtingiausių poindustrinių valstybių atstovai, besivystančių šalių nuogastavimu, pažeidžiantys jų teises.³¹² Gus Van Harten (2023 m.) teigimu, pokyčiai menkaverčiai, jei visos šitos

³⁰⁶ ATANDA-LAWAL, Sijuola (2025). Reforming Investor-State Dispute Settlement: Legal Trends and Challenges. *International Journal of Economics, Commerce and Management*, 13(9), p. 139.

³⁰⁷ *Ibid.*, p. 139.

³⁰⁸ *Ibid.*, p. 140.

³⁰⁹ *Ibid.*, p. 139.

³¹⁰ EL ISSA, Rayyan (2023). *La place contestée de l'arbitrage international en droit de l'investissement*. Daktaro disertacija, Paris-Saclay University, p. 2.

³¹¹ JILLANI, Muhammad Abid Hussain; GHOURI, Ahmad Ali ir WU, Ximei (2025). Institutional Design for an Appellate Mechanism in Investor-State Dispute Settlement. *Asian Journal of International Law*, 15, 325–355, p. 327.

³¹² *Ibid.*, p. 328.

reformos yra orientuotos tik į procedūrinius aspektus, gali tapti įteisinančiomis neteisybę, nesant subalansuotų pačių sutarčių materialinių normų³¹³.

Vidutinėms išlaidos vienai bylai dabar viršijant 6 mln. JAV dolerių, o arbitrų mokesčiams siekiant 1 mln. JAV dolerių, investicinis arbitražas skurdžioms valstybėms ir mažiems investuotojams yra nepakeliamas³¹⁴. Šiam tikslui Jungtinių Tautų valstybės narės jau pasiekė kompromisą UNCITRAL III darbo grupėje dėl Daugiašalio patariamojo centro įkūrimo³¹⁵. Centro tikslas teikti pigią ir greitą teisinę pagalbą besivystančioms šalims, stiprinant pastarųjų gebėjimus gintis nuo didžiausių korporacijų pateiktų ieškinių³¹⁶. Deja, nuomonės dėl išlaidų paskirstymo tarp ieškovo ir atsakovo, radikalai skiriasi. ES remia „*pralaimėjęs moka*“ (angl. *loser-pays*) taisyklę, siekdama atgrasyti nepagrįstus ieškinius teikiančius investuotojus³¹⁷. Vis dėlto besivystančios šalys baiminasi, kad tai dar labiau apribos jų prieigą prie teisingumo, finansiškai pajėgios korporacijos ieškinio atveju³¹⁸. Galiausiai investiciniuose ginčiuose besispecializuojančios advokatų kontoros ir trečiųjų šalių finansuotojai priešinasi bet kokioms reformoms, galinčioms sumažinti gausų pelną iš investicinių bylų bumo³¹⁹.

4.4.2. Tikėtina investicinio arbitražo reformos atomazga

Mokslinėje literatūroje yra keletas tikėtinų investicinio arbitražo reformos scenarijų. Mano nuomone verta išskirti išskiriami bent tris pagrindines perspektyvas. Pirmasis laipsniškas scenarijus, JAV ir Japonijos palaikomas modelis, orientuotas į smulkius esamos sistemos patobulinimus, nekeičiančius arbitražo esmės. Antrasis scenarijus yra sisteminis, ES propaguojamas nuolatinio teismo DIT modelis, nutraukiantis *ad hoc* arbitražo veiklą, tačiau susiduriantis su rizika dėl teisėjų skyrimo politizavimo, didelių teismo išlaikymo kaštų, mažai tikėtinas dėl menko JAV ir Kinijos palaikymo. Vieni baiminasi, kad kapitalo eksportuotojai gali priimti tik investuotojams palankias nuostatas, kaip privalomą ICSID

³¹³ VAN HARTEN, Gus ir VASTARDIS, Anil Yilmaz (2023). Special Issue: Critiques of Investment Arbitration Reform: An Introduction. *Journal of World Investment & Trade*, 24(3), 363–371, p. 364.

³¹⁴ JILLANI, Muhammad Abid Hussain; GHOURI, Ahmad Ali ir WU, Ximei (2025). Institutional Design for an Appellate Mechanism in Investor-State Dispute Settlement. *Asian Journal of International Law*, 15, 325–355, p. 327.

³¹⁵ ATANDA-LAWAL, Sijuola (2025). Reforming Investor-State Dispute Settlement: Legal Trends and Challenges. *International Journal of Economics, Commerce and Management*, 13(9), p. 132.

³¹⁶ *Ibid.*, p. 132.

³¹⁷ EUROPEAN UNION AND ITS MEMBER STATES (2019). *Comments to the proposed amendments to the ICSID Rules submitted on behalf of the European Union and its Member States*, p. 7.

³¹⁸ JILLANI, Muhammad Abid Hussain; GHOURI, Ahmad Ali ir WU, Ximei (2025). Institutional Design for an Appellate Mechanism in Investor-State Dispute Settlement. *Asian Journal of International Law*, 15, 325–355, p. 352.

³¹⁹ SONG, Jiaqi (2025). *China's Position on the Reform of Investor-State Dispute Settlement: From the Return of the Calvo Doctrine to the Belt and Road Initiative*. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, Teisė, Waseda universitetas. Tokijas: Waseda universitetas, p. 58.

jurisdikciją, o kiti – tik valstybei palankias nuostatas, pavyzdžiui, griežtesnes vietos teisių išnaudojimo taisykles³²⁰. Trečiasis yra šalių kaip Pietų Afrikos Respublikos, Indijos ir Bolivijos³²¹ variantas, numatantis visišką DIS nutraukimą, grįžtant prie nacionalinių teismų arba ginčus spręsti tarpvalstybiniu būdu³²². Primintinas UNCITRAL III darbo grupėje siūlomas „menu“ principas, leidžiantis valstybėms lanksčiai pasirinkti joms priimtinas teisinio ginčo sprendimo priemones per Daugiašalį reformos instrumentą (angl. *Multilateral Instrument on ISDS Reform* (MIIR)), laikomas realiausia politine išeitimi iš dabartinės aklavietės, nors rizikuojantis sukurti dar didesnę teisinę fragmentaciją.

Reforma yra pasiekusi baigiamąją teisinių tekstų rengimo ir jų pateikimo tvirtinimui stadiją, kurioje siekiama galutinio politinio konsensuso dėl sistemos institucionalizavimo. Dabar, 2026 m. kovo 30 d. jau yra parengtas Daugiašalio reformos instrumento projektas, patvirtintas Daugiašalio patariamojo centro statutas bei priimtas arbitrų ir teisėjų elgesio kodeksas. Naujausiame 2026 m. kovo 17 d. ICSID dokumente pateiktos detalios gairės dėl ICSID konvencijos *inter se* modifikavimo, siekiančio teisiškai įgalinti apeliacinį procesą konvencijų atžvilgiu³²³. Artimiausiu metu – 2026 m. birželio 22 d. – liepos 10 d. vyksiančioje UNCITRAL 59-ojoje sesijoje – planuojama galutinai pateikti Komisijai svarstyti atskirus nuolatinio pirmosios instancijos teismo bei nuolatinio apeliacinio mechanizmo statutus, kurie taptų pagrindu ES siekiamam DIT įkurti³²⁴.

Paskutiniame 2026 m. UNCITRAL III darbo grupės dokumente dėl apeliacinio mechanizmo kūrimo pasakyta, kad įsteigiamas nuolatinis apeliacinis tribunolas, turintis jurisdikciją (pagal šalių sutikimą) peržiūrėti galutinius investicinius sprendimus dėl teisės klaidų, akivaizdžių fakto vertinimo klaidų bei esminių procedūrinių pažeidimų, kartu įtvirtinant apeliaciją kaip išskirtinę teisinės gynybos priemonę. Atsakymas, ar ši procedūrinių laipsniškų reformų mozaika išspręs investicinio arbitražo legitimumo krizę, priklausys nuo realios, o ne deklaratyvios besivystančių valstybių apsaugos ir išsivysčiusių sandoros, sėkmės. Aišku, jog institucinė reforma turi tolimas perspektyvas.

---

³²⁰ ATANDA-LAWAL, Sijuola (2025). Reforming Investor-State Dispute Settlement: Legal Trends and Challenges. *International Journal of Economics, Commerce and Management*, 13(9), p. 133.

³²¹ *Ibid.*, p. 140.

³²² ZHANG, Tiantian (2025). *Exploring an ISDS Appellate Mechanism: China's Approach in the Belt and Road Initiative and Its Implication for Reform Options*. Daktaro disertacija, Seoul National University, p. 82.

³²³ ICSID (2026). *Updated Note on a Potential Inter Se Modification of the ICSID Convention*. 2026 m. kovo 17 d.

³²⁴ UNCITRAL (2025). *Report of Working Group III (Investor-State Dispute Settlement Reform) on the work of its fifty-second session (Vienna, 22–26 September 2025)*. UN Doc. A/CN.9/1238.

IŠVADOS

1. Daugiau nei šimtas akademinės doktrinos tekstų ir institucijų dokumentų patvirtino tradicinį *ad hoc* investicinį arbitražą patiriant sisteminę krizę dėl nenuoseklios jurisprudencijos, neskaidraus proceso ir arbitrų šališkumo problemų. Dabartinis ICSID sprendimų panaikinimo mechanizmas yra siauras, neleidžiantis taisyti materialinių teisės taikymo klaidų, kenkiantis teisiniam tikrumui.
2. Investicinio arbitražo reforma yra būtina siekiant užtikrinti valstybių suverenią teisę reguliuoti aplinkos apsaugą, sveikatos sistemą, išpildyti viešąjį interesą. Skandalingos bylos, kaip *Vattenfall* ir *Micula*, Lietuvos dalyvaujamos *Belaruskali* ir *Veolia*, demonstruoja, kad jautrūs nacionalinio saugumo ir viešųjų paslaugų klausimai neturėtų būti sprendžiami komercinio arbitražo modelio pagrindu. Valstybės viešojo intereso reguliavimas neturi būti laikomas netiesiogine ekspropriacija ar FET pažeidimu, išvengiant vyriausybės veikti ribojančio *reguliavimo sąstingio* fenomeno.
3. Pereinant nuo privačių arbitrų prie nuolatinių, valstybių paskirtų ir nustatytą atlyginimą gaunančių teisėjų, siekiama eliminuoti interesų konfliktus, arbitrų *dvigubo vaidmens apraiškas*, užtikrinti geografinę teisėjų įvairovę, jų viešosios teisės kompetenciją, taip padidinant sistemos demokratinį patikimumą susijusių bendruomenių akyse.
4. Ant investicinio arbitražo reformos derybų stalo yra ambicingas Europos Sąjungos DIT steigimo projektas, pragmatiškas JAV kvaziteisminis, skepticizmo nuolatinių teismų atžvilgiu nestokojantis, sutarčių tobulinimo modelis, bei Kinijos strategija diegti lankstesnius apeliacinius mechanizmus *Vienos juostos, vieno kelio* BRI rėmuose, kartu užtikrinant teisingą finansinės naštos pasidalijimą ir besivystančių valstybių interesų apsaugą naujojoje sistemoje.
5. Po Europos Sąjungos *Achmea* ir *Komstroy* sprendimų, bei ES viduje dvišales sutartis nutraukusio *Pasitraukimo susitarimo*, Europos Sąjunga yra reformų priešakyje, siūlydama Daugiašalio investicijų teismo (DIT) sukūrimą. Europos Sąjunga per naujos kartos sutartis, CETA su Kanada ir EVIPA su Vietnamu, aktyviai siekia *globalizuoti* investicijų teismų sistemą. DIT modelis numato nuolatinę institucinę struktūrą su pirmosios instancijos ir apeliaciniu teismu, sudarytą iš nuolatinių, valstybių paskirtų teisėjų, o ne privačių arbitrų, kaip idealios reformos standartas.

6. Nuolatinė apeliacinė instancija yra esminis reformos elementas, skirtas užtikrinti vienodą sutarčių aiškinimą, teisinį nuspėjamumą ir galimybę taisyti tribunolų klaidas. Tai leistų išvengti prieštaringų sprendimų tose pačiose kaip *Lauder* ir *CME* bylų faktinėse situacijose. Apeliacinis mechanizmas veiktų efektyviau, vertindamas teisės ir fakto klausimus, nei ICSID panaikinimo komitetas.
7. Bet kuris nuolatinis apeliacinis mechanizmas turi pasisavinti esmines stiprios jurisprudencijos, bet silpnos valdysenos PPO Apeliacinio komiteto pamokas, siekiant išvengti institucinio paralyžiaus valstybėms kaip JAV blokuojant teisėjų skyrimą ar teismo finansavimą.
8. Magistro darbo analizė atskleidžia, kad reforma galima prisitaikant prie Niujorko konvencijos bei nekeičiant visos ICSID konvencijos, o taikant *inter se* sutarčių modifikacijas pagal Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės 41 straipsnį, leisiantį daliai valstybių sutarti dėl apeliacinės procedūros taikymo.
9. Nors UNCITRAL III darbo grupė siekia sukurti vieningą daugiašalį instrumentą (MIIR), skirtingos valstybių politinės ambicijos ir ekonominiai interesai gali lemti tolimesnę tarptautinės investicijų teisės fragmentaciją į regioninius blokus.
10. Manytina, kad geriausias sprendimas yra nuolatinio apeliacinio mechanizmo kūrimas nesteigiant DIT, siekiant užtikrinti teisinį nuoseklumą, procesinį skaidrumą bei teisingą pusiausvyrą tarp investuotojų teisių ir valstybės suverenios galios reguliuoti viešąjį interesą kompromisiniu, JAV, Kinijai ir ES tinkamu būdu. Palaikytina ir logiška yra ICSID idėja kurti lankstų ir skaidrų peržiūros modelį. Magistro darbo analizė atkleidė, jog ne tik nuo teisinių idėjų logikos, bet nuo geopolitinių jėgų santykio priklauso naujosios investicinių ginčų tvarkos perspektyvos.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

TEISĖS AKTAI

Tarptautiniai teisės aktai ir sutartys

1. *Comprehensive Economic and Trade Agreement between Canada and the European Union (CETA)* (2016). Pasirašytas 2016 m. spalio 30 d., laikinai taikomas nuo 2017 m. rugsėjo 21 d.
2. Energetikos chartijos sutartis (1994). *Valstybės žinios*, 1998, 67–1940.
3. ICSID (2006). *ICSID Convention (ICSID konvencija), Regulations and Rules*. Washington, DC: ICSID.
4. *Investment Protection Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and the Socialist Republic of Viet Nam, of the other part (EVIPA)* (2019). Pasirašytas 2019 m. birželio 30 d.
5. Jungtinių Tautų konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo (Niujorko konvencija) (1958). *Valstybės žinios*, 1995, 10–208.
6. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės (1969). *Valstybės žinios*, 2002, 13–481.
7. *United Nations Convention on Transparency in Treaty-based Investor-State Arbitration (Mauritius Convention on Transparency)* (2014). UNTS 3207.

Europos Sąjungos teisės aktai ir sutartys

8. *Europos Sąjungos sutartis (suvestinė redakcija)*. OL C 202, 2016, p. 13–46.
9. *Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo (suvestinė redakcija)*. OL C 202, 2016, p. 47–390.
10. Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. gruodžio 12 d. reglamentas (ES) Nr. 1219/2012 kuriuo nustatoma valstybių narių ir trečiųjų šalių dvišaliams investicijų susitarimams skirta pereinamojo laikotarpio tvarka. OL L 351, 2012, p. 40–46.
11. Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. liepos 23 d. reglamentas (ES) Nr. 912/2014 kuriuo nustatoma finansinės atsakomybės, susijusios su investuotojų ir valstybės ginčų sprendimu teismuose, įsteigtuose tarptautiniais susitarimais, kurių šalis yra Europos Sąjunga, paskirstymo tvarka. OL L 257, 2014, p. 121–134.

Jungtinių Amerikos valstijų teisės aktai

12. Bipartisan Trade Promotion Authority Act (2022). 19 U.S.C. § 3801 et seq.
13. *Protocol Replacing the North American Free Trade Agreement with the Agreement Between the United States of America, the United Mexican States, and Canada,*

Jungtinės Amerikos Valstijos, Meksikos Jungtinės Valstijos ir Kanada (2018).
Pasirašytas 2018 m. lapkričio 30 d., įsigaliojo 2020 m. liepos 1 d.

SPECIALIOJI LITERATŪRA

Knygos ir monografijos

14. ADAM, Franklin Pierce (1952). *FPA Book of Quotations*. Niujorkas: Funk & Wagnalls.
15. BUFFARD, Isabelle; CRAWFORD, James; HAFNER, Gerhard ir kt. (red.) (2008). *International Law between Universalism and Fragmentation: Festschrift in Honour of Gerhard Hafner*. Leiden, Boston: Brill.
16. BUNGENBERG, Marc ir REINISCH, August (2020). *From Bilateral Arbitral Tribunals and Investment Courts to a Multilateral Investment Court: Options Regarding the Institutionalization of Investor-State Dispute Settlement*. 2-as leidimas. Heidelbergas: Springer.
17. BUNGENBERG, Marc ir REINISCH, August (2021). *Draft Statute of the Multilateral Investment Court*. Studies in International Investment Law, t. 37 [interaktyvus]. Baden-Baden: Nomos. DOI: 10.5771/9783748924739.
18. CHAO, Junqing (2026). *The Emerging Fourth Generation of Chinese Investment Treaties: Progress, Prospects and Implications*. Singapūras: Springer Nature Singapore.
19. KURTZ, Jürgen (2016). *The WTO and International Investment Law: Converging Systems*. Kembridžas: Cambridge University Press.
20. LO, Chang-Fa.; NAKAGAWA, Junji; CHEN, Tsai-Fang (2020). *The Appellate Body of the WTO and Its Reform*. Singapūras: Springer Nature Singapore, 387–421.
21. MONTT, Santiago (2009). *State Liability in Investment Treaty Arbitration*. Oxford: Hart Publishing.
22. RAVIV, Adam. Achieving a Faster ICSID. Iš: KALICKI, Jean E. ir JOUBIN-BRET, Anna (red.) (2015). *Reshaping the Investor-State Dispute Settlement System: Journeys for the 21st Century*. Leidenas: Brill Nijhoff, 653–717.
23. SORNARAJAH, Muthucumaraswamy (2015). *Resistance and Change in the International Law on Foreign Investment*. Kembridžas: Cambridge University Press.

Straipsniai ir publikacijos

24. ALVAREZ ZARATE, Jose Manuel (2018). Legitimacy Concerns of the Proposed Multilateral Investment Court: Is Democracy Possible. *Boston College Law Review*, 59(8), 2765–2790.

25. ANGIN, Berfu Beysulen (2025). The Right to Regulate vs Investment Protection: Unveiling the Causes of Imbalance and the Limits of Current Reform Efforts in International Investment Law. *ICSID Review – Foreign Investment Law Journal*, p. 11–41.
26. ATANDA-LAWAL, Sijuola (2025). Reforming Investor-State Dispute Settlement: Legal Trends and Challenges. *International Journal of Economics, Commerce and Management*, 13(9).
27. BEHN, D.; LANGFORD, M. ir LÉTOURNEAU-TREMBLAY, L. (2020). Empirical Perspectives on Investment Arbitration: What Do We Know? Does It Matter? *Journal of World Investment & Trade*, 21(2–3).
28. BROCKOVÁ, Katarína (2015). International Investment Law – Towards Reform or Fragmentation? *Czech Yearbook of Public & Private International Law*, vol. 6.
29. BURKE-WHITE, William W. ir VON STADEN, Andreas (2010). Private Litigation in a Public Law Sphere: The Standard of Review in Investor-State Arbitrations. *The Yale Journal of International Law*, 35, 283–350.
30. CAMPBELL, Christian; NAPPERT, Sophie ir NOTTAGE, Luke (2013). *Assessing Treaty-based Investor-State Dispute Settlement: Abandon, Retain or Reform?*. Zalcburgas: Center for International Legal Studies.
31. CAPLAN, Lee M. (2019). ISDS Reform and the Proposal for a Multilateral Investment Court. *Berkeley Journal of International Law*, 37(2), 207–214
32. COLLET, Pierre (2021). The Current European Union Investor State Dispute Settlement Reform: A Desirable Outcome for Investment Arbitration? *NYU Journal of International Law and Politics*, 53.
33. CUI, Mingjie (2025). Compatibility of Different Investment Dispute Settlement Mechanisms under the Multilateral Instrument. *US-China Law Review*, 22(2), 57–68.
34. DE BRABANDERE, Eric ir BALDINI MIRANDA DA CRUZ, Priscilla (2020). The Role of Proportionality in International Investment Law and Arbitration. *Nordic Journal of International Law*, 89(3–4), 471–491.
35. DEVA, Surya ir VAN HO, Tara (2023). Addressing (In)equality in Redress: Human Rights-Led Reform of the Investor-State Dispute Settlement Mechanism. *The Journal of World Investment & Trade*, 24(3), 398–436.
36. FRANCK, Susan D. (2005). The Legitimacy Crisis in Investment Treaty Arbitration: Privatizing Public International Law through Inconsistent Decisions. *Fordham Law Review*, 73(4), 1521–1626.

37. GARCIA, Frank J. ir GUVEN, Brooke S. (2023). Designing a Multilateral Investment Court for Procedural Justice. *The Journal of World Investment & Trade*, 24(3), 461–486.
38. GREENE, Jenna (2018). An International Arbitration Star with NY Roots. *New York Law Journal*.
39. JILLANI, Muhammad Abid Hussain; GHOURI, Ahmad Ali ir WU, Ximei (2025). Institutional Design for an Appellate Mechanism in Investor-State Dispute Settlement. *Asian Journal of International Law*, 15, 325–355.
40. KARTON, J. (2020). International Arbitration as Comparative Law in Action. *Journal of Dispute Resolution*, Nr. 2.
41. KUIJPER, Pieter Jan (2018). The US attack on the WTO Appellate Body. *Legal Issues of Economic Integration*, 45(1).
42. LANGFORD, Malcolm (2025). Political Success, Legal Failure? Double Hatting in Investment Arbitration Reform. Iš: C. GIORGETTI ir C. TITI (red.), *Ethics in ISDS*. Leiden: Brill.
43. LANGFORD, Malcolm; BEHN, Daniel ir LIE, Runar Hilleren (2017). The Revolving Door in International Investment Arbitration. *Journal of International Economic Law*, 20(2), 301–331.
44. LAVRANOS, Nikos ir BARRERA QUINTANAR, Víctor M. (2025). Recent developments regarding the impact of EU law on international investment law and arbitration in Europe and beyond. *Arbitraje*, p. 23–37.
45. LEE, Jaemin ir JOON, Jo Moon (2012). *Key Legal Issues in ISDS Disputes: A Review Focused on Recent Investment Dispute Cases*. Seulas: Korea Legislation Research Institute.
46. MARCEDDU, M. L., ORTOLANI, P. (2020). What is wrong with investment arbitration? Evidence from a set of behavioural experiments, *EJIL* 2020, 31 (2) leidimas, 405-428.
47. MARTINKUTĖ, Inga (2018). ACHMEA bylos pamokos. *Teisė.Pro*.
48. MCRAE, Donald (2010). The WTO Appellate Body: A Model for an ICSID Appeals Facility? *Journal of International Dispute Settlement*, Vol. 1, No. 2., 371-387.
49. MIRANDA, Jorge ir MIRANDA, Manuel Sánchez (2023). Chronicle of a crisis foretold: how the WTO Appellate Body drove itself into a corner. *Journal of International Economic Law*, 26, 435-461.
50. TRAKMAN, L. E. (2013). The ICSID Under Siege. *Cornell International Law Journal*, 45, 603.

51. PUIG, Sergio (2014). Social Capital in the Arbitration Market. *European Journal of International Law*, 25(2), 387–424.
52. ROBERTS, Anthea (2018). Incremental, Systemic, and Paradigmatic Reform of Investor-State Arbitration. *American Journal of International Law*, 112(3), 410–448.
53. SÁNDOR, Lilla (2022). The Constitutional Dilemmas of Terminating Intra-EU BITs. *Central European Journal of Comparative Law*, 3(1), [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.47078/2022.1.177-193>.
54. SCHILL, Stephan W. (2015). The Sixth Path: Reforming Investment Law from Within. Iš: J. E. KALICKI ir A. JOUBIN-BRET (red.), *Reshaping the Investor-State Dispute Settlement System*. Leidenas: Brill Nijhoff, p. 621–652.
55. SCHREUER, Christoph (2011). From ICSID Annulment to Appeal Half Way Down the Slippery Slope. *The Law and Practice of International Courts and Tribunals*, 10, p. 211–225.
56. SHAFFER, Gregory; ELSIG, Manfred ir PUIG, Sergio (2016). The Extensive but Fragile Authority of the WTO Appellate Body. *Law and Contemporary Problems*, 79(1), 237–273.
57. STEGER, Debra P. (2017). The Founding of the Appellate Body. Iš: MARCEAU, G. (red.). *A History of Law and Lawyers in the GATT/WTO: The Development of the Rule of Law in the Multilateral Trading System*. Kembridžas: Cambridge University Press, 447–465.
58. STOCKFORD, Claire (2012). Appeal versus Annulment: Is the ICSID Annulment Process Working or Is It Now Time for an Appellate Mechanism? Iš: I. A. LAIRD ir T. J. WEILER (red.), *Investment Treaty Arbitration and International Law*, t. 5. Niujorkas: Juris, p. 343.
59. VAN DEN BOSSHE, Peter. The Demise of the WTO Appellate Body: Lessons for Governance of International Adjudication? *Journal of International Economic Law*, 23, 1–22.
60. VAN HOUTTE, Hans ir BRUNETTI, Maurizio (2013). Investment Arbitration – Ten Areas of Caution for Commercial Arbitrators. *Arbitration International*, 29(4), 553–574.
61. VAN HARTEN, Gus ir VASTARDIS, Anil Yilmaz (2023). Special Issue: Critiques of Investment Arbitration Reform: An Introduction. *Journal of World Investment & Trade*, 24(3), 363–371.
62. ZEMLYTĖ, Eglė ir MARTINKUTĖ, Inga (2021). Ar bus efektyvi vykstanti investicinio arbitražo reforma? *Teisė.pro*.

Vadovėliai

63. DAUJOTAS, Rimantas (2015). *Tarptautinė investicijų teisė ir arbitražas*. Vilnius: Eugrimas.

Disertacijos

64. EL ISSA, Rayyan (2023). *La place contestée de l'arbitrage international en droit de l'investissement*. Doktoro disertacija, Teisė, Paris-Saclay University. Paryžius: Paris-Saclay University.
65. SONG, Jiaqi (2025). *China's Position on the Reform of Investor-State Dispute Settlement: From the Return of the Calvo Doctrine to the Belt and Road Initiative*. Doktoro disertacija, Socialiniai mokslai, Teisė, Waseda University. Tokijas: Waseda universitetas.
66. ZHANG, Tiantian (2025). *Exploring an ISDS Appellate Mechanism: China's Approach in the Belt and Road Initiative and Its Implication for Reform Options*. Doktoro disertacija, Seoul National University.

Teismų ir arbitražų jurisprudencija

67. *Amco Asia Corporation ir kt. prieš Indonezijos Respubliką* [ICSID], [1984-11-21].
68. *CME Czech Republic B.V. prieš Čekijos Respubliką* [UNCITRAL], [2003-03-14].
69. *CMS Gas Transmission Company prieš Argentinos Respubliką* [ICSID], [2007-09-25].
70. *Compañía del Desarrollo de Santa Elena, S.A. prieš Kosta Rikos Respubliką* [ICSID], [2000-02-17]
71. *Compañía de Aguas del Aconquija S.A. ir Vivendi Universal S.A. prieš Argentinos Respubliką* [ICSID], byla Nr. ARB/97/3, [2001-10-03].
72. *Enron Corporation ir Ponderosa Assets, L.P. prieš Argentinos Respubliką* [ICSID], byla Nr. ARB/01/3, (sprendimas dėl sprendimo panaikinimo), [2010-07-30]
73. *Ioan Micula, Viorel Micula, S.C. European Food S.A. ir kt. prieš Rumuniją* [ICSID], byla Nr. ARB/05/20.
74. *Ronald S. Lauder prieš Čekijos Respubliką* [UNCITRAL], [2001-09-03].
75. *Romak SA (Switzerland) prieš Uzbekistano Respubliką* [PCA], [2009-11-26].
76. *Sempra Energy International prieš Argentinos Respubliką* [ICSID], byla Nr. ARB/02/16, (sprendimas dėl sprendimo panaikinimo), [2010-06-29].
77. *SGS Société Générale de Surveillance S.A. prieš Pakistaną* [ICSID], [2003-08-06].
78. *SGS Société Générale de Surveillance S.A. prieš Filipinus* [ICSID], [2004-01-29].

79. *Veolia Environnement S.A., Veolia Energie International S.A. ir kt. prieš Lietuvos Respubliką* [ICSID], byla Nr. ARB/16/3.
80. *Telecom Malaysia Berhad prieš Ganos Respubliką [Hagos apylinkės teismas], byla Nr. HA/RK 2004.778, [2004-10-18].*
81. *Europos Komisija prieš European Food SA ir kt.* [ESTT], byla Nr. C-638/19 P, [2022-01-25]. ECLI:EU:C:2022:50.
82. *Nuomonė 1/17 [ESTT], Nr. 1/17, [2019-04-30].* ECLI:EU:C:2019:341.
83. *Moldovos Respublika prieš Komstroy LLC* [ESTT], Nr. C-741/19, [2021-09-02]. ECLI:EU:C:2021:655.
84. *Slovakija prieš Achmea* [ESTT], Nr. C-284/16, [2018-03-06]. ECLI:EU:C:2018:158.

INSTITUCIJŲ TRAVAUX PRÉPATOIRES

UNCITRAL

85. UNCITRAL (2013). *UNCITRAL Rules on Transparency in Treaty-based Investor-State Arbitration* [interaktyvus].
<https://uncitral.un.org/en/texts/arbitration/conventions/transparency>
86. UNCITRAL (2019). *Possible Reform of Investor-State Dispute Settlement (ISDS): Appellate and Multilateral Court Mechanisms*. [interaktyvus]. Sekretoriato pažyma, UN Doc. A/CN.9/WG.III/WP.185. Viena: Jungtinės Tautos. Prieiga per internetą: <https://docs.un.org/en/A/CN.9/WG.III/WP.185>
87. UNCITRAL (2019). *Possible reform of investor-State dispute settlement (ISDS): Submission from the Government of China*. [interaktyvus] UN Doc. A/CN.9/WG.III/WP.177. Prieiga per internetą: <https://docs.un.org/en/A/CN.9/WG.III/WP.177>
88. UNCITRAL (2020). *Possible reform of investor-State dispute settlement (ISDS): Appellate mechanism and enforcement issues* [interaktyvus]. 2020 m. lapkričio 12 d. UN Doc. A/CN.9/WG.III/WP.202. Prieiga per internetą: <https://undocs.org/A/CN.9/WG.III/WP.202>.
89. UNCITRAL (2022). *Possible reform of investor-State dispute settlement (ISDS): Appellate mechanism*. [interaktyvus]. Sekretoriato pažyma, UN Doc. A/CN.9/WG.III/WP.224. Viena: Jungtinės Tautos. Prieiga per internetą: https://uncitral.un.org/sites/default/files/media-documents/uncitral/en/a_cn9_wgiii_wp224_advance_copy.pdf
90. UNCITRAL (2023). *Report of Working Group III (Investor-State Dispute Settlement Reform) on the work of its forty-fourth session (Vienna, 23–27 January 2023)*. UN

Doc. A/CN.9/1130. Viena: Jungtinės Tautos. Prieiga per internetą: <https://docs.un.org/en/A/CN.9/1130>

91. UNCITRAL ir ICSID (2024). *Code of Conduct for Arbitrators in International Investment Disputes* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://uncitral.un.org/en/texts/investor-state/arbitration/code_of_conduct
92. UNCITRAL (2024). *Possible reform of investor-State dispute settlement (ISDS) Draft statute of a standing mechanism for the resolution of international investment disputes*. [interaktyvus]. UN Doc. A/CN.9/WG.III/WP.239. Prieiga per internetą: <https://docs.un.org/en/A/CN.9/WG.III/WP.239>
93. UNCITRAL (2025). Report of Working Group III (Investor-State Dispute Settlement Reform) on the work of its fiftieth session (Vienna, 20–24 January 2025). [interaktyvus]. UN Doc. A/CN.9/1195. Prieiga per internetą: <https://docs.un.org/en/A/CN.9/1195>
94. UNCITRAL (2025). *Report of Working Group III (Investor-State Dispute Settlement Reform) on the work of its fifty-first session, second part (New York, 7–11 April 2025)* [interaktyvus]. 2025 m. balandžio 30 d. UN Doc. A/CN.9/1196/Add.1. Niujorkas: Jungtinės Tautos. Prieiga per internetą: <https://undocs.org/A/CN.9/1196/Add.1>.
95. UNCITRAL (2025). *Report of Working Group III (Investor-State Dispute Settlement Reform) on the work of its fifty-second session (Vienna, 22–26 September 2025)* [interaktyvus]. 2025 m. spalio 14 d. UN Doc. A/CN.9/1238. Viena: Jungtinės Tautos. Prieiga per internetą: <https://undocs.org/A/CN.9/1238>.

UNCTAD

96. UNCTAD (2013). *Reform of Investor-State Dispute Settlement: In Search of a Roadmap*. IIA Issues Note, No. 2. Niujorkas ir Ženeva: Jungtinės Tautos.
97. UNCTAD (2015). *World Investment Report 2015: Reforming International Investment Governance* [interaktyvus]. Niujorkas ir Ženeva: United Nations. Prieiga per internetą: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2015_en.pdf.

ICSID

98. ICSID (2019). *Proposals for Amendment of the ICSID Rules, Working Paper # 2, Volume 1*. [interaktyvus]. Vašingtonas: ICSID. Prieiga per internetą: https://icsid.worldbank.org/sites/default/files/amendments/Vol_1.pdf
99. ICSID (2025). *Note on a Potential Inter Se Modification of the ICSID Convention*. [interaktyvus]. Vašingtonas: ICSID. Prieiga per internetą:

https://uncitral.un.org/sites/default/files/2026-03/icsid_-_updated_note_on_a_potential_inter_se_modification_of_the_icsid_convention.pdf

PPO

100. WORLD TRADE ORGANIZATION (1994). *Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes (DSU)*, Annex 2 of the Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization.
101. WORLD TRADE ORGANIZATION (2019). *Appellate Body Annual Report for 2018*. [interaktyvus]. WTO Doc. WT/AB/29. Prieiga per internetą:

ES

102. EUROPEAN UNION AND ITS MEMBER STATES (2019). *Comments to the proposed amendments to the ICSID Rules submitted on behalf of the European Union and its Member States* [interaktyvus]. Briuselis: Europos Sąjunga. Prieiga per internetą: https://policy.trade.ec.europa.eu/enforcement-and-protection/multilateral-investment-court-project/relevant-documents_en.
103. EUROPEAN UNION (2019). *Possible Reform of Investor–State Dispute Settlement (ISDS): Submission from the European Union and its Member States*. [interaktyvus]. UNCITRAL, UN Doc. A/CN.9/WG.III/WP.159. Prieiga per internetą: <https://docs.un.org/en/A/CN.9/WG.III/WP.159>

International Chamber of Commerce

104. INTERNATIONAL CHAMBER OF COMMERCE (2020-07-15). *ICC Releases 2019 Dispute Resolution Statistics* [interaktyvus]. <https://iccwbo.org/media-wall/news-speeches/icc-releases-2019-dispute-resolution-statistics/> (žiūrėta 2026-03-09).

Interneto svetainių puslapiai

105. BNS (2025-02-03). *Belaruskali demands €12bn in damages from Lithuania over transit sanctions*. LRT [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/news/economy/2025/02/03/belaruskali-demands-eur12bn-in-damages-from-lithuania-over-transit-sanctions>.
106. INTERNATIONAL BAR ASSOCIATION (2024). *IBA Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration*. 2024 m. gegužės 25 d. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.ibanet.org/resources>.
107. HALLAK, Issam (2022). *Investor-state protection disputes involving EU Member States*. Briuselis: Europos Parlamento tyrimų tarnyba (EPRS). [interaktyvus]. Prieiga

- per interneta:
- [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_IDA\(2022\)738216](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_IDA(2022)738216)
(žiūrėta 2026-03-31).
108. HARLAN, John Marshall (n.d.). ...*the appearance of impartiality... is at the core of due process*. U.S. Congress, Hearing on Judicial Ethics and Impartiality [interaktyvus]. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CHRG-117hrg48511/pdf/CHRG-117hrg48511.pdf> (žiūrėta 2026-03-03).
109. LAVRANOS, Nikos (2022-01-13). Regime Interaction in Investment Arbitration-EU Law; From Peaceful Co-Existence to Permanent Conflict. *Kluwer Arbitration Blog* [interaktyvus]. Prieiga per interneta: <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2022/01/13/regime-interaction-in-investment-arbitration-eu-law-from-peaceful-co-existence-to-permanent-conflict/>.
110. LIETUVOS RESPUBLIKOS ENERGETIKOS MINISTERIJA (2025-07-17). *Veolia And Lithuanian Ministry Of Energy Reached Eur 35M Settlement Regarding Municipal Heating Contracts* [interaktyvus]. Prieiga per interneta: <https://enmin.lrv.lt/en/news/veolia-and-lithuanian-ministry-of-energy-reached-eur-35m-settlement-regarding-municipal-heating-contracts>.
111. Wikipedia (2026-03-03). *CME/Lauder v. Czech Republic* [interaktyvus]. https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=CME/Lauder_v._Czech_Republic&oldid=1315441109 (žiūrėta 2026-03-03).

SANTRAUKA

Institucinė investicinio arbitražo reforma ir apeliacinės instancijos perspektyvos

Dovydas Jotautas

Per pastarąjį dešimtmetį investuotojų ir valstybių ginčų sprendimo sistema atsidūrė gilioje legitimumo krizėje, kuriai spręsti svarbiausios pasaulio institucijos parengė reformos planus. Magistro darbo objektas – perėjimas nuo fragmentuoto *ad hoc* arbitražo prie nuolatinio daugiašalio investicijų teismo. Plačiame reformos horizonte yra pragmatinės pakopinės ir radikalios institucinės arbitražo reformos idėjų grupės. Europos Sąjunga užima reformos lyderės poziciją, pastaraisiais metais nutraukusi vidaus dvišales sutartis ir aktyviai skatindama daugiašalio investicijų teismo kūrimą. Reforma yra būtina priemonė ES užpildyti po *Achmea* (C-284/16) ir kitų ESTT sprendimų atsiradusį teisinį vakuumą, apsaugant jos teisės autonomiją ir viešąją tvarką. Magistro darbas akcentuoja gausios akademinės doktrinos abejones nuolatinio teismo įgyvendinamumu dėl gilios nuomonių fragmentacijos. Aktualus PPO Apeliacinio komiteto pavyzdys pateikia stiprios jurisprudencijos, tačiau silpnos valdysenos, nulėmusios institucijos paralyžių, pamokas. Pragmatinės JAV siūlo kvaziteisminę apeliacijos tvarką, paremtą ribotais proceso skaidrumo ir arbitrų nešališkumo pokyčiais. Kinija aktyviai formuoja regioninius investicijų ir jų ginčų sprendimo modelius bei siekia besivystančioms industrijoms naudingo kompromiso. Autorius argumentuoja, kad nuolatinis apeliacinis mechanizmas, veikiantis be pilnos daugiašalio investicijų teismo struktūros, yra lankstesnė ir politiškai priimtinesnė alternatyva. Toks UNCITRAL III darbo grupėje siūlomas ICSID mechanizmas užtikrintų pusiausvyrą tarp investuotojų teisių ir valstybės suverenios galios reglamentuoti viešąjį interesą. Autoriaus analizės rezultatai parodo, kad projekto sėkmė priklausys nuo bylų grąžinimo mechanizmo integravimo bei suderinamumo su ICSID ir Niujorko konvencijomis užtikrinimo. Ne tik nuo teisinių idėjų logikos, bet ir nuo geopolitinių jėgų galios rasti kompromisą daugiapoliame pasaulyje priklausys investicinio arbitražo reformos perspektyvos.

SUMMARY

The Institutional Reform of Investment Arbitration and the Prospects for an Appellate Instance

Dovydas Jotautas

Over the past decade, the investor-state dispute settlement system (ISDS) has faced a profound crisis of legitimacy, prompting the world's leading institutions to develop reform plans. The subject of this master's thesis is the transition from fragmented ad hoc arbitration to a permanent multilateral investment court. The broad reform landscape encompasses a range of ideas, from pragmatic, incremental approaches to radical institutional reforms of arbitration. The European Union has taken a leading role in this reform, having terminated its bilateral treaties in recent years and actively promoting the establishment of a multilateral investment court. Reform is a necessary measure for the EU to fill the legal vacuum created by the *Achmea* (C-284/16) and other ECJ rulings, thereby safeguarding its legal autonomy and public order. The master's thesis highlights the doubts expressed in extensive academic doctrine regarding the feasibility of a permanent court due to the deep fragmentation of opinions. A recent example from the WTO Appellate Body illustrates the lessons of strong jurisprudence but weak governance, which led to the institution's paralysis. The pragmatic United States proposes a quasi-judicial appeals process based on limited improvements in procedural transparency and the impartiality of arbitrators. China is actively shaping regional models for investment and dispute resolution and seeks a compromise beneficial to developing industries. The author argues that a standing appeals mechanism operating without a full-fledged multilateral investment court structure is a more flexible and politically acceptable alternative. Such an ICSID mechanism, as proposed by the UNCITRAL Working Group III, would ensure a balance between investors' rights and the state's sovereign power to regulate the public interest. The results of the author's analysis show that the success of the project will depend on the integration of the case referral mechanism and ensuring its compatibility with the ICSID and New York Conventions. The prospects for investment arbitration reform will depend not only on the logic of legal concepts but also on the ability of geopolitical forces to find a compromise in a multipolar world.